

1982

932 / 1982. 2223

NAPKELET

SZERKESZTI TORMAY CECILE

TARTALOM: BÜKY GYÖRGY: *A fakir.* ~ SÍK SÁNDOR: *Ember.* (Vers.) ~ KACSÓ SÁNDOR: *Hárman ködben.* ~ NAGY EMMA: *A lázadó.* (Vers.) ~ TAMÁSI ÁRON: *Kivilágított fapiac.* ~ GULYÁS PÁL: *Most jön meg a szerelem!* (Vers.) ~ MADERSPACH VIKTOR: *Muresánu.* ~ SÍK SÁNDOR: *Megértettem, hogy kenyérnek születtem.* (Vers.) ~ M. JUHÁSZ MARGIT: *Világtalanok...* (Vers.) ~ MAJTHÉNYI GYÖRGY: *Az a kutya bors.* ~ FALU TAMÁS: *Kert.* (Vers.) ~ TÖRÖK SÁNDOR: *A lakatos mégis igazat mondott.* ~ FALU TAMÁS: *Messze van...* (Vers.) ~ **Elvek és művek:** *Fekete kenyér.* ~ *A kapitalista világrend válsága.* ~ *A halottak is élnek.* ~ *Havas István válogatott versei.* ~ *Mit tud a kis egér.* ~ *Hősök.* ~ *Egy hordó bor.* ~ *Szüts Mara házassága.* ~ *Sárrika.* ~ **Szemle:** *Színház.* ~ *Képzőművészet.* ~ *Zene.* ~ *Külföldi szemle.*

1932. ÉV

JANUÁR 1.

1. SZÁM

Híreink: 1987. január 1.

7/13742

X. ÉVFOLYAM

ÁRA 2.50 PENGŐ

A MAGYAR IRODALMI TÁRSASÁG KIADÁSA
BUDAPEST

NAPKELET

IRODÁLMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

A Napkelet szerkesztője:

TORMAY CECILE

Helyettes szerkesztő:

HARTMANN JÁNOS

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetési ár: Negyedévre 6.50 pengő. Tisztviseleknek 4.50 pengő. Külföldre egész évre 32 pengő.

A Napkelet szerkesztősége és kiadóhivatala:

Budapest, VII. ker., Rózsa-utca 23. sz. ~ Telefon: József 314—20.

TARTALOM:

	Lap		Lap
Bükky György: A fakir	1	Sik Sándor: Megértettem, hogy kenyérnek	
Sik Sándor: Ember. (Vers)	11	születtem. (Vers)	39
Kacsó Sándor: Hárman ködben	13	M. Juhász Margit: Világtalanok ... (Vers)	40
Nagy Emma: A lázadó. (Vers)	24	Majthényi György: Az a kutya bors ...	41
Tamási Áron: Kivilágított fapiac	26	Falu Tamás: Kert. (Vers)	45
Gulyás Pál: Most jön meg a szerelem!		Török Sándor: A lakatos mégis igazat	
(Vers)	31	mondott	46
Maderspach Viktor: Muresánu	32	Falu Tamás: Messze van ... (Vers) ...	53

ELVEK ÉS MŰVEK:

Ijjas Antal: Sik Sándor: Fekete kenyér	54	Juhász Géza: Terescsényi György: Hősök	59
Joó Tibor: Károlyi Imre gróf: A kapita-		Majthényi György: Kosáryné Réz Lola:	
lista világrend válsága	55	Egy hordó bor	61
Vajthó László: Falu Tamás: A halottak		(i-s a-l): Zsigray Julianna: Szüts Mara	
is élnek	57	házassága	62
—i—: Havas István válogatott versei ...	58	Fábián István: Hans Sammereyer: Sáríka	63
(—i—): Majthényi György: Mít tud a kis egér	59		

SZEMLE:

Színház	64	Zene	73
Képzőművészet	70	Külföldi szemle	76

T. Előfizetőinkhez!

A NAPKELET jelen számához postatakarékpénztári befizető lapot mellékelünk s nagyon kérjük t. Előfizetőinket, hogy a január elsejével kezdődő új negyedévi megújítás, úgyszintén az esetleg fennálló hátralékos díjak kiegyenlítése iránt intézkedni szíveskedjenek.

Kiváló tisztelettel

A KIADÓHIVATAL.

A FAKIR.

(Regény.)

I.

AVÖLGY közepén a falu házainak fehérsége, a tetők tarkasága és a templom tornyának vonalai még harcoltak a sötétség ellen de látható volt, hogy az óriási hegyek egyre sűrűsödő árnyéka elnyeléssel fenyegeti az egykedvűen várakozó házak csoportjait. Az utcákról az élet már az ajtók mögé húzódott s az ég átlátszó üvegburáját nesztelenül borította a tetszhalott föld fölé.

A falutól messze, a hegyoldalban egyik ablak a másik után gyulladt lángra. A ház nagy lehetett és szép. A belőle sugárzó világosság mint bővizű szökőkút tört a sötét ég felé. Az este beláthatatlan tengerén olyan volt ez a szikrázó pont, mint a világítótorony s az éjszaka kalózzai : az árnyékok és a sóhajok ott kavarogtak a fény körül, mint az éjjeli pillék.

Félelmetes volt a minden oldalról összefutó sötétség ostroma az apró, szikrázó sziget ellen, ahonnan a fény izzó patakja kiapadhatatlan erővel zuhogott az éjszaka fekete tengerébe.

A völgy felett pedig csendesen szitálva indult meg az emberi világitás aprószemű esője.

A hegyek mögül észrevétlen kanyargással fordult az út a völgybe. Jókarban tartott, kemény testén nem döngött senki járása. Egyedül az éjszaka feketekámzsás zarándokcsapata rótt rajta végnélküli útját. Ebből az egymásbaolvadó tömegből mintha mégis különvált volna egy árnyék . . . Ott, ahol az út kétfelé szakad és egyik ága a falu felé, másik ága a kivilágított ház felé tart, az árnyék megállt. Állt és várt. Magas, sovány alakja csontvázszerűnek tetszett s a fény felé fordított sötét arcából lobogva izzott elő a szeme. Misztikus erőt és nyugtalanságot sugárzott maga köré. Láthatólag jól érezte magát a sötétség oltalma alatt.

Hosszú ideig állt az út elágazásánál és tekintetét nyugodtan vetítette a völgy minden tája felé, mintha a sötétben is látott volna. Azután otthagya helyét és hosszú, nesztelen lépésekkel indult a háznak. Könnyen járt. Nem fárasztotta az emelkedés. Mintha valóban életre kelt árnyékdarab osont volna tova az úton, amelyre mindig sűrűbben zuhogott a fény s itt-ott már pocsolyába gyűlt fel a sugár. Amikor feljutott a ház előtt szélesre bővülő úttorokra, alakját záporos erővel hullotta be a lámpák fénye. Megállott. Soványságát nem tudta eltakarni a ruha. Sápadt arcát sötét keretbe foglalta a fekete szakáll. És volt benne valami földöntúli tűz, valami rejtett erő.

Kezében elegáns útitáska volt, ami utasra vallott. Szemlélődve állott a ház előtt és tekintete egyenként nézett meg minden villanylámpát, amiből bőségesen jutott az úttorkolat minden részébe. Körüljárta a házat. Nem volt határozatlan. Tájékozottsága ismerősre vallott. Semmi más nem lepte meg, mint a ház mögötti mesterséges vízesés, amely egy áramfejlesztő dinamót hajtott. Ennek a vízesésnek és a dinamónak zúgása, mint valami óriási dongó röpködte körül a házat.

Az utas járása-kelése olyan hangtalan és árnyszerű volt, hogy a házőrző kutyák fel sem ébredtek vackaikban.

Amikor a különös ember elkészült a vizsgálattal, nem ment be a házba, nem ébresztette fel annak embereit, hanem hátra ment az erdőből kihalított kertbe, ott egy nyári lugasnak tartott, útitáskáját letette a padlóra, ő maga pedig hanyatt feküdt a fapadon és sokáig vizsgálgatta a csodálatos égbolt csillagait.

II.

A megvilágított ház egyik szobájában özvegy Dombay Györgyné íróasztala előtt virrasztott. Energikus, keményvonású arcát ezüsteretbe foglalta hófehér haja. Alakja karcsú és töretlen. Mozdulatai ruganyos erővel telítettek. Féllábbal van még csak túl az öregség küszöbén. Előtte levél. Elgondolkozó fejével újra és újra föléje hajlik s Isten tudja hányadszor olvassa végig minden betűjét külön-külön . . .

Édesanyám!

Nem pusztult ki még belőlem a vágy, meglátogatni maguk körében a multat.

Tizenöt év távolságának szakadéka fölött megjelent az anyai szeretet szivárványhídja s nem tudok ellenállni a kísértésnek, hogy visszafelé botorkáló lábamat rá ne tegyem a híd csodálatos padlójára.

Hazautazom.

Az emberi élet egyetlen igaz adakozója az anya. Mindig úgy ad, hogy észre se veszi senki, talán ő maga a legkevésbé. Az anya ajándéka az anyatejtől az utolsó csókig a világ szemében kötelesség s nem tudja senki, hogy amikor az anya ad, lelkében világokat teremt és rombol a szeretet. Nem a költőkben és nem a tudósokban van a halhatatlanság ereje, hanem az anyában. És én ott követtem el hibát, hogy tízévi távollét után egy önfeledt pillanatban megírtam az anyának azt, hogy élek és rája gondolok. Azóta mint áradás öntött el hazulról a hívó szó. Az örömujjongás, a könnyek felkavarták csendes életem nyugalmát, az ötéves szakadatlan ostrom felszította lelkem mélyén az üszkösödő parazsat és én tizenöt esztendő megfeszített munkája után a koldusok alázatába emelkedett lelkemmel látni akarom az anyámat! Hazautazom.

Itt, ahol élek, mások az emberek. Máskép látnak, máskép

cselekednek. Az egész földkerekségen, egyedül itt él úgy az a néhány száz ember, ahogy minden embernek élnie kellene a földön. Itt a lélek feladata az, hogy elnémítsa a test szavát, a testnek feladata csupán a lélek hordozása. Nem a lélek van a testért, hanem a test a lélekért!

Édesanyám. Amikor most hazautazom, félek, hogy az érkezésemben nem lesz öröm. Olyan embert látnak majd maguk előtt, akinek a lelke új gyökeret eresztett idegen talajba, akitől talán félni is fognak. A lélek ablaka a testnek, a mindenség napja csak azon keresztül lophat bele itt-ott egy-egy sugarat.

Nem írom meg, mikor jövök. Talán sokkal később, talán egyszerre a levéllel. Ne várjanak.

A viszontlátásig öleli magukat :

Ferenc.

Özvegy Dombay Györgyné könnyes szeme elgondolkozva néz a messze távolba a levél olvasása után. Még így is folyton előtte lebeg az írástól elszokott kéz kusza, gyakorlatlan ákom bákoma. A nehezen rajzolt, sokszor átjavított betűk. A különös, nyugtalanságot keltő mondatok.

Az első órák öröme után már aggódott is anyai lelke és valahányszor elolvasta a levelet, mindig megcsapta egy távoli élet misztikumát. A levél valami különös, természetfölötti érzést ébresztett föl benne. Félt.

Kereste a multban a fia arcát. Nem került nagy munkájába. Hiszen az anya szíve tizenöt esztendő kétségbeesett fájdalomán keresztül megőrizte frissnek, üdének azt a kedves, nyílt tekintetű arcot, az izmos, karcsú, edzett alakot. Mindig megdöbbenette, hogy a fia mennyire hasonmása apjának. Láttá tizenhétéves korával a negyvenhároméves apa mellett. Egyforma járásuk alatt döngött a föld s még a kezük tartása is ugyanaz volt a fegyveren. Az egész ház, az egész környék boldog harmóniában élt. Az óriási birtok, az erdők kitűnő karban voltak. A vagyon egyre nőtt. Ő maga gond nélkül, boldogan játszadozott kis lányával, Katóval. A csodálatos harmóniát nem zavarta meg semmi. Urának a misztikum felé hajló lelke is inkább érdeklődést, mint nyugtalanságot váltott ki asszonyi lelkéből. Őt nem zavarták az erdő szellemei, a barlangok kísértetei, ő nem hitt az itt élő emberek babonáiban, az ura lelkének borongós kódébe mosolyogva nézett bele és nem tulajdonított jelentőséget annak, hogy a fiú éppen olyan fogékony volt a transzcendentális kérdések iránt, mint az apja.

Azután hirtelen, mint a villám vágott bele a család életébe Dombay György halála. A csapás nem maradt egyedül. Egy évre rá érettségét tett fia tűnt el külföldi utazásai alatt. A fájdalom kipréselt belőle minden életkedvet s a birtok vezetése is a vállára szakadt.

Tízévi felejthetetlen bánat és gyötrődés után érkezett az első írás régen halottnak hitt fiától s mint a bomba robbant bele a szomorú család csendes életébe. De a levél különös és titokzatos írás volt. Nem

mondta el, hogy írója hol él, csak tudtukra adott egy idegen címet, ahova választ küldhetnek, ha akarnak. Mégis mindent, mindent egyszerre beragyogott sugarával az öröm. Az anya szeme előtt soha nem látott fényben lobbant fel a tizennyolcesztendős fiú képe. Repesve gondolt mozdulataira, szavára. Az izgalom következtében hosszú heteken keresztül tehetetlenül állott minden munka előtt. Azt hitte, megőrül. Azután megindult a sok kérés, könyörgés, a hazahívás és érkeztek a fia érthetetlen, misztikus üzenetei s a hideg visszautasító felelet, hogy nem akar hazajönni. Borzasztó hónapok, kibírhatatlan esztendők!

Az anya leveleiben elküldte minden könnyét, minden fájalmát és minden szeretetét. A tollat szinte a szíve vérébe mártotta és úgy töltötte meg írásait hívó szóval, az anya szent szózatával. Irtózatosságon keresztül ostromolta véréből lett gyermekének eltávolodott szívét. Ismeretlen ellenségekkel harcolt. Kétségbeesett erővel küzdött idegen erők ellen. Minden írása anyai szívének egy darabját vitte magával. Soraiból zuhatagként ömlött a halhatatlan szeretet. Betűi mint lobogó fáklyák tolokodtak bele az elszakadt lélek sötétjébe és hosszú, gyötrelmes munka után lassan-lassan újra az anya felé dobogott a felébredt szív. A visszautasítások ereje elbágyadt, a hideg betűk felengedtek s ötévi kétségbeesett munka után megérkezett a levél. Dombay Ferenc hazajön.

A szobában a falióra kötelességtudó ütemben kongatta el az éjfélt utáni egy órát. Az íróasztal sötéten lapult meg a lámpa fénye alatt. Az üvegajtós, nagy szekrényben tarka köntösben sorakoztak pontos arcvonallá a könyvek. S a falakon ijedt árnyékok kuszálták össze-vissza a képek harmóniáját.

Az ajtó keretében fehér hálóköntösben fiatal lány jelent meg. Karcsú, magas testén simán esett végig a könnyű kelme. Arca üde volt, de sápadt, haja színét nem lehetett elválasztani a sötétől. Aggódva jött előre.

— Anyuskám, csak nincs valami bajod?

Az asszony arcán a tépelődés árkait nem tudta betölteni azonnal a szeretet.

— Ez a levél veszi el a nyugalمامat...

— Miért? Hiszen azt írta, hogy hazajön!

— Igaz, azt írta. De annyi nyugtalanság, annyi titok áramlik elő abból a levélből, hogy nem tudok szabadulni hatása alól.

— Agyondolgozod magad, anyuskám. Fáradt vagy. Nem volna szabad ilyen soká fennmaradnod.

Az anya keze puhán hullámozott végig a lány haján.

— És te mért vagy ébren, Katóka?

— Álomból ébredtem és láttam, hogy világosság van nálad. Aggódtam. Azután meg arra gondoltam, hogy talán megérkezett... És olyan kíváncsiság fogott el...

— Látod, te is vele foglalkozol. Csoda hát, ha én itt virrasztok a levele fölött?

A lány kezébe vette a levelet.

— Valahányszor elolvasom, szorongást érzek. Különös ember lehet a bátyám . . .

Az anya lelkéből feltört a sóhaj.

— Hiszen csak itthon lenne már, minden jó volna.

A lány összehajtogatta a levelet és az íróasztal fiókjába tette.

— Furcsa lesz, ha itthon lesz. Öt éven keresztül minden percünk azzal a vágygal telt meg, hogy itthon lássuk. Mindig rágondoltunk. Találgattuk a sorsát. Boncolgattuk a mondatait és ijedten vettük észre, hogy más ember, mint mi! És ez most mind egyszerre elmúlik. Azután azon is tépelődöm, hogy fogja ő magát közöttünk érezni? Az ő különös gondolkodása elbirja-e majd ezt a fakó életet? Kedvére lesz a mi társaságunk?

Az anya szelíden ragadta meg a lánya karcsú kezét.

— Látod, Katókám, ugyanezek a gondolatok bántanak engem is. Mintha csak én mondtam volna el őket. És mégis bízom abban, hogy minden jóra fordul. A mi csendes, harmonikus életünk hatással lesz Ferencre. A szülőház, az ismerős erdő, az ősi birtok visszaadja nekünk a lelkét. Az apa sírja ide kell, hogy kösse a fiú életét!

A lány feje mélybe roskadt.

— Sok idevonatkozó könyvet olvastunk el együtt öt esztendő alatt, anyuskám és úgy-e, szomorúan állapítottuk meg azt, hogy a legveszedelmesebb romboló erő az ember lelkében a fanatizmus! Olyan, mint a számum! Megöl mindent, ami útjába áll! Én többet aggódom, mint remélek. Te is beláttad, hogy Ferenc gondolatai tele vannak fanatizmussal. Úgy érzem, hogy a mi nagy feladatunk nem merült ki abban, hogy hazahívtuk. Az igazi munka csak az érkezésével következik be.

Az anya szemében felvillant a sugár.

— De az, hogy hazajön, az első győzelmünk! Hazajön! Az anyai szeretet fogta kézen! Nagyon kell őt szeretnünk, kislányom. Úgy érzem, hogy az egyetlen fegyver, ami a kezünkben van: a szeretet! Akármilyen különös is lesz, akármilyen idegen is lesz, semmi egyebet nem tehetünk, mint szeretni . . . szeretni . . . A budhai fanatizmusnál talán mégis hatalmasabb lelki erő a krisztusi szeretet!

— Anyuskám, te tudod, hogy szívem az övé. Olyan sok szépet meséltél róla! És nagy boldogság már maga az is, hogy bátyám van, testvérem van! Sokszor láttam álmomban, ahogy te leírtad. Karcsúan, magasan, fegyverrel széles vállán és mosolyogva nézett a szeme rám, akár a tied! Nem kell, hogy figyelmeztess! Boldogan fogok a mellére bujni és szeretni fogom úgy, ahogy téged szeretlek!

Az anya egyre jobban remélt.

— Aztán lassan kezébe adom a birtok vezetését. A gazdálkodás szálai mindig bonyolultabbak lesznek, túlmennek már az én asszonyi erőmön. Folytonosan olyan kérdések bukkannak felszínre, amiknek

elintézéséhez férfikéz szükséges. Ferenc szívét az utolsó órában fordította felénk az Isten. Meglátod, Katókám, minden jóra fordul.

A leány kedvesen simult anyjához.

— Milyen boldog lesz az életünk, ha igazad lesz. Mondd, mit gondolsz, mikor jön haza?

— Nem tudom, kislányom. Valami remegő érzés, valami ujjongó láрма ébredszik a lelkem mélyén. Ferenc már közel lehet hozzánk.

— Bár már itt volna . . .

Még szövögették a bizakodás tarka szőnyegét sokáig. Azután lassan kiráncigálta kezükből a fonalat az álom s aludni tértek.

III.

Az első hang az erdőben a harkály kopogása volt. Mintha lát-hatatlan karmester kopogtatott volna le hirtelen egy zenekart kezdés előtt. Utána innen is, onnan is felszínre bukkant a rigók játékos klarinétja, a cinkék sztakattója, a vörösbegy trillája. A szarkák lármásan csörgették meg a kisdobot és a szajkók éles hangja vidáman utánozta a hegedűt.

Pár pillanat múlva teljes erővel harsogott a lombok zenekara s a nap felbukkanó reflektora csodálkozva kereste az erdei szimfónia ismeretlen forrását.

A Dombay-ház udvarán vontatott, álmos járással jelent meg egyik férficseléd a másik után. Kutya-futtában mosakodtak meg a vizes vízében és nehézkes, lassú mozdulatokkal végezték reggeli munkájukat. Egyre szaporodott a láрма, felgyűlt a zaj. Állatokat vezénylő kiáltások fűrődtek a levegőbe. Tehénbögés, lónyericítés. Hetyke kakasok harsány kukorékolása. Vízfordás. Etetés.

S az első asszonycseléd megjelenésével felröppent a kacaj is. Nevető férfinép ingerkedő csipkedésére hasított bele a levegőbe a sikoly.

Az egyik kutyaház előtt láncra kötve vergődött a borjú nagyságú véreb és tompa, hasogató ugatása fülsértő erővel tört át a lármán. Fékevesztett, dühös ugatás volt. Emberi fülnek kibírhatatlan. Innen is, onnan is ráreccsentett egy-egy türelmetlen hang. Volt, aki belefojtotta volna a kutyaába az ugatást. A kutya meg egyre erősebben toporzékolt a háza előtt és a fojtogatásig feszítette meg csuklóstagságú láncát. Rá se figyelt a csitító szavakra, meg se hallotta a parancsoló hangokat, eszeveszetten, tomboló dühvel harapdálta a levegőt.

Az udvaron alacsony, szélesvállú férfi jelent meg. Öntudatos magatartása első emberre vallott. Arca haragos volt, a hangja ingerült.

— Mit csináltok azzal a kutyaival?!

A legidősebb férficseléd feléje ment.

— Jó reggelt, adjon Isten, ispán úr! Nem nyúlt ahhoz senki fia még egy ujjal se.

— Azt elhiszem. De bosszantjátok!

— Rá se néztünk!

— Hát ugyan mitől veszekedett így meg akkor?!

— Magunk se tudjuk. Úgy tesz, mintha idegent érezne.

Az ispán hallgatott és figyelte az állatot. Az meg mintha tudta volna, hogy róla van szó, csak azért is be akarta bizonyítani igazát és olyan ugatást rendezett az ispán felé, hogy az rémülten dugta be a fülét. Azután utána szólt a munkájához visszatérő öreg cselédnek.

— András! Ereszd el!

A paraszt megállott és megvakarta a fejét.

— Nem jó lesz az, ispán úr. Valahányszor elengedtük a Bogárt, mindig baj volt.

— Ereszd csak el. Ha idegen csavargó van a közelben, legalább előráncigálja.

Az öreg cseléd közeledett a kutyához. Az a földre lapulva, aláztosan várta a szabadulást. Ugatása türelmetlen nyöszörgésbe olvadt, izmos teste reszketett az idegességtől s amikor elszabadult, mint a villám ugrott neki a kertnek.

Minden szem utána nézett. A többi kutya szórványos ugatása csak most szabadult fel a nagy kutya harsogó hangja alól.

Bogár eltűnt a fák között és pár pillanat múlva őrzöngő, eszeveszett csaholásba kezdett. Hihetetlen erővel tört elő torkából a hang, fékezhetetlen dühében mintha neki akart volna rontani valakinek.

András odaszólt az ispánnak:

— Menjünk oda?

— Hadd el. Majd kifüstöli maga is!

Az ugatás hirtelen hosszú, kétségbeesett üvöltéssé változott. Ereje egyre gyöngült, majd kínos, ijedt nyöszörgés lett belőle s a következő pillanatban Bogár remegve a félelemtől, behúzott farkkal, szűkölve rohant vissza a kertből és senkit se látva, semmivel sem törődve bujt vissza házába. Az udvar népe értelmetlenül nézte a jelenetet. Az ispánból feltört a szó:

— Mi az istennyila?!... Hát ez mi volt?

András csendesen felelt:

— Éjjéli kísértettől ijedeznek így a kutyák.

— Meg kell nézni, mi van ott!

Nem mozdult senki. A babonás nép állva maradt és dermedten figyelt abba az irányba, ahonnan Bogár rohant vissza. Az ispánt elöntötte a méreg.

— Ejnye! A szentségit, utánam!

Azzal megindult a kert felé s az emberek követték. De még el se értek az első fáig, amikor a kerti lugasból kilépett valaki. Megtorpantak. Az idegen hosszú, sötét ruhába öltözött alakja sovány volt, arca halálosan fehér s a két szeme mint két fekete fáklya lobogott elő hatalmas homloka alól. Hosszú, ringó járással ment az ispán felé s előtte megállt. Szúrós, átható nézése emberről-emberre szállt, bele akart látni a gon-

dolataikba. Az asszonycselédek nem bírták a nézést. Visítózva szaladtak be a házba. A férficselédek is furcsán érezték magukat. Hosszú csend után az ispán szólalt meg. Hangja remegett.

— Nem tudom, kit tiszteljek, uram? Van valami kívánságod?

Az idegen ajkáról elszokottan vergődött életre a szó, de a hangja zengett, mint a harang:

— Özv. Dombay Györgynével szeretnék beszélni.

Az ispán szorongva válaszolt:

— Igen korán van még, uram. A nemzetes asszony alszik.

— Hol várhatok rá?

Az ispán tanácstalanul nézett körül.

— Itt kint, uram. Bárhol. A kertben... Az erdőn...

Az idegen hosszú, sovány karját felemelte és mutatójával a ház jobbszárnyán lévő ajtóra mutatott.

— Az a két szoba van fenntartva a fiatal gazdának?

Az ispán ránézett az ujra, az ajtóra, aztán vissza az arca. Valami megrezsent a lelke mélyén. Eltorzult és mégis ismerős vonalakat fedezett fel az idegen szeme körül. Kétségbeesetten kapkodta szemét erre-arra, rémület nyiladozott a szívében és mint a fuldokló, görcsösen tapadt a szeme oda az öreg András arcára. Vajjon ő is észrevette? És azon az arcon is ugyanaz a tépelődés vonaglott. A szem nem hitt. Az ajak rángatódzott. S a vén cseléd aszott teste reszketett a felindulástól. Még kis ideig tartott ez a megdőbbent csend, az ispán szája hangtalanul tátogott és öreg András végül is egyetlen kiáltással esett neki az ajtóra mutató merev kéznek.

— Ifiúr! A Ferike ifiúr!

Az idegen hangjában valami mintha egy kicsit megreszketett volna.

— Én vagyok, András. Vezess a szobámba.

Az öreg szolga szeméből kibuggyant a könny. Tehetetlenül szaladt jobbra-balra. Reszkető lába alig bírta el a meghatottságtól mázsássá vált testet. Kapkodott a sietségtől, fuldoklott a zokogástól és előrege-dett, fogatlan szája értelmetlenül motyogta a szavakat:

— Hamar a kulcsokat! Jaj Istenem! Édes Istenem, az ifiúr!

Az ispán előkerítette a kulcsokat, kinyitotta az ajtót és összedve minden bátorságát, megállt Dombay Ferenc előtt.

— Tekintetes úr! Az Isten hozta vissza! Maradjon meg nálunk jó kedvben, jó egészségben. Érezze jól magát itthon, ahol nem felejtette el emlékét az utolsó cseléd sem! Tessék bemenni a szobákba. El van készítve minden. Rend és tisztaság van bent, hetek óta vártuk a tekintetes urat.

Dombay Ferenc kezet nyujtott.

— Köszönöm, ispán úr.

Azután meghajtott fejjel lépett be az alacsony ajtón a jól ismert szobákba. Az ispánnak eszébe jutott valami, utána ment.

— Tekintetes úr kérem, szóljunk a nemzetes asszonynak?

— Nem. Minden menjen úgy tovább, mint máskor. Anyámnak akkor szóljanak csak, ha fölébredt.

Az ajtó becsukódott és az udvaron hosszú idő multával újra rendes kerékvágásba zökkent a munka, de mégse ment úgy, mint máskor. András könnyezve dolgozott, minden kihullott a kezéből és az öregebb cselédek szeméből is előkiváncozott a könny. Az asszony nép sugdosott, csaknem lábujjhegyen tett-vett mindenki s a pillantások ijedten röppentek az ajtó felé, amelyen keresztül eltűnt a furcsa fiatal úr olyan soványan és sápadtan, akárcsak éjjeli kísértet lett volna.

IV.

Dombayné megnyomta a csengőt. Alig egy pillanattal később már be is pördült a fiatal lánycseléd a szobába és tisztelettel köszönt. Arcát fényesre dörzsölte az ifjúság pírja s látszott, hogy igen szeretne valamit mondani. A nemzeti asszony mosolyogva nézte.

— Ejnye, be friss vagy ma, Linka. Tán bizony legény áll a házhoz?

— Bizony az! Csakhogy nem énnékem, hanem a nemzeti asszonynak!

Dombayné megremegett.

— Micsoda te?

Diadallal csapott fel a lány hangja:

— Megérkezett az úrfi!

Az asszony elsápadt és félájultan esett vissza a párnákra. Kezét szívére szorította, ajka alig bírta kimondani:

— Hol van?

— Szobájába ment.

— Régen?

— Kora hajnalban.

— Miért nem szóltatok? Micsoda dolog ez?

— Azt mondta, hogy ne szóljunk a nemzeti asszonynak, csak ha felébred és minden menjen úgy tovább, mint más közönséges napokon.

Az öröm halálos szorítása engedett. Az úrnő arca színt kapott, szeme felragyogott, egyszerre csupa tűz lett és csupa elevenség.

— Linka, kiszaladsz és megmondod, hogy senki se megy ma munkába. Ez a nap ünnep legyen! Én vendégelek meg mindenkit! Ebédet, bort itt kap mindenki az udvaron! Várj még! Ne szaladj! Előbb szólj be a kisasszonynak, hogy jöjjön azonnal ide hozzám. Azután pedig gyere vissza és segíts az öltözésnél! Siess!

S a ház, az udvar, az erdő fenekestül felfordult. Boldog feszültséggel telt meg minden lélek és mindenki vidáman nézett a nap elé.

Anya és lánya könnytől fátyolos szemmel tett-vett. Reszkető ügyetlenséggel kapkodták magukra a ruhát. El-elfulladtak a nagy sietésbe. Egyik pillanatban repesve, a másik pillanatban halálosan elgyengülve kérdezték egymást:

— Hogy nézek ki? Rendes vagyok? Nincs valami hiba rajtam? Csakhamar elkészültek és kérdően néztek egymásra.

— Üzenjünk neki? Magunk menjünk hozzá?

— Dombayné végül úgy döntött, hogy ők keresik fel. Átölelték egymást és roskadó járással indultak el. Az ajtó előtt megálltak. Azt hitték elájulnak az izgalomtól. Azután az anya keze a kilincsre esett és benyitott az ajtón. Szemük az első pillanatban nem látott semmit. A függönyök le voltak húzva az ablakra s a ragyogó napfény után sötét volt a szobákban. Az anya nem bírta tovább, felkiáltott :

— Ferike, hol vagy?

A homályból ekkor lépett eléjük ő. Hosszú teste meghajolt. Húvös szája csendben csókolta meg az anya kezét és gyönyörű, mélyen zengő hangon felelt :

— Itt vagyok, édesanyám.

Dombayné, mintha szíven ütötték volna, hangtalanul roskadt a fia karjai közé. S az aszkéta test minden légiessége dacára könnyedén kapta magasba az asszony testét és óvatosan fektette a dívánra. Azután melléje ült. Viaszszínű arcán mintha rózsaszínű lehelet suhant volna át. Anyja arca fölé hajolt, végigsimította hosszú ujjaival homlokát és bele-nézett a soha el nem felejtett szembe.

— Most már megnyugodott, édesanyám, úgy-e? A gyengeség elmúlt. Az erő visszatért. Most már jól érzi magát.

Az anya boldogan sóhajtott fel.

— Csakugyan. Egyszerre visszatért belém az élet. Istenem, milyen boldog vagyok.

Ferenc felkelt. Katóka elé lépett és hideg kezét rátette vállára.

— Katókám, hadd lássalak! Szép és nagy lány lett belőled!

A lány szeme alig rezdült. Apró borzongás szaladt végig a testén, szeretett volna elfutni, elmenekülni. Ijedten látta bátyja arcának fehér színét és körülötte a félelmetes szakállt. Váratlanul érte lelkét az idegen-szerűség. Nem így képzelte el anyja szavai után a bátyját. A férfi meg-szólalt :

— Bizony, nem valami biztató a kinézésem. Félsz tőlem. Remé-lem mégis, hogy lassan megszoksz majd és jóbarátok leszünk.

Katókát lebilincselte a csodálatos hang : de elrémítette az alak és óriási erőfeszítéssel akart uralkodni az érzésein. Mosolyt préselt arcára. Újra Ferenc szólalt meg :

— Ne erőltesd a mosolyt, kis húgom. Semmi sem megy egyszerre. A megszokáshoz idő kell. És én nagyon türelmes koldusa vagyok az időnek.

Dombayné felkelt a dívánról, fia elé állt és végignézett rajta. Nem tudta elnyomni sóhaját, a könny is kikukucskaált szeméből. A zenélő hang újra magasba szállt :

— Megírtam, édesanyám, hogy az érkezésemben nem lesz öröm. Most íme látja, a húgom fél tőlem és maga úgy sirat, mintha most temetne.

Az anya fellobbanva szólt bele :

— Nem, nem ! Minden jól van úgy, ahogy van ! Boldog vagyok, hogy látlak és hálát adok az Istennek, hogy visszahozott. Katóka, gyere, fogjuk karon és menjünk vele az ebédlőbe, bizonyosan nagyon éhes szegény.

— Sohase vagyok éhes, anyám és nagyon kérem, ne akarjon etetni, mindig csak azt adja, amit kérek.

— Hiszen az természetes. Mit eszel reggelire?

— Egy kis tejet és pirított kenyeret.

— Istenem, semmi mást?

— Nem.

A válasz kemény volt és határozott. Az anya is, a lány is bele-
rezdült. Érezték, hogy a mai naptól kezdve vége az életük harmonikus
nyugalmának.

(Folytatása következik.)

Büky György.

EMBER.

*Embernek lenni!
Csak embernek, semmi egyébnek,
De annak egésznek, épnek,
Föld-szülte földnek
És Isten-lehelte szépnek!*

*Lerázom magamról a port,
Amit a századok ajka rámlehel,
Ledobom a palástot,
Amit a Hivatal rámtekert,
És az apostol köntösét is szétnyitom,
Amit szent ujjak fűztek össze vállamon:
Nézzétek, itt vagyok.*

*Leptellenül, akár egy fiatal fűz, a márciusi szélben:
Amint a földanya megformált a mélyben,
Amint elgondolt az Isten öröktől való villanatában
Fogantatásom titokzatos pillanatában
Én, ember, egy a millióból,
Ember, emberek közt.*

*Ne várjatok értőlem prédikációt.
És ódát és okoskodást ne várjatok.
Én azt beszélem, ami vagyok.
Apró vagyok és nincsen bennem semmi jó:
És mégis, a gondolat, amely tagjaimat összetartja:
Öröktől való.*

Nyomorult vagyok: nincs magamtól semmim
 Ami több lenne a pornál,
 És mégis úgy akarta az, aki formált:
 Ami vagyok: örökkévaló.
 Semmi vagyok: egy milliomod —
 De minden, mert mindnyájotok.

Nézzétek, ezek az erek milyen kékek:
 Akár a ti ereitek!
 És piros bennük és meleg a vér,
 Mint bennetek.
 Nézzétek ezt a száját:
 Kenyérre és csókra és szóra született,
 Mint a tietek.
 Ez a két szem nézni és nevetni szeret,
 És látni tanult és sírni szokott,
 Mint a ti szemetek,
 És álmélkodik reggeltől estig,
 Mint ti és Plátó és a kisgyerekek.
 Halljátok a szívem, hogy piheg?
 Hallgassátok és megértitek.
 Hisz ő is, mint a ti szívetek
 Kilenc hónapon át pihegett
 Egy édesanyának szíve megett,
 És visszatér, mint ti visszatértek
 A földre, melyből vétegett.

És ez a lélek, érzitek-é
 Hogy lüktet és ölel a lelketek felé?
 Ó, nézzetek belé!
 Magát mutatja, egyet mutat.
 De ebben az egyben a ti arcotokat.
 Tükör módjára tükrözi hűn
 Benne az erény és benne a bűn:
 És minden érzés benne van,
 Ami csak bennetek megfogán:
 S kimerhetetlen mélyébe lenn
 Piheg a mindennapi rejtelem
 A közös, a közös Végtelen.

Sík Sándor.

HÁRMAN KÖDBEN.

I.

HÁRMAN valának együtt, akik megtehették, hogy elúnják a súlyos téli levegőt, mert gondjaikat fedél alatt is elintézhették. Megjárták magukat a faluban s aztán a «kaszinóban» pihenni letelepedtek. A kocsmáros beütötte magát az ajtón s az úri névre keresztelt különszoba küszöbén megállott.

— Jó hideg van itt! — állapította meg beismerően, mert kedvibe kívánt járni az idegen uraknak.

Amazok nem szóltak rá semmit, csak a kezüket dörzsölték össze szorgalmasan.

— Itt, a kaszinóban ugyanis — magyarázta a kocsmáros — csak szombaton este s vásárnap délután vannak vendégek. Akkor csinálunk tüzet, máskor nemigen, mert drága a fa.

A vendégek közül a legvárosiasabb külsejű didergő szájjal felkacagott, mintha jóízű tréfát hallott volna :

— Hahaha! Ez igazán jellemző! A fa hazájában drága a fa, spórolnak a tüzzel! Nagyszerű szín, találó különösség!

A kocsmáros rábámult a kacagóra s aztán félszeggel a második vendégre pillantott, aki otthonosabban érezte magát a «kaszinóban», mert tapogva rázta ki lábából a hideget s a sapkáját se vette le a fejéről, mint a másik kettő a kalapját.

— Értelmetlen barátja van az úrnak! — beszélt a kocsmáros tekintete a sapkás felé. Az visszahunyorgatott, mire a kocsmáros újra kinyitotta a száját :

— Éppég azért, instálom szeretettel! Innét minden jó fát elvisznek eladni, vagy feldolgozzák a javát. Nekünk csak az utója marad. Meg kell ezt érteni, kérem, szerkesztő úr!

— Jellemző, nagyon érdekes! — csókolgatta az ujjahegyét a városi s nem rejtegette örömét, amit láthatólag ennek az «érdekes» ténynek a megállapítása okozott.

A sapkás elnézően mosolygott s hirtelen feltaszította homlokáról vastag főbelijét.

— Valami fűtőanyagot hozzá! mégis, Gazsi!

— Fenyővizet?!

— Nem egyebet, de éppen azt! — játszott a szavakkal a sapkás s oldalról leste a városit, aki újból öröme gyulladt.

— Nagyon érdekes! Én fára gondolok s ő már tudja, hogy a fűtő-

anyag alatt fenyővizet kell érteni. Mihelyt használni tudom az ujjaimat, feljegyzem. Szín a riporthoz!

Kiújult szorgalommal dörzsölte tovább a kezét.

— Kolontos ember, — gondolta a kocsmáros — bár az is lehet, hogy túlon túl okos.

— Tüzet is csináltass, Gazsi. Városi emberek ezek s itt várják meg, amíg a vonat indul.

— Itt megvárhatják békességgel.

Kifordult az ajtón s néhány perc múlva nem egyedül jött vissza, hanem aprócska leánygyermek társaságában. Az ő kezében félliteres üveg volt s poharak, a leányka öle viszont egyenlőtlen fenyőfadarabokkal volt tele: hulladék léc, szarufavég, tönkök lefűrészelt s négy-ötbe hasított bütűje, mindenféle alakban és méretben, amikkel játékos gyermekek szívesen eltöltik az időt. A kocsmáros végigtörölte alsókarjával a legközelebbi asztalt s ráhelyezte az üvegneiműt. A leányka viszont szemközt térdelt a törpe vaskályhával s aztán a lábszáraira ereszkedett, mintha csakugyan játszani akarna.

— Hideg lesz itt ennek a bájos csöppségnek! — jóindulatoskodott a városi.

A kocsmáros azonban csúfondároskodásnak vette a megjegyzést, mert dühös lett s cselédriasztó hangon kiáltott a leánykára:

— Előbb gyujts bé abba a fűttőbe s azután bujj belé, ha már meg akarod sütni magadat, mint a naccsága. Az Isten se látott ilyen fázékony teremést, pedig az mindent lát.

A városi rájött, hogy a gyermek cseléd a «játékszereit» azért hozta be, mert tüzet akar csinálni. Gyakorlott füle azt is kifogta, hogy a gazda az imént a «naccsága» alatt azt az öngyilkos úrinőt gondolta, aki miatt ő most kiszállott ide. A jegyzőkönyvére gondolt, de fázott a keze s azért inkább a gyermeket nézte tovább olyan tekintettel, mint akinek hivatásával jár az apró dolgok gondos megfigyelése is. Látta, hogy amaz szűken elosztja a kályhában a szárazabb lécvégeket, majd óvatos építkezéssel ráhelyezi a vastagabb s nyersebb darabokat is, végül papirost gyúr az egész alá s aztán bőven megtetézi «épületét» a nedves maradékkal. A meggyújtott gyufa pillanatra megvilágítja hidegtől kimart kékfoltos kezefejecskéjét, aztán papirosba kap a láng, mire a gyermek gyorsan rácsapja az ajtót s várakozóan előredermed. A zömök vasalkotmány mérgesen dohog, aztán ijesztően elbőffenti magát s kékeszennyes füstöt vág ki az «orrlyukain».

A leányka még vár...

Lecsüngő karokkal figyel, hogy a repedt vasajtó mögött felderül a meleg fény s az iménti mérges szörnyeteg vékony sugárban szívja vissza fényes orrlyukaival a kibőffentett füstöt. Akkor olyan lesz a leányka arca, mint az oltárokon mosolygó szenteké és sovány karocskája kitáruul, mintha meg akarná ölelni a kályhát.

— Mennyi mindent megláthat az ember, ha van benne egy csepp

szociális érzék — akarta ünnepelni magát az ujságíró, de abba hagyta tüstént, mert letagadhatatlanul látta, hogy a leányka csak fáradt testének felegyensúlyozására tárta ki a karját s nem volt a mozdulatában semmi ölelés.

Csalódottan elfordult.

— Mindjárt meleg lesz, tanító úr! — jegyezte meg csak azért, hogy mondjon valamit.

— Lesz, de nem attól, hanem ettől — válaszolt a sapkás s határozottságot árult el, amikor először a kályhára s azután a fenyővízre mutatott.

Az apró szolgáló észrevétlenül odalett. A «tanító úr» is kitopogta lábaiból a fázást s a kezeit is használni tudta már: ügyesen megtöltötte a poharakat.

— Fogjuk meg, na! Magának se árt meg, festőművész úr!

A harmadik vendégnek nehéz, szeges bakancsa volt. Ő gyakrabban látogatta ezt a vidéket, ahol témát keresett az ecsetje alá. Tudta, hogy hogyan kell öltözködni az útra s volt felszerelése is hozzá.

A megszólításra elfordult az ablaktól s mérlázó arccal kiürítette a poharat. Aztán galléron ragadta az ujságíró, akinek megnedvesedett a szeme az erős italtól s tátogva csóválta a fejét.

— Ez csakugyan tűz!

— Ne kényeskedj, hanem gyere s nézd, amit mutatok, mert ez pennára való, nem ecsetre. Ha ezt én le tudnám festeni, úgy, hogy minden kiérződjék a képből, ami mögötte van, egyszeribe világhírű lennék s lenne pénzem, mint a pocsolya...

Hátuk mögé állott a tanító úr is s önérzetesen bizonyította:

— Itt aztán van festeni s írivaló elég.

Vagy az italtól, vagy a büszkeségtől, de megfényesedett neki is a szeme, amint nézegette azt, amit a másik kettő látott.

Köd volt kint, nehéz és sűrű. Az ablak alatt elvonuló útból előre s hátra négy-négy méternyi ha látszott. És ezen a nyolc méternyi látható területen, méternyi magasságban a földtől, vastag s gömbölyű fenyőfarönk úszott lassan a ködben. Az eleje nem látszott, s nem a vége sem, mintha titokzatos erő a végtelenségből hozná s odavinné.

Az ujságíró az ablakhoz nyomta az orrát.

— Érdekes! Mi ennek a furcsa jelenségnek a magyarázata?

— A köd! — kacagott a tanító.

— Azt én is tudom, — sértődött meg az ujságíró — de mitől olyan hosszú a fa s mi úsztatja a levegőben.

— Várj csak, — intette a festő — egybe meglátod...

S már látta is az ujságíró!

Két kerék döcögött lassan az ablak alatt, az emelte s vitte előre a fát a vastagon gomolygó ködben.

— Ez a vége! — mondotta a festő.

Új kép következett:

Két apró lovacska tapodta fásult ritmusban a ködöt. Előregörnyedt kucsmás ember tartotta a lovak kantárszárát olyan állandóvá meredt mozdulattal, mintha élete s a világ végéig így bandukolna. A lovak után újra két kerék döcögött *s ez emelte s vitte előre a ját a vastagon gomolygó ködben.*

— Ez az eleje! — mondotta ismét a festő.

Mire kimondotta, már eltűntek a lovak és a két kerék s a hosszú-hosszú rönk megint úgy úszott, mintha *titokzatos erő a végtelenségből hozná s odavinné . . .*

— De ez még nem minden! — intett türelemre a festő.

Az újságíró még tömpébbre préselte az orrát az ablaküvegen, mert új érdekességet látott. A magától úszó fán fiúgyermek ült, aki jobbkezét szőrujjasa balujjába, balkezét a jobbujjába dugta el, mint valami válltól-vállig érő hatalmas muffba. Meleg lélegzetét a mellére fújta a gyermek s lábai a felkötözött szénászsákban rejtőzködtek.

— Ez pedig a közepe — ejtette le a fejét a festő. — Ha ezt én meg tudnám festeni úgy, hogy minden látszódjék vagy inkább érződjék a képen, akkor . . .

Reménytelen legyintéssel fejezte be a mondatot.

— Nincs mit nézni tovább — riasztotta meg őket a tanító. — Ez most már így megyen napestig.

Büszkén hozzátette még:

— Az én embereim! Hordják a gyárba a fát.

— A tanító úr fáját?

— Dehogy! Nekem nincs! A magukét viszik, de az én munkám s érdemem, hogy ebbe a gyárba s nem a másikba viszik.

— Legalább a gyermeket otthon hagyhatnák az ilyen hideg időben — ébredt fel újra az újságíróban a szociális érzék.

— Azokra is szükség van! A lovak előtt állanak addig, amíg az emberek a talyigáról leemelik a fát.

— Keserves élet!

— Biza, nem közönséges. A mi földünk ez s a mi életünk. Csak az tudja, aki benne él . . .

— S a tanító úr? Most hogy élhet?

— Nem mondom, most már nem panaszkodhatom. Sokféle mesterség, mindenik hoz valamit. Fával, liszttel, zsírral, szalonnával, mindennel foglalkozom, ami a kezemügyébe esik. *Közvetítek!*

Megnyomta a szót, hogy bizonyítsa szakmabeliségét.

Az újságíró finoman mosolygott.

— S még az újságokat is informálja!

— Az már nem üzlet, nem azért teszem, — legyintett a tanító. — Azt kötelességemnek érzem. Mit gondol, a mi sorsunkban! Mégiscsak intelligens embernek érzem magamat, ha ide vert is le a kisebbségi sors, ahol most vagyok.

Az arca elborult, amikor megragadta a poharat s amíg felhajtotta

a csipős szeszt, hirtelen erősen kezdte érezni a maga kisebbségi tragédiájának a súlyát. Beszédmodorát is megváltoztatta s látszott rajta, hogy szívesen gyötri magát azokkal a keményveretű, parasztos szavakkal és kifejezésekkel, amiket azóta tanult meg, mióta «tanítóságától» bátran megtehetette, mert méltóságának már cseppet sem árthatott vele.

— Hallja-é! — meredt szembe ellenségesen az ujságíróval. — Mióta rám verték a huszonötöt s kidobtak az állásomból is, hogy a lábam se érte a földet, azóta az életem megváltozott, de a lelkem nem, higgye meg!

Az ujságíró riadtan fogadta ezt a kitörést, mintha felelősségrevonás lenne benne.

A festő viszont sebesen előkapta a ceruzáját s fagyos kézzel is vázlatot kapdosott a kimeredt emberről.

— Ez jó! Ez kifejező! Ez beszél! — szaggatta a mondatokat is keze mozgása szerint.

— Én osztán igen! Én beszélek, — értette félre a tanító, — mert jegyezzék meg az urak, hogy nincs itt élet s halál sincs, amiben ne lenne benne a kisebbségi tragédia.

— Hiszem! — bölintott komolyan az ujságíró, a festő meg szó nélkül kapdosott tovább a jobb kezével.

— Egyet se, amíg meg nem hallgat egészen. Példát is mondok, ami bizonyít. Itt van ez az öngyilkossági eset, ami miatt táviratot küldtem a laphoz...

— Nana! — bátorodott meg az ujságíró. — Ez már az én mester-ségem, ezt én jobban értem. Kivizsgáltam a dolgot. Érdekes dolog, annyi bizonyos, de nem látok benne semmi kisebbségi tragédiát. Ideg-beteg, esetleg egészen örült asszony öngyilkossága, ennyi az egész. Lapszempontból az az érdekes benne, hogy: *a sűtőkemencében halálra pírította magát!* Ez lesz a riport címe. S még hozzá úri asszony volt, ami fokozza a dolog érdekességét. Nagyszerű lapanyag, az kétségtelen, de hol itt a kisebbségi tragédia?

A tanító győzelme biztos tudatában lehiggadt s gúnyosan nézett végig a vitakozón. Megtöltötte a poharakat s kihúzta az asztal alól a székeket.

— Ülünk le s osztán válaszolok erre a beszédre!

— Maradjon még egy kicsit, — kérte a festő, — mindjárt készen leszek.

— Haggya a nyavalyába, ne pirkáljon annyit. Hallgassanak ide: én azt mondom, hogy ez kisebbségi tragédia s bizonyítom is, amit állítok.

— Jó-jó! — mosolygott értelmesen az ujságíró. — Hiszen azt csinálunk belőle, természetesen. Én is tudom a kötelességemet. Magyar asszony volt s a férje román! Nem nehéz léleketni magyarázatot keresni! De magunk között...!

— Mondom, hogy várja meg, amíg felvilágosítom s azután ítélkezzék . . .

II.

A kis cseléd új «játékszereket» hozott be az ölében s megtömté velük a kályhát.

A nyers fadarabok sírni kezdtek a tűzön, mint a halálra ítélt s emiatt hidegre kitett macska-kölykök.

Az ablak alatt csikorogtak szüntelenül nehéz terhük alatt a ködbeveszett, láthatatlan szekerek. A tanító úr figyelt s összeráncolt homloka lassan kiengedett.

— Mesélhetek, — állapította meg nyugodtan, — mert embereim szorgalmasan dolgoznak. Darabonként egy lej az enyém. Ötszáz tőke már ötszáz lej, pedig annyi lesz ma, bizonyosan, ha nem több. Tudják-é, hogy hová viszik a fát? Pontosan abba a gyárba, ahol a tragédia történt. A munka nem állhat meg semmiféle tragédia miatt, mert ez az élet törvénye.

— Ámen! — fejezte be tréfásan az ujságíró.

III.

A fa sírt a tűzön s a láthatatlan szekerek . . . nyikorogtak . . .

— Onnét kezdem a történetet, — könyökölt az asztalra a tanító, — ahonnét tulajdon két szememmel láttam. Azt tudják, úgye, hogy mindjárt az elején lefogának a szigurancások. Ha meggondolom, volt is rá okuk, mert akkor még túlon túl bátor legény voltam s ami a szívémen, az a számon. Én megmondtam a véleményemet, én meg osztán! Hát egyszer azt találám mondani a csendőrőrmesternek, aki éppen a boromat itta, hogy csak ne ugráljon, mert ha megharagszunk, karóval is kiverjük őket innét. Hisze nem mondtam komolyan, csak azért, hogy botránkoztassam őket, de ő komolyan vette, a bolond. Másnap már Szentgyörgyön voltam. Nem jószántomból mentem, azt elhihetitek, hanem vittek. Elsőbben is megkaptam a magam porcióját, a huszonötöt s azután bézártak a pincébe s felém se néztek vagy három napig.

— Persze, ki se hallgatták, — vetette közne az ujságíró.

— Nem is nagyon esdekeltem utána, mert, akit «kihallgattak», azt vérbegübülve hozták vissza a pincébe. De nem magamról akarok most beszélni . . . Mondom, három napig felém se néztek . . .

— Hálaistennek! — javította ki előbbi szavát az ujságíró.

— Hálaistennek, — hagyta helyben a tanító is. — De, hogy folytassam, egész nap a pinceablak előtt állottam s kukucskáltam keservesen, hogy mi történik az udvaron. Néha le is térgyepeltem, mint az Oltári-szentség előtt, ha már nagyon rogyadozott a lábom a fáradságtól.

— Miért nem ült le? — kérdezte a festő.

A tanító elképedt erre a naivságra.

— Fájt a . . . no, hallja ! — világosította fel durván az értelmetlen embert.

— Bocsánat ! Nem akartam megsérteni ! — engesztelte a festő.

— Én megértem ! — igazolta magát az ujságíró.

— Nem emlékszem már pontosan, — nézett el a fejük fölött a tanító, — hogy a második, vagy a harmadik nap történt-e, de mintha most is a szemem előtt volna : három ember jött bé az udvarra, két férfiú s egy asszony. Maguktól jöttek, nem kísérte őket senki. Jobbmódú falusiak voltak, ismertem őket. Az egyiket Karácsonynak hívták, azelőtt magyar volt, most román. A másik férfiú szép szál székelly ember, kapaszkodó, becsületes fajta. Az asszony Karácsonynak a felesége, de az egész környék tudta, hogy leánykorában a másikhoz húzott. Még abban a helyzetemben is arra gondoltam, amikor így láttam őket, hogy az a fejrénypár inkább találna Kelemenhez, mert így hívták a székellyt. Váltig csodám volt az is, hogy a két férfiú nem vezett össze az asszony felett, hanem inkább még összebarátkoztak. Kelemen azt mondta, mikor hazajött a háborúból s a másik mellett találta az asszonyt : «Itt vannak a fái erdők, a miénkek, nem másé s mégis a zsidó vállalkozók híznak rajta. Állítsunk fűrész mő is !» Karácsony azt felelte erre : «Biza, ez igaz ! Társuljunk össze». Így lehetett valahogy, mondom, mer ennek már nem voltam tanúja, csak úgy elképzelem. Elég annyi, hogy megegyeztek s közös vállalkozásban felállították a fűrész mőt. Nagy híre volt ennek akkor a vidéken, hogy harisnyás emberek mernek vállalkozni. De az üzlet jól indult, magam is ott vágattam deszkát, amikor az egyházközség megszavazta a tanítói lakás rendbehozatalát. Akkor is ismerkedtem össze velük.

Ivott s úgy folytatta tovább :

— Mondom, látom őket hárman s a csuda öl meg, hogy mit keresnek itt, ezen a szomorú helyen, jószántukból. Figyelek erősen s hát látom, hogy Karácsony sugdosni kezd az egyik hóhérral, aki ott ténfergett az udvaron s «munkára» várakozott. Az vigyorg. Karácsony nemkülönben. Na, gondolom, ezek besúgók, ha nem egyéb, bár arról a Kelemenről el nem hittem volna egy világért sem, ha más mondja. Elég szomorú, hogy ilyen is akad a fajtánkból, mert akadt éppen elég, elhihetik. Úgy elszomorodtam, hogy még a sajtásról is elfelejtkeztem, ami a legkisebb mozdulatomra is belehasított a tomporomba.

— Hát ez elég szomorú is, — vélte a festő.

— Hallgassa csak, mert most jó a java. Töprekedésem közben észre se vettem, hogy a főnök is lejött már s hát ott áll Kelemen előtt. Olyan éles hangja volt, hogy az embernek az agyáig hasított, ha hallotta.

— Maga azt mondotta, hogy még nem biztos? — kiabált a Kelemen arcába.

— Nem tudom, mire érti, — fehéredett el a szép szál ember.

— Csak maga ne tagadjon. Ennek a becsületes román embernek mondta — mutatott Karácsonyra a főnök.

— Mondhattam sok mindenre. Ártatlan dolog az.

— Igen? Mindjárt meglátjuk! Hogy mondta? Mire mondta? — fordult ismét Karácsonyhoz.

— Azt mondta, amint jöttünk hárman az úton, hogy még nem biztos s arra értette, hogy Erdély még nem a románoké, mert még minden megváltozhatik . . .

Kelemen arca piros lett, azt hiszem, hogy csak most jött rá, hogy hol van s mi történik vele. Bizonyos, hogy az a gazember valami ürüggyel csalta a sziguranca udvarára. A főnök kacagott.

— Nem biztos!? Bizonyítsátok be neki, hogy biztos!

— Szörnyű vigyorgás lepte meg erre az egész társaságot. Karácsony is vigyorgott s még az asszony arcán is valami mosolygásfélét láttam, azt biz én. De furcsa mosolygás volt ez, inkább ijesztő, mint kellemetes. A főnök intett alantosainak s már tudtam, hogy mi következik, mert én is átestem rajta. Négy ember egyszeribe lekapta a lábáról Kelemen s hasra fektette a földön. Ma sem értem, hogy hogyan lehettek olyan buták, hiszen az ilyesmit padon, deresen könnyebb elintézni. Ők azonban más módszerrel dolgoztak: az egyik megoldotta Kelemen harisnyáját s tépte le az alsót is. Az asszony kimeredt szemmel nézte, mint valami eszelős. Akkor melléje, az asszony mellé ugrott Karácsony s megfordította:

— Most fordulj el! Ez nem fejjérnépnek való látvány! — parancsolta.

— Kelemen már úgy feküdt a földön, mintha Erdélyt ölelné. Egy ember a jobb karjára állott, egy a balra. Ez kettő. A harmadik a lábaira ült, úgy nyomtatta le. A negyedik elvégezte a dolgát a harisnyával s az alsóval s megsuhogtatta a mogyorófabotot: lám, jól kézre áll-e!

— Most fordulj vissza — parancsolta Karácsony újra az asszonynak.

A bot már lecsapott. Ama negyedik, aki kezelte, minden sújtásnál leguggolt, hogy alkalmasabban üssön a pálca. Mintha valami furcsa, idegen táncot járna, úgy mozgott szüntelenül, amíg leszámolta pontosan a 25-öt. Én az asszonyt néztem s mondhatom, nem is tudtam róla levenni a szememet. Az orcája vonaglott, minden ütésnél, amint amannak megcsapdosott testrésze repedt, hasadt az ütések nyomán. A 25 leszámolása után megrúgta a főnök Kelemen, aki egyetlen hangot ki nem adott a torkán a verés alatt.

— Most már biztos? — kérdezte. — Kelemen nem felelt.

— Még egy adagot!

A második 25-nél az asszony már aprókat sikoltozott s a szeme is minduntalan fehérre fordult, mintha kegyetlenül ölelgetné valaki. Én is különösen éreztem magamat. A fületem hasogatta a sikoltozás, de azért nem tudtam otthagyni az ablakot, mintha odakötöztek volna . . .

— Érdekes! — szakította félbe az újságíró.

— Rettenetes! — mondotta a festő. — Ha ezt én . . .

— Nem szaporitom a szót — folytatta a tanító. — A harmadik 25 alatt az asszony már úgy sikoltzott, mintha kacagott volna s magam szinte a falra másztam valami ismeretlen indulat hatása alatt. Akkor az a detektív, aki a Kelemen lábán ült, megszólalt:

— Nem mozog!

— Állítsátok talpra! — parancsolta a főnök.

— Felállították s el nem felejttem soha azt az arckifejezést, amivel Kelemen az asszonyra tekintett. Azt hiszem, miatta állotta ki háromszor is a 25-öt.

— Na, most már biztos? — kérdezte a főnök.

— *Nekem* már biztos — tántorodott meg Kelemen.

— Akkor elmehetsz!

A detektívek röhögtek. Karácsony is röhögött. Az asszony csak nézte Kelement, amint az elfordult s rendbeszedte a ruháját. Még akkor is nézte, amikor Kelemen lassú lépésben kifelé indult a kapun. Én is néztem s láttam, hogy a fehér harisnyán átütnek a piros foltok. Akkor émelyegni kezdtem, mintha sokat ittam volna s ma is azt mondom, hogy csak erős természetem mentett meg a halálos rosszulléttől. Hiába hunytam le a szememet, úgy is magam előtt láttam Kelemen vérről áztatott harisnyáját s állandóan csengett a fülem az asszony sikoltozásától. Semmiképpen sem értettem a dolgot. Később aztán, amikor kidobtak az állásomból s «úr» lettem, mert nem dolgoztam semmit, volt időm olvasgatni eleget. Akkor olvastam valami könyvet, amiből megértettem, hogy az az asszony «hisztérikus» lehetett.

— Vagy még annál is rosszabb! — vélte az újságíró. — S aztán mi lett Kelemennel?

— Elmondom azt is. Két hét mulva, amikor én is megkaptam az utolsó porciót s elengedtek, már a föld alatt volt. A körorvos azt mondotta, hogy fertőzést kapott a sebe s az ölte meg. Legényember volt, özvegy s gyermekek nem sírtak utána. Különben is: eleshetett volna a harctéren is! S akkor még nem indítottak vizsgálatot az ilyen ügyekben. Mindenki magával törődött s a más baját igyekezett észre sem venni.

— Ha én ezt le tudnám festeni! — sóhajtozott a festő.

— Rendkívül érdekes eset, nagyszerű anyag — lelkesedett az újságíró. — De hol függ össze ez a mostani öngyilkossággal?

— Hát nem érti? Az a Karácsony senki más, mint a mostani gyárigazgató, akinek a felesége most öngyilkos lett.

— Szóval az öngyilkos asszony ugyanaz, aki...

— Éppen az! Hallgasson ide. Az a közös fűrészes Kelemen halála után a Karácsonyé lett, egyedül. Olyan idők keletkeztek, amikor könnyen haladhatott az, aki többséginek vallotta magát. A kicsi vállalkozásból nagy részvénytársaság lett. Három esztendő mulva Karácsonyné már úri dáma volt, selyemköntösben járt. De az a látvány, az a szigurancás, ráfeküdt a lelkire. Beszéli, hogy el-elszökött régi barát-
nőihez s órákat sírt: az én uram gyilkos s az vagyok én is. Pokol tüzére

jutunk mind a ketten. Legnagyobb bánata mégis az volt, hogy az ura nem mutatott semmi bűnbánatot. Egyszer a templomban az égő gyertya fölé tartotta a kezét, hogy izelítőt kapjon a pokol tüzéből. Napról-napra sorvadt, de nem a testivel volt baj, hanem a lelkivel. Az ura virult s hízott, testileg s vagyoniilag egyaránt. S minél jobban gyarapodott az ember, annál jobban fogyott az asszony lelke, ami úgy égett el, mint a gyertya. Az utolsó esztendőben már sírógörccsök fogták el, ha megpillantotta az urát. Nem tudta nézni, hogy ez az ember vidáman és pirosan járkál s meg se látszik rajta, hogy az ő lelkén szárad egy ember élete. Akár hiszik, akár nem, ez az igazság: abba bolondult meg ez az asszony, hogy nem látta az urán a bűnbánatot. Beszélik, hogy bibliákat s mindenféle szentkönyveket lopott az ura kezeügyébe, de az ember csak kacagott: «Én egy újjal se nyultam hozzá! Elment a szép eszed, hogy ilyesmivel gyanusítasz?» Ezt nem tudta elviselni a szegény asszony. Legutoljára azt mondotta az egyik régi barátnőjének, aki cseléd-sorba került a házukhoz: «Fekete lelkű emberek járkálnak mindenfelé! Gyilkosok, tolvajok, rablók! Az arcuk vidám és piros s meg se látszik rajtuk, hogy milyen sötét bűnöket hordoznak magukban. Jaj, nem lehet ezt elviselni!» Másnap begyűjtatott a sütökemencébe, mintha kenyér-sütésre készülne. Tűzbe hányta az összes bibliákat s szentkönyveket, amiket az ura megjavítására esztendők alatt összegyűjtött. Aztán maga is a könyvek után bújt a behévitett kemencébe.

Töltött s ivott a tanító úr, mert elrekedt egy kicsit a hosszas elbeszélésben. Aztán felemelte az ujját:

— Most már kérdem az uraktól: hát nem kisebbségi tragédia ez?

IV.

Újra ittak, mind a hárman.

— Kolosszális! — mondotta az újságíró. — Ez már nem is riport, hanem kész riportregény.

— Megmondtam, úgyi? Van itt mit írni elég. Könyvtárakat lehetne.

— Hát ez megírnivaló csakugyan. Ez a bolond asszony, aki...

— Ne felejtse el, hogy mibe bolondult meg!

— Én pedig azt mondom — emelte fel a ceruzáját a festő —, hogy nem volt bolond az az asszony, sőt, egyedül volt ember, a sok vadállat között...

— Értem, mire gondolsz. Ez lehetne a regény alapeszméje. De én más véleményen vagyok — fejtegette vitázó kedvvel az újságíró. — Azt mondom, hogy már születésétől kezdve terhelt lehetett ez az asszony. Gondolj csak a szigurancás jelenetre. Idegbeteg volt, sexuális alapon, azért örült meg.

— Bolond volt hát, persze, hogy bolond volt — zárta le a vitát a tanító. — Ép ésszel nem végzi ki magát ember ilyen rettenetes módon.

Mindene megvolt, amit akart. Csak az a fő, hogy mi miatt bolondult meg.

— Én azt mondom . . . — kapott új gondolatot az újságíró, de nem fejthette ki, mert a korcsmáros befordult az ajtón s rendelés nélkül új üveget hozott.

— Itt a csendőrőrmester — dohogott dühösen — s kínoz erősen, hogy kik s mik az urak.

— Mi köze hozzá! — pattant fel bátran az újságíró. — Minket nem köröznék, majd én megmutatom neki . . .

— Azt kérdezte, hogy nem olyan *munkásvezérfélék*, akik izgatni jöttek a gyáriakat?

— Nahát, ez már sok!

— Én azt mondtam neki — folytatta a korcsmáros, — hogy a tanító úr is itt van s erre megnyugodott. Akkor nem lehetnek affélék — mondta, — mert a tanító úr a gyár érdekeit képviseli.

— Mondd meg neki, Gazsi, hogy maradjon veszteg, mert ezek az urak nem olyanok. S várj csak . . . — csendesítette a tanító az újságírót.

Megtöltötte az új üvegből a poharakat s aztán a korcsmáros felé nyujtotta:

— Ezt vidd ki neki, tudom, hogy ezér jött. Mondd azt, hogy mi megyünk az állomásra, nincs időnk elfogyasztani, használja egészséggel. Ezt az üveget pedig a gyár kontójára írd.

Begombolta báránybőrös bekecsét s megigazította fején a sapkát.

— Mehetünk urak! Eltőtt az idő, ha nem akarnak lekésni.

— Hanem, tanító úr — vetette oda készülődés közben az újságíró — maga éppen annak a gyárnak az ügynöke?

— Méknek?

— Hát annak, ahol *az az ember* az igazgató! Maga érintkezik azzal az emberrel?

— Én-e? Azt már nem! Vele sohasem tárgyalok, akár egy szót is. Elkerülöm, mert nem tudom nézni sem. Van elég hivatalnok ott, akivel elintézem a magam dolgát. Vele? Azt már nem.

Kicsit gondolkozott s így fejezte be a tiltakozást:

— Pedig azt mondják, nem éppen rossz ember. Nem látszik meg rajta, hogy valamikor semmise volt. Szereti a vendégeket is. Az urak felkereshetik, ha akarják, de én már nem. Hallottam, hogy az újságírót s a művészeket szívesen fogadja . . .

— Annyi bizonyos — jegyezte meg az újságíró, — hogy nem volna érdektelen dolog beszélni vele . . .

A festő elkacagta magát, pedig természeténél fogva ritkán kacagott.

— Megfestem ezt a modern «mártirhalált» s neki adom el a képet.

— Nem rossz ötlet . . .

A hátulsó ajtón távoztak, hogy elkerüljék a csendőrt.

Kiléptek a ködbe s tömörültek, hogy beszéd közben egymás arc kifejezését jobban láthassák.

V.

Az úton tovább csikorogtak a láthatatlan kerek s félméternyire a fagyos földtől csendesen úsztak a rönkök, mintha *titokzatos erő a végtelenségből hozná s oda vinné őket* . . .

Útközben ötször találkoztak olyan rönkkel, amelynek tetején szénászsákba pólyált lábbal ott ült a gyermek.

A korcsmáros kis cselédje pedig beosont az urak távozása után a «kaszinóba» s kinyalta piros nyelvcskájával a fenyővizes poharakat. Pirosabb lett ettől egy árnyalattal s kimart kezei nem fáztak úgy, amint a lépcső aljában hideg vízzel öblögette a mosatlan edényeket.

Kacsó Sándor.

A LÁZADÓ.

*Hiába cikázik égfelé a dalnak
szemet-odarántó fényes madara —
hiába gyötörnek gyönyörű hatalmak
s hiába húz férji szeme-sugara!
Bús megkötöttségem nagy fekete láncán
tört-tükrű szememből szivárog a könny! . . .
Egy igazi férji megörülne láttán —
s ajkamra csak a dac fémverete jön.*

*Munka zúgásában, rút kopott ruhámban,
nappalom a küzdés, mely járadtan néz.
A józanság erős, tiszta szója számban,
s csak hajszolt embertárs keze minden kéz.
Elrohant férfiak tekintete rámhull —
talán a sajnálat suhan arcukon.
Vagy szólanak a hű, derék fegyvertársrul,
ki mellettük harcol minden harcukon.*

*Felsötéllő ruha, súlyos-göröngy gondok,
Cerberusként őrzik árvaságomat.
Néha strok — néha keményeket mondok,
néha vérig-vágom éles láncomat.
Mult szélmalom-harcok balga kitűzése:
a független nő is groteszk árnyat vet . . .
Sziklába fejemet nem verhetem mégse —
s birokra a korral nem kelhet az egy! . . .*

Vércsatakos földön, száz dübörgő szennyben,
fájdalmas lelkemet égre emelem!

Ősfények Forrása, ki adtad a kedvem,
óh nézd az emberek mit tettek velem! . . .
Tiszta hitem helyén kormos üszök támadt:
az csalt meg csúnyául, akit szerettem! . . .
S az élet rikatja drága jó Anyámat —
és ezer gondvarjú károg felettem!

És az emberek is idegenek hozzám —
én hiába mondom: Óh testvéreim! . . .
S magyar fajtámért a csillagot lehoznám —
mégis csak lökdösnek hazám térein!

Igy-sírva zokogtam esti imádságúl
s a jószágos álom elsimogatott.
És a zúgolódás elszállott a számrúl —
s reggel halk békével néztem a Napot:

A világegyetem öröklánca fogta —
determinált helyén ontotta magát . . .
Senkivel, semmivel törődve ontotta,
nem-bánta a Földnek méltatlan sarát! . . .
Nagy meleg küllőit el nem rútíthatta
sem időleges köd, sem földi salak . . .
Csak néztem — csak néztem és álltam alatta
s példája ereje szívemben maradt . . .

Igy üzent az Isten! . . . Fejem fölemeltem
és nemes tartással mentem utamra!

Azóta oly biztos és nyugodt a lelkem —
fénye az égi fény tiszta nyugalma.

Nagy Emma.

KIVILÁGÍTOTT FAPIAC.*

Az idő még aluszik. Torzonborz álom fekszik rajta. Ég helyett köd van, napsugár helyett szakállas levegő és hó helyett megvedlett világ.

De nem vigasztalóbb a föld sem, amelyről figyelem : kietlen, rücskös, patás és keréknyomos. Vadföld. Elfutna, ha látna.

Fapiac egy székely városkában.

Szolgáló megy keresztül rajta. Olyan, mint a megérett bogyó. Két kártyában vizet visz, a döcögős talajt szidja s a vizet locsogtatja. Ha nem szidná, úgysis locsogtatná. Két inas is feltűnik. Vállukon vasat visznek hosszú rúdban. Ők tréfálnak és a vas nevetve hajlong, mint a husáng. Nem valami magosan varjak repülnek nagy családdal és úgy károgznak, mintha nagyobbak volnának az inasoknál. Később egy csepp kutya és egy nagy kutya mennek átal. Futnak s mégsem haladnak. A kicsi féloldalt kaptat elől, folyton hátranéz és félve csodálja a nagyot. A nagy őt nem csodálja, hanem szagolja.

Reggeli élet ez tél elején.

Nem sok, de néha ez is megszűnik s majdnem tanu nélkül sompolyog el a köd.

A helyét a nap sejteti már. Vaksin vajúdik, de kitarat makacsul és végül is győzelemre segíti őseréje. Átvágja lassan a bőhamuszín végtelen rétet, dús fénybe tömörödve közel jön egészen és ontani kezdi magát.

A székelyek a tüzfát kezdik ontani.

Vásáros nap lévén, sokan gyúródnak a szomszédos falvakból béfélé. Itt-ott csomóban jönnek hosszúderekű szekerekkel, máshol egyenkint döcögnek, mint a koldus.

A fapiac már jócskán teli van, amikor megérkezik Nagy János is, kinek mellékneve Kalandos. Két lovacskával hozza a fát. FÜRGE tömzsi lovak az övé és szerfelett gyapjasok, mint a berbécs. Véle van a fia is, Vilmos. Fent ül egy zsákon a fa tetején és kedvvel lovadzik. Maga a szekér megett jön. Hetykefülű terpe ember, de egy tornyos kucsmával kitérdta magát s így jóközepesnek látszik. Kezeit csórén lógatja a zuzmarás hidegben, ámbár a posztókesztyűk, egy nyakbavetett spárgán, ott harangoznak az oldala mellett.

Természete vérmes.

*Mutatvány, a szerző *Helytelen világ* c. sajtó alatt levő novellakötetéből.

Különc is egy kicsikét.

A szekerevel sem megyül a többi közé, hanem külön állítja egyedül. Aztán nyugodtan széjjelnéz a földön és a levegőben, majd szembe fordul a többi szekerekkel és a térdéhez suppantja néhányszor a kucsmát. Az emberek köszönést vélnek ebben és átszólnak neki:

— Ággyon az Isten, Kalandos!

— Fogadjad, te! — szól rá Kalandos a sapkájára és felteszi rögtön. S aztán, mialatt Vilmos bétakarja a lovakat s szénát vet nekik, szivarat sirít lassan s átbálgat a cimborákhoz, akik éppen a háborúról beszélgetnek.

— Hát maga vót-e csatában, Jánosbá? — kérdi tőle az egyik.

— Én igen vajeccer — feleli Kalandos és átmutat Vilmos felé:

— Ez a fiam is abból kifolyólag született.

Félreértik a szót és nevetnek rajta. De éppen megérkezik egy úr a téglagyártól és nézni kezdi a fákat. Megvesz öt szekérrel és elhajtja.

Kalandos nincs közöttük.

Tíz perc múlva egy nagymagos, egészséges vendéglős ügyelgeti a fákat. Nagynehezen megvesz öt szekérrel az is és elhajtja.

De Kalandos nincs közöttük.

Időteltével valami iskolától is megjelenik egy szigorú tanár. Tiszteletadóan és ügyetlenül alkudozik. Végre feljegyzi nyolc embernek a nevét és a lerakódás helyét is bemondja nekik.

És Kalandos ismét nincs közöttük.

— Ma csupa vak veszen fát — jegyzi meg és forr. Újra szivarat sirít és taszigálja a fején a sapkát.

— Szinte megvevék a fáját, Jánosbá! — hergeli valamelyik.

Az öreg nem pattan fel.

— Hadd ériék... — feleli könnyedén.

— Hát nem eladni hozta?

— Minden megeshetik.

Éppen egy sánta, iparosféle ember közeledik feléjük. Egyenesen a Kalandos szekerehez büllög s a botjával kopogtatni kezdi a fát. Vilmos nagy örömmel szól az apjának átal:

— Édesapám, kérik a fát!

— Ki kéri? — szólal meg az iparos.

— Hát maga nem azért kopogtassa?

— Én nem.

— Hát?

— Csak.

Kalandos arrafordulva, egyhelyből nézi a dolgot.

— Az úrnak nem eladó! — szól oda végre.

A sánta odajön és duzzogni látszik.

— Ingyen se kéne — mondja.

— Hát akkor mért tapogassa?

— Szórakozásból.

— Szórakozzék olyan fa mellett, amelyik a tövin van.

— Né-né, beh bölcs! — mondja a városi. — Ebben a nagy sapkában mind fej van, úgy-é? — emeli fel a botját és egy ügyes mozdulattal letaszítja a Kalandos fejéről a kucsmát. De meg is szöki magát abban a pillanatban és szaladni kezd.

Vinnyogva, csorbán szalad.

Valahonnan egy kutya is eléugrik s üzöbe veszi.

Mindenki nevet.

Maga Kalandos is tréfának minősíti a dolgot s csak annyit jegyez meg, felemelvén a sapkát:

— Játszi vevő vót.

Vilmos is úgy élvezi a dolgot, hogy nem tud megmaradni egyedül, hanem átjön és egy nagy hős képében így szól:

— Máccor az ilyen vevőt nem a kutya fogja meg, hanem mi. Úgy-é, édesapám?

Apai intelmmel válaszol Kalandos:

— Ne dógózzál a kutya ellen, hanem eredj vissza a szekérhez.

— Úgysem jönnek a vevők, édesapám.

— Eredj, ne tudj annyit! Ha lássák, hogy személy van mellette, akkor inkább jönnek.

S csakugyan igaza van az öregnek, mert alig megy vissza Vilmos, mingyárt jön egy bőrkötényes ember.

— Mennyi ez a fa? — kérdi.

Felelet helyett átszól megint Vilmos örömteli hangon:

— Kérik a fát, édesapám!

— Hadd el, hadd kérjék.

A bőrkötényes látván a helyzetet, átjön Kalandoshoz.

— Mennyi az a fa, bácsi? — kérdi.

— Egy szekérral raktam vót — mondja Kalandos.

— Én azt látom, de az ára mennyi?

— Ahhoz mérten, amilyen a fa.

A vevő türelmét veszti és egy másik gazdával kezd alkudozni. Kalandos nem bánja, mert olyan természetű ő, hogy szereti végigcsiklاندozni a napot. Jön is ebédidőig még kettő, de azokat is elereszti.

Már nem is maradnak eladók, csak valami tizen. S a vételár is sokat hanyatlik.

— Gyenge vásár van — jegyzi meg Vilmos ebéd után.

— Az urak ilyenkor heverésznek — menti az öreg a dolgot.

És várnak.

Négy óra körül megélnkül ismét a forgalom. Egymásután öten is feltűnnek vevő szándékkal, sőt ketten Kalandostól kérik elsőízben a fát. Ő azonban kifigurázza és elveszti ezeket is.

Mire hat óra eljön, egyedül marad az egész fapiacon.

Egyideig vár és leskelődik, majd egy hirtelen gondolattal így szól a fiához:

— Lám, tégy úgy, mintha meg akarnád venni a fát!

Vilmos csodálkozik az első percben, aztán kuncogni kezd, mert nagyon furcsának találja a dolgot.

— Tégy úgy, nem érted?! — szól rá megint az apja.

A fiú eltávolodik a szekértől egy kicsikét, aztán megfordul és jöni kezd visszafelé. Látszik az arcán, hogy küzdik a nevetéssel, de azért körüljárja a szekeret és megkérdi nagyosan:

— Hát osztán mennyiért adja ezt a fát, édesapám?

— Nem helyes! — rázza Kalandos az ujját — mert hogy a sújba lehetek én édesapád, ha te úgy jössz hozzám, mint egy nagy vevő?

— Az is igaz — ismeri be Vilmos és visszamegy újra. Komoly magatartást vesz és úgy jön.

— Jó napot kívánok — kezdi.

Az öreg nem akarja megzavarni mingyárt az első szóval s illően fogadja:

— Aggyon az Isten.

— Mit teccik kérni ezért a fáért? — folytatja Vilmos.

— Kétszáz.

— A sok egy kicsit.

— Sok a nyavaját! Egy akkora szekér fáért!

— Elég jól meg van rakva — dicséri Vilmos, — de a közepiben csutakok vannak s revések.

Kalandos tiltakozik:

— Ott osztán egy sincs!

— Mert azt én tudom, hogy van!

— S hát azt honnét tudja?

— Én onnét, mert együtt raktuk vót.

Az öreg is elkacagja magát.

— Bár ne tudnál olyan sokat... — mondja és végét veti a játéknak.

Ketten két keréknek az agyára ülnek és várnak.

Már szürkül.

Vevőknek híre sincs.

Már esteledik.

Kalandos forr. Pusmog. Az arca fintorog. Egyszerre hirtelenül feláll, a szekeret megbontja és a piac közepére kezdi rakásba rakni a fát.

Vilmos táltja a száját.

— Mit csinál, édesapám? — kérdi.

Kalandos felelet nélkül rakja a fát. Csak amikor kész van, akkor szól oda neki:

— Hozz egy öl szénát hamar!

Amikor elhozza, a rakás alá téteti véle. Maga gyufát lobbant és alágyujt. Aztán ostort vesz és felül szépen a rakás tetejébe.

Vilmos még jobban táltja a száját.

— Szaladj az utca felé — rendeli neki az apja — és kiabáljad, hogy sül egy ember, sül egy ember!

Vilmos megrémülve tapog egyhelyben.

A füst gyúródni kezd fel Kalandosnak.

— Eredj! — kiáltja haragosan és prüszköl.

A fiú megszöki magát és ordítani kezdi:

— Sül egy ember!

— Sül egy ember!

Az öreg tikácsol a füstbokorban, majd leugrik egyszerre, hogy friss levegőt gyűjtsön. Körüljárja a rakást, megszitja a tüzet is és lesi, hogy nem érkezik-e csodalátni valaki.

A láng átkúszik a szénáról a fára és eloszlik a füst.

Három szaladó ember körvonala látszik.

Kalandos felhág a rakás tetejébe megint és elhelyezkedik ottan. A lábait felhúzza az álla alá, a fejét a válla közé rejti és úgy kucorog tornyos sapkájában, mint egy vigyori manó.

— Maga megbolondult, bácsi?! — kiált rá az egyik megérkezett csodalátó.

— Éppen, hogy nem — feleli Kalandos és suhogtatja az ostort, nehogy le merje valaki húzni.

— Szálljon le! — kiabálnak feléje.

Újabb csodalátók csődülnek oda.

Vilmos még mindig futkos és szaporán kiáltja:

— Sül egy ember!

— Sül egy ember!

A tűz ropog alól és csiklintja Kalandost.

Már csődületben vannak az emberek körötte.

— Szálljon le, bácsi!

— Ma nyersen nem!

— Hát meg akar sülni?

— Én meg.

A rakás négy oldalán kúszik már fel a láng.

— Fát vegyenek! — kiáltja Kalandos, mint a bolond.

A nők sikongani kezdenek. Az egyik térdreállva kéri:

— Édes bácsi, szálljon le!

— Vaj eladom a fát, vaj meghalok! — hirdeti Kalandos.

— Megvesszük! — lelkesednek többen is.

— Össze kell adni a pénzt.

Egy úr rögtön megajánl száz lejt.

Egy másik is százat.

Gyűl a pénz szaporán.

De a láng is süti már Kalandost, hogy alig bírja.

— Négyszáz elég-e? — kérdi egy úr a markában a pénzzel.

Az öreg leugrik és elveszi tőle.

— Elég, mert immár csipött — mondja nevetve, aztán szólítja Vilmost, felülnek a szekérre és elindulnak.

Az emberek is megenyhülve nézik a lobogó tüzet, amely kivilágítja az egész fapiacot, miképpen a ritka öröm.

Aztán ők is elszélednek lassan.

Csak az inségesek s a koldusok maradnak ott. Derülten melegszenek az ingyen tűznél és tiszta szívből dicsérik az Urat.

Tamási Áron.

MOST JÖN MEG A SZERELEM!

*Lásd, idáig néma voltam,
föld porába lehajoltam
s bámultam csüggetegen...
Most jön meg a szerelem!*

*A szerelem most jön értem
csillogó felhőszekéren!
Nézd, a felhő ellebeg!
Csókolom a lelkedet!
Csókolom piros ajkadnak
íjjú gyászát, lánykorod
mélabúját: ebbe zártad
szívedet, míg álmodott!
Csókolom sötét szemednek
ablakát, amelyen át
nézted ősszel, mint rázzák a
fák lombjuk esthajnalát!
Csókolom munkás kezednek
tíz csöpp ujját: éveken
e tíz lebbenő motóla
szötte-fonta életem!
S tested tavaszát, amelyből
— nézd! — kiröppent s itt szalad
kisfiúcska, kisleányka,
két kis fürge pittypalatty!*

(Debrecen.)

Gulyás Pál.

MURESÁNU.

AZEJKU nevű mondabeli rablóvezér után elnevezett barlangban ütöttük fel a tanyánkat. A tulajdonképpeni vadásziidény már megkezdődött. A pásztorok a havastetőket két héttel ezelőtt hagyták el. A vad a bőséges eső után zöldelő friss sarjában duskált, mely ősszel a nyári idény alatt lelegelt területeken bőven termett.

Csak ketten voltunk. Gyorgye az öszvért lenyergelte, megbéklyózta, kicsapta a legelőre, azután elment tűzifáért. A közvetlen környéken már minden tüzelőanyag elfogyott, mivel vadászexpedícióim alkalmával évek óta ezen a helyen szoktam táborozni.

Míg Gyorgye fát vágott, én fenyőgalyakat nyestem, hogy azokból ruganyos fekhelyet készítek. A tavaszi siketfajddürgés óta itt maradt száraz ágakat felhasználtam arra, hogy velük a tábortűz megrakásánál alágyujtsak.

Miután mindezzel elkészültem, a karabélyt a hátamra vetettem, két tölténytárt tettem a zsebembe és lassan elindultam arrafelé, ahol Gyorgye messze elhangzó fejszecsapásokkal egy száraz fenyőfát döntött le.

— Gyorgye! Most a Girdomán havasig akarok elmenni. Talán újra sikerül meglátnom azt a hatalmas fekete vérmedvét, melyet már egy párszor meglestünk, amint ott a friss sarjút legelte és az áfonyát szedegette. De ettől eltekintve, a sztina feletti fehér sózóköveknél mindenesetre zergét fogok találni.

— Domnule! Jobban szeretném, ha veled mehetnék. De amint láthatod, fát kell vágnom, mert a hosszú őszi éjszakát semmi esetre sem tölthetjük el tűz nélkül. Ha egyedül mész, mindenesetre fokozott mértékben kell magadra vigyáznod. A Girdomán az a hely, ahol a tollaskalaposokat kerülő emberek az ország határát szokták átlépni. A Budeuféle kodru (rablóbanda) maradványai, melyet a Fogarasi havasokban szétugrasztottak, ezen a vidéken ütötték fel a tanyájukat. Muresán különben is eldicsekedett, hogy a te karabélyod nemsokára az ő vállán fog lógni.

Vén asszonyok nyara a déli Kárpátokban! Minden faágon, minden sárguló fűszálon az aranyárga őszi napsugárban ott csillogott az ökörválnak egy-egy szála. Azt a tökéletes csendet, melyet kevés ember ismer, csak egy fekete harkálnak éles stakkatóban elhangzó füttye zavarta meg. A kék égboltozaton kopasznyakú, fehérfejű keselyű, hatalmas turulmadár, úszott dél felé. Az Aldunához igyekvő juhnyáját követte.

Nem siettem. Szomjúságomat az egyik széltörésben termő édes málnával oltottam. Változatosság kedvéért az áfonyából is szedegettem. Félreismerhetetlen nyomok elárulták, hogy a medve és a róka is röviddel ezelőtt itt lakmározott.

Fölfelé törtettem, míg az előttem lévő fenyőerdő fölé emelkedő hegygerincet el nem értem. Innét szép kilátás nyílik abba a katlanba, hol a Girdomán nevű havason épült pásztorkunyhók, sztinák, állanak. A cirbolyatörzsekből összetákolt házikók smaragdzöld pázsitzőnyeg közepén, melyet zúgó hegyipatak szel át, elhagyatottan állanak. Már két-három hét telt el, amióta a nyájak elvonultak. Itt is a legmélyebb templomi csend honol.

A kunyhók környékét vizsgálom és nézegetem. A prizmás messze-látó minden követ, minden gyökeret, minden fűszálat közvetlen közelembé varázsol. Egy ősután kívül, mely félig felnőtt borjával együtt legelész, semmit sem tudok felfedezni.

A hegycsúcsok árnyéka már a kunyhók felé közeledik. Kövek hullása másfelé tereli figyelmemet. Azon a hegyoldalon, ahonnét jöttem, magányos állatot veszek észre, mely egy viharok által megnyomorított, gúlaalakú fenyőfácska mellett mozgolódik. Sötétszínű, mint az érett gesztenye. Első pillanatra azt hiszem, hogy a fekete vérmedve. A prizmás távcső azonnal közelembé hozza. Csalódtam! Egyedül járó, kapitális zergebak. Az öreg úr hatalmas kampóit a fenyőfácskán súrolja s ez úgy imbolyog, mintha a vihar rázná.

Teljes szélcsend uralkodik. Pár lépést kúszom s máris egy sziklatömb irányában vagyok, mely a becserkészendő vad pillantásai elől eltakar. Most gyors lépésekkel egyenesen a szikla felé tartok. Midőn fölötte áttekintek, a zergebak nyolevan lépésnyire áll tőlem. Havasi égercserje lombját szedegeti. Lapockalövéssel leterítem. A puskaszó ezen a helyen úgy hangzik, mind egy ostorcsattanás. Itt a havasnak az akusztikája gyenge. Másutt a puska szava úgy hangzik, mintha a világ végét hirdető arkangyali harsona szólalt volna meg.

A rekordkampós bakot kizsigerelem és a hátamra veszem. Súlya megközelíti az 50 kilót. Lassan kapaszkodom felfelé. Alig haladtam 200 lépésnyire, két kőszáli sas ereszkedik le oda, ahol a zergét meglőttem. A madarak királya koldus módjára lakmározik a hulladékon.

Mire a hegy gerincét elérem, a sztinát már elnyelte az árnyék. A nap csak a hegycsúcsokat világítja meg.

Zsákmányomat leteszem a földre és újra a sztina környékét figyelem. Az ősuta valamivel feljebb vonult és még egy ideig látszólag gondatlanul legelészett. De mintha e pillanatban észrevett volna valamit! Felfigyel, első lábával dobbant és mereven néz egy pontra. Azután megfordul és szalad. Nem eszeveszett futással és meneküléssel. Csak hullámszerű ugrásokkal távozik, miközben vissza-visszanéz. Fehér tükre felfel villan, mielőtt a közeli gyalogfenyő bozótban eltűnne.

A sztina felett látható kövek között, melyekről a háziállatok évek

óta nyalták az odaszórt sót és amelyek ennek következtében megfehéredtek, mintha jégtömbök volnának, sötét állat mozog. Zerge! De amikor a messzelátót a szememhez illeszttem, észreveszem, hogy újra csalódtam. Ez most az annyira keresett vérmedve. Ott legelgeti a friss sarjút. De mozdulatai a kérődző állatokétól teljessen elütők. Zerge, őz, szarvas nyugodtan szokott legelészni és csak egy-egy lépéssel követi a még le nem legelt füvel benőtt helyeket. A medve óriási hangya módjára sűrög-forog, keres-válogat a zöld pázsittal benőtt földön.

Egy ideig kiszemelt áldozatomat figyelem. Azután megtekintem a terepet és meghányom-vetem magamban a tervet: mikép közelítsem meg ezt az élesérzékű, figyelmes vadat. Örömmel veszem észre, hogy ő maga közeledik felém. Ha ebben az irányban halad, még magától kerülhet puskacsővem elé.

De most a medve felfigyel. Csak egy pillanatig. Azután menyét-szerű fürgeséggel szalad végig a réten s eltűnik a gyalogfenyő sűrűjében.

A medve valamit észrevett!

Most már gyorsan sötétedik. A sztina környéke félhomályba merül. Szemem a szókövek között megakad egy mozgó ponton. Mintha a kövek egyike megindult volna, hogy a kunyhók felé közeledjek.

A messzelátó ez alkalommal embert hoz a közelembe. Öltözete fehér. Mindenesetre benszülött oláh. Erre imbolygó járásából is lehet következtetni, ez a Déli Kárpátok és a Balkán hegylakóinak egyaránt jellemző tulajdonsága.

Egyenesen felém tart. Most már ruházatának és felszerelésének egyes részleteit is meg tudom különböztetni. Az a sötét valami, ami mint egy felkiáltójel emelkedik válla felé, a puska csőve. Széleskarimájú kalapját a kezében tartja. Kockás takarójának két csücskét szíjjal kötötte össze és azt mente módjára, panyókára vetve viseli. Most már a széles bőrtüszőt is látom. Két hatalmas handzsár és barna fából készült furulya kandikál ki belőle.

Lövésre kész puskával guggolok egy szikladarab mögött. Két lépés választ el az ösvénytől, mely a Girdomán sztinától, gyalogfenyő-pásztán átkanyarogva, a hegygerincen lévő marhacsapáshoz vezet. A gyorsan közeledő alakot az alattam elterülő bozót már elnyelte. Minden lépését hallom, amint a köves talajon felfelé törtetve közeledik. Fehér inge az ágak között már fel-felcsillan. Most teljes alakja jelenik meg előttem. Észrevett. Megtorpan és fegyver után nyúl. De ebben a pillanatban már puskámnak a csőve mellének van szegezve.

— Punye puská zsosz! Tedd le a puskát!

Emberem azonnal, szó nélkül engedelmeskedik. A manlicher csörrenve esik a kövekre.

— Fordulj meg és távozz három lépésnyire. Egy tapodttal se tovább, mert keresztüllőlek.

A vadonban a töltött puska a leghatalmasabb kényszereszköz, feltétlen engedelmeséget lehet vele kicsikarni.

Ellenfelem hátrafelé még pislogni sem mer.

Gyors mozdulattal felveszem a manlichert. Midőn a závarzékot kirántom, oldalt a csőben levő töltény is kiperdül. A závarzékot övembe dugom és miután a bottá vált fegyvert a földre dobtam, lövésre készen tartott puskámmal foglyomat felszólítom, hogy forduljon meg és vegye fel a manlichert.

Most tüzetesen szemügyre veszem ellenfelemet. A körözölevélbeli személyleírás után ráismerek. Ez Muresán. A fogarasi havasokban csendörgolyótól elpusztult Budeunak legveszedelmesebb cinkosa. Katonaszökevény, aki szolgálati fegyverével menekült a szászvárosi laktanyából a havasokba, hogy a hirhedt haramia bandájához csatlakozzék.

Muresán szomorú pillantást vet ártalmatlanná vált puskájára. De én nem adok neki sok időt a szemlélődésre. A közelben fekvő zergére mutatok és parancsoló kézmozdulattal szólítom fel, hogy a nehéz zsákmanyt vegye a hátára.

— Domnule! Mit akarsz velem csinálni?

— Ne kérdezősködjél, hanem azonnal szó nélkül engedelmeskedjél, mert különben a következő pillanatban átlukasztott hátadból a tüdődarabokban fog kilőgni.

Ezt a beszédet a haramia is megérti. A puska csövét a zergének guzsbapeckelt négy lába közé dugja és a nehéz vadat a hátára emeli.

— Előre! A Zejku barlangja felé.

Közben beesteledett. A telihold majdnem nappali világosságot terjeszt. A három lépésnyire előttem baktató alakot pillanatra sem veszem szem elől.

Szóltanul haladunk előre. A haramia tökéletesen ismeri a járást és nem szorul útbaigazításra. Az erdőt elhagyva kiérünk arra a hosszú, magas fűvel benőtt tisztásra, melynek végén ég felé tornyosuló sziklafal tövében, sötétlik a Zejku barlangjának a nyílása.

A Gyorgye által élesztett tábori tűz vörös fénye fel-felcikázik. Most időnkint dobbanást lehet hallani, mintha valaki nehéz sulykóval döngetné a földet. Közben a fafürészelésre emlékeztető halk recsegés szakítja meg az őszi éjszaka csendjét. A megbéklyózott ösvér ugrik egyet-egyet és közben mohón legelve tépi éles metszőfogaival a fűvet.

Már a tűz pattogását is lehet hallani. Az ösvény következő kanyarulata után meglátom Gyorgyet, amint teás-kannával a kezében a tűz körül szorgoskodik.

Foglyom minden további utasítás nélkül egyenesen a barlang felé tart. Gyorgye is észrevette közeledésünket. Az idegen válláról lesegíti a zergét és kérdőleg néz rám. Meghagyom neki, hogy Muresánt béklyózza meg.

A mozgási szabadságtól való megfosztásnak az a módja, amelyet az erdélyi havasokban gyakorolnak, a szenvedő félre nézve nincs semmiféle testi fájdalommal összekötve. A nadrág megrögzítésére szolgáló

összes madzagoknak, esetleg gomboknak átmetszése, illetve eltávolítása cseppet sem fáj. A szenvedő fél csupán abba a kényelmetlen helyzetbe jut, hogy alsóruháját állandóan a kezével kell tartania, hogy le ne csússzon.

Miután Muresánt ily módon pillanatnyilag ártalmatlanná tettem, megengedtem, hogy a tűz mellé üljön. Sőt Gyorgye egy csésze teával, kenyérrel és cigarettával is megkínálta, amit az nagy hálálkodással fogadott.

Gyorgyevál most félrevonultam a barlang egy távolabb eső sarkába. Tanácskoztunk. De ezért Muresánról sem vettük le a szemünket. A töltött fegyvereket is állandóan készenlétben tartottuk, hogy kellő pillanatban azonnal használhassuk.

Eleinte azzal a gondolattal foglalkoztunk, hogy a foglyot másnap vigyük el a legközelebbi csendőrlaktanyáig és ott adjuk át az illetékes hatóságnak. De ettől a szándéktól Gyorgye rábeszélése folytán elállottam. Muresán nekem eddig semmiféle kárt sem okozott. Bosszúálló társai ellenben a jövőben marháim elhajtása és erdei épületeim felgyújtása által annál érzékenyebb kellemetlenségeket okozhatnak, anélkül, hogy azok ellen komolyan védekezhetnék. Legjobbnak láttuk megesketni a haramiát, hogy velem szemben soha semmiféle ellenséges cselekedetet nem fog elkövetni, sőt kodruját (bandáját) is ily értelem-ben fogja befolyásolni. Ezt a megoldást azért is tartottam a legjobbnak, mert tapasztalatból tudtam, hogy a kellő formák között letett nagy esküt a havasi oláh a legritkább esetekben meri megszegni.

Visszamentünk a tűzhöz. Gyorgye a zerge májából és szívéből illatos paprikást készített. Mindhárman látszólag a legnagyobb békeségben hallgatagon ettünk, mintha régi barátok lennénk. Muresán amennyire zilált ruházati viszonyai megengedték, a tűz körül és primitív barlangi háztartásunkban végzett apró szolgálatokkal is igyekezett kedveskedni.

Vacsora után komolyan kezdtünk el tárgyalni :

Muresánt keresztnevén szólítottam :

— Dumitru ! Mit kerestél a területemen ?

— Domnule ! Ezt a kérdést épúgy intézheted a kóborló farkashoz, akinek époly kevéssé van parancsnoka, mint nekem.

— Holnap átadlak a csendőröknek. Azok majd feleletre fognak kényszeríteni.

— Hatalmadban vagyok. Ezt is megteheted. De ezzel nem nyertél sokat. Ha attól tartasz, hogy a magunkfajta emberek neked ártani fognak, akkor összes társaimat is el kell fognod. De vessél számot azzal, hogy nem leszel mindig olyan szerencsés, mint amilyen a mai napon voltál.

— Mit tegyek, hogy felőletek nyugodtan járassak vadászni és hogy pásztoraim ne járjanak megint úgy, mint amikor Mozop elhajtotta 80 darab juhomat ?

— Azt, amit eddig tettél. Ne bánts bennünket és mi sem bántunk téged. Engedd meg, hogy felöltözzem, add vissza fegyveremet és bocsáss szabadon. A nagy esküvel, mely úgy köt, mint a vas, megesküszöm, hogy sem az én részemről, sem embereim részéről sohasem lesz semmi bántódásod.

Gyorgye ezt a kérelmet a legmelegebben pártolta. Nézete szerint itt a helyszínén a kellő formák között letett eskü a legjobb biztosíték. Az ajánlatot elfogadtam.

Muresán mindenekelőtt megkapta az összes madzagokat, melyek segítségével öltözetének megbontott egyensúlyát helyreállította. Gyorgye ezalatt megtette az előkészületeket, hogy a nagy esküt annak rendje és módja szerint bevehessük. Nagy vadászkésemmel gyeptéglát vágott ki, melynek helyére Muresán mindkét lábával ráállott. Azután a gyeptéglát a haramia fejére tette, aki ily helyzetben letette az esküt, hogy se engem, se embereimet, se marháimat nem fogja bántani és sem ingó, sem pedig ingatlan vagyonomban soha semmiféle kárt nem fog tenni.

E ceremónia befejezése után Muresán és Gyorgye megcsókolták egymást és ünnepélyes fogadalmat tettek, hogy ezentúl testvérekként fognak élni és egymást mindenben támogatják.

Miután Muresán toalettjének minden tartozékát és fegyverét závázzakkal együtt visszakapta, elbúcsúzott. Ötkoronás tallért akartam a markába nyomni azért a szolgálatért, melyet nekem ma este a meglőtt zergebak cipelésével teljesített. Midőn vonakodva és kedvetlenül szemlélte a köznép előtt akkoriban nagy becsben álló pénzdarabot, tudtára adtam, hogy igazi úr a vele hasonszórú embertől ingyen nem fogadhat el semmiféle szolgálatot. Erre azt válaszolta:

— Domnule! ha engem meg akarsz jutalmazni, akkor ne adj pénzt. Amióta a Bosoródi zsidót kiraboltuk, abban nem szenvedek hiányt. Inkább add ide azt a kést, melynek pengéjét teljesen el lehet bujtatni fából készült markolatában. Nincs az a pénz, amelyért azt meg tudnám szerezni.

Ezzel svédvadász késemre mutatott, mely szijrafüzve lógott övemén.

A kést szó nélkül leoldottam és átnyujtottam.

Pár pillanat múlva az éj sötétje elnyelte távozó alakját.

Muresán híven megtartotta esküjét.

Egy alkalommal újonnan épített erdei lakomban a lámpa fénye mellett olvastam a küldönc által aznap hozott lapokat. Hetenkint csak egyszer szoktam postát kapni és azért az ujságok ritka csemegeszámba mentek.

Egyszerre kinyílt az ajtó és a küszöbön megjelent Muresán teljes fegyverzetben.

— Domnule, azért jöttem, hogy figyelmeztesselek valamire. Esténkint függönyözd le az ablakodat. Sok ellenséged van, aki lesi az alkal-

mat, hogy lesből lelőjjön. Vigyázatlanságod által te nyújtod nekik a legjobb alkalmat.

Azután sajátkezűleg akasztott egy lópokrócot az ablak elé.

De ettől eltekintve, ismételten mindenféle jó szolgálattal kedveskedett nekem, melyekért legfeljebb dohányt, gyufát és más, a vadonban nehezen beszerezhető szükségleti cikket fogadott el. Közben azonban bandájával számos rablást, lólopást, juhelhajtást követett el. A csendőrök mindig csak a kihült tűzhelyekre akadtak, melyeken a haramiák a lopott birkákból «szlojt» készítettek. «Szloj» a délikárpátokban garázdálkodó juhralóknak a húskonzerve. A lopott birkák húsát addig főzik, amíg a lágy részek a csontokról le nem válnak. Lehűtés után alaktalan húspép marad. Ezt azután a leölt állatok bőreiből készült tömlőkbe gyúrnak, melynek nyílását bevarrják. A varratokat fenyőszurokkal bekenik és kész a húskonzerv, melyet akár egy évig is el lehet tenni. Én a magam részéről ezt az ételt elég ízletesnek találtam.

Egy alkalommal beállított hozzám Szamoila. Fialat oláh suhanc, akit a falusiak világlátott embernek tartottak. Szamoila ugyanis oláh vándorpásztorokkal majdnem az egész Balkánt gyalog járta be. Ott legeltette a gazdag Purecse Tanászie juhait a Varju vizénél, melynek tulsó partján van Haruszalin. Így nevezi a nép a Fekete tengert és Jeruzsálemet. A Balkán eszperantóját, a török nyelvet is elsajátította és állítólag a «szloj» főzéséhez is értett. Hogy erre a haramiaélettől és foglalkozástól elválaszthatatlan ismeretre is szert tett, azon senkisémmel csudálkozott, mert Szamoila Muresánnak unokaöccse volt.

Szamoila nagybátyjának látogatását jelentette be.

A haramia, kinek fejére nagyobb vérdíj volt kitűzve, a kijelölt napon tényleg megjelent unokaöccse kíséretében. A parkot és az egész környéket, ahol találkoztunk, számos őrszem, Muresán rokonsága, vette körül, hogy a tollaskalaposok esetleges közeledését kellő időben jelezzék. A parknak egy félreeső részében, az acetylén-bódé mellett, tárgyaltunk. Veszély esetén innét lehetett volna legkönnyebben a közeli erdőt elérni. No, de erre nem került a sor.

Muresán a kellő udvariassági formák betartása mellett, melyeknek leírását itt mellőzni akarom, előadta jövetelének célját. Bejelentette, hogy ezentúl becsületes ember akar lenni és arra kért, járjak közbe a hatóságoknál, hogy neki büntetlenség biztosítsák. Felajánlott 30 darab 20 frankos aranyat, hogy ezzel a pénzzel szükség esetén egyengessem a polgári erkölcs felé vezető útjait, melyeket ezentúl semmi szín alatt sem akar elhagyni.

Megígérttem neki, hogy tőlem telhetőleg el fogok járni az ügyében. Persze biztosat nem ígérhettem, mert magam sem ismertem a törvény útjait, melyeken ilyen és ehhez hasonló esetekben mozogni kell. Az aranyakat természetesen nem fogadtam el.

Másnap első utam a főszolgabírói hivatalba vezetett, ahol ebben

az ügyben ki akartam kérni a járás bölcs vezetőjének a tanácsát. Igazi magyar úrral volt dolgom, aki a népnek minden ügyes-bajos dolgát alaposan ismerte és aki minden alkalommal a viszonyoknak megfelelő legjobb megoldást tudta megtalálni. A paragrafusok époly kevésé feszélyezték, mint a felelősségtől való oktalan félelem.

Nyugodtan hallgatta végig előadásomat. Azután felkelt a helyéről és egy csendőrőrsjelentést adott a kezembe.

— Öcsém, elkéstél. Muresánnak már csak az isteni kegyelemre van szüksége. Olvasd el a kimpuluineági csendőrőrs ma reggel lovasfutárral érkezett jelentését.

«Muresánt a falu határában meggyilkolták. A tettes, Mozsotka Szamoila, maga jelentkezett. Tüszőjében a halottól elrablott 30 darab 20 frankos aranyat találták.»

Most már csak az a kérdés izgatja a kedélyeket, hogy kit illet a haramia fejére kitűzött vérdíj. Szamoila ily irányú igényét jelentkezősekor bejelentette.

Maderspach Viktor.

MEGÉRTETTEM, HOGY KENYÉRNEK SZÜLETTEM.

*Van, aki toronynak születik, és van, aki remetének,
Van, aki örlő száznak, és van, aki csemegének:
Engem magnak vetett a Magvelő
És kenyérnek, annak is feketének.*

*Mintha csak játszani büjtam elő
Meleg mélyedből, drága földem,
Kíváncsian, szelesen, zölden.
Babusgattak öreg barázdák,
Hízlalgattak kövér májusi pászták,
Éreztem a jó napsugarak csókját,
Míg körülem pitypalatly furulyáz,
És borzas szelek játszanak fogócskát.
Igy nő ki nyurgán fiú és kalász.*

*És éreztem, amint a fürtös száron
Az Isten ujjá végigsimogat,
S rámtelt a törvény: minden búzaszálon
Csak egy kalász marad.
És itt a pecsét is a szívemen:
A Szűz Mária áldott képét
Viseli minden búzaszem.*

Aztán levágtak, a szérúbe hordtak,
 Verejtes nyárban, csépen meghadartak,
 Malomba vittek örlelők,
 Két kő között megtörték ők,
 Azután sötét kamrába kerültem,
 És megsüppedtem (puha liszt),
 És magamba merültem.

Aztán egy koporsószerű
 Mély tekenőbe dobtak,
 Két bütykös nagy tenyér belémmerült,
 És nekifogtak,
 És addig téptek, szaggattak, tepertek,
 Öreg kovással úgy-úgy elkevertek,
 Hogy sirtam és a könnyeim cupogtak.
 De addig nyüzött a két hadaró,
 Míg elmult bennem minden savanyúság,
 S nem állta görccsel rossz csomó
 Tésztámnak tiszta behűsát,
 S igaz kenyér törvényeként
 Színig dagadtam az edényt.

Úgy majd aztán a kemencébe raknak,
 Míg porhanyó leszek és szép piros,
 Meleg cipó, kívánatos.
 Mert kínban kel meg a kenyér
 Emberfalatnak.

Sik Sándor.

VILÁGTALANOK HÁRMAN VOLTUNK.

A ház kékesfehér falára vak lombcsipkét dobált a fény.
 Egy gyermek ült a fal tövében, s a gyermek is vak volt szegény.
 Két vékony karját fölemelte, hajlongatta lágyan, sután.
 A világtalan lomb s a gyermek úgy kapkodtak a fény után!
 Én kint jártam, Istent kerestem napra nyiló mezők felett.
 Világtalanok hárman voltunk: lelkeim, a lomb, s a vak gyerek.

Nyíregyháza.

M. Juhász Margit.

AZ A KUTYA BORS.

KRRRRRSZSZSZS-IZZZ... Krrrrrszszsi-izzz! — sirikelt a kés a köszörűkövön, Biza meg hol rászorította, hol meg fölemelte, nézte, vizsgálta és a tompa ujjával próbálgatta az élit. Közben meg nagyokat pőfékelt a frissen töltött makrából, a füst szinte egészen befogta az arcát, mint valami felhő, csak épp a kissé túlméretezett orra világított ki belőle, akár egy kisebbfajta nap.

Nyugodtan, gondtalanul csinálta a dolgát s még a felesége sürgető kiáltását is elengedte a füle mellett.

— Gyere mán! Még mindig nem vagy meg a késekkel?... El tudnál vacakolni velök, akár ítéletnapig is!... Gyere mán, Pista! Délére itt lesznek a fuvarosok s még a húst sem tudtam szétmetélni!

— Krrrrrszszsz-sssizz! — felelte a köszörűkő és megszikrázott, ahogy Biza a kést rászorította.

Az asszony hol a vadszőlős tornácon lobogott végig, hol a konyhában sertepertélt, hol meg a korcsmaszobába rontott be, ahol a mindeneslány poharakat, üvegeket mosogatott s takarított.

Mert kocsmájuk volt Bizáéknak, falusi kocsmájuk s annak minden gondja-baja az asszony vállán. Bizának a földdel kellett volna törődnie, meg a marhával, de jó néhány éve, hogy megsokalta a velük való törődést és árendába adta a szántót, csak egy kis szőlőt tartott meg, azt is a bor miatt, hogy ne kellessék vennie. Azontúl csak annyit vállalt, hogy be-bejárt a vásárokra, megdeputálta az állatokat s ami épp kellett, malac, birge, borjú, ez, az, megvásárolta. Na és ivott. Bármikor és bármit.

Pedig akadt volna munkája, sok is, mert igen jóforgalmú korcsmájuk volt, épp a falu bejáratánál. Volt másik kocma is a faluban, a Templom-tér szegletén, ahol most építették az új templomot, de a kőművesek, fuvarosok, Isten tudja miért, még esős időben is szívesebben caplattak a Bizáék kocsmájába, minthogy betértek volna Jolcsi bácsihoz, pedig itt ékes rigmusú felirat invitálta az embereket, hogy aszondja :

Megájjék kend, na, 3
Itt lehet innya!

Bizáéknál meg éppen csak a forgács lógott ki az eszterha alól, de szekér, kocsi, mind ott állt meg s még a harangozó is ide tért be a száraz máját megöntözgetni. Lehet, hogy a bor jóize tette, lehet, hogy az asszony főztje, Biza azonban csak annak vette a nagy látogatottságot,

hogy az az ő kitűnő személyének szól, mert ő aztán, amikor csak tehetett, mindig ott ült hol ennél, hol amannál az asztalnál. És mikor nem tehetett?

Prézsmitált is vele az asszony ezért eleget. Hogy semmirevaló haszontalan ember, két szalmaszálat is nehezen tesz keresztbe, de inni, furt csak inni, azt igen.

— MÉR nem dőgozol mán valamit? — ripakodott rá. — A kerítést is meg kén igazítani, a tyúkök is javításra szorul, az eszterha két deszkája kirohadt, de tülled összedülhet a világ, nem törődöl te semmivel... Ijjen Isten latorját vettem én a nyakamba!

Biza azzal védekezett, hogy nem jó az asszony főztje.

— Eltehetetlenkődök én itt egészen, mer nem töszöl borsot az ételbe!

— Az a kutya bors! — sziszegte az asszony. — Hogy még többet ihassál?

— Affene! Az csak a száraz májam miatt van, merhogy sokat dőgoztam a tagon. A legnagyobb melegbe is mindig ott hajlongtam, oszt kiszáradt...

— A harangozótul vötted ezt a mesét?

Biza csak legyintett, aztán fölcstillámló szemmel mondta:

— De a bors! A bors frissit! Fialalit! Mint a tűz, úgy szalad be az ember véribé... Ha ekkis borsos tokányt főznél... megreparálnám tüstént a kerítést.

— Megreparálja kend, de izibe, mert összeütögetem kendet a sodrófával, míg egyikük el nem török! — kelt ki magából az asszony.

Nagyon haragudott és ha Biza cingár alakját végignézte az ember, aztán meg az asszony izmos karjára vetett egy pillantást, hát nem sok kellett hozzá, hogy az elhangzott fenyegetést könnyen megvalósíthatónak lássa. Mert Biza, ellentétben a világ valamennyi kocsmárosával, rettentő sovány ember volt. A harangozó, akinek világotlátottságához kétség nem férhetett, hiszen a toronyból csakugyan többet és messzebbre láthatott, mint a tagjukon bajlódók, azt mondta neki egyszer:

— Kend azzal a girhes pipaszárlábalával akár egy geróf is lehetne.

Mire Biza bölcsen azt válaszolta:

— Fejtül számíjják az embört.

— No, az is van kendnek, — incselkedett a harangozó és Biza orrára célozva, hozzátette — ha jó megnézem: kettő is!

Meghallotta ezt az asszony is és nyomban beleszólt:

— Ha hat vóna neki, az is kevés vóna, mer egyikbe se vóna esze!

— Ne kisebbíts, asszony — intette Biza.

De szó szót követett és az asszony szörnyen leteremtette a semmirevalóját. Biza végül is felágaskodott és kijelentette, hogy még egyszer essék meg ilyesmi s ő tüstént elhagyja a házat.

Sok surlódás között így jutottak el odáig, hogy Biza egy nap megemberelte magát és kivitte a konyhakéseket köszörülni. Ha úgy is tett, mintha nem hallaná a felesége pirongató sürgetését, magában mégis megbosszankodott s egy óvatlan pillanatban úgy odanyomta a kést a

köhöz, hogy az két darabra vált a kezében. No, vakarta is a fejét, hogy mi lesz ebből! Micsoda haddelhadd! Legjobb kése ez az asszonynak, ezt kedvelte a leginkább, ő meg...

Csoválta a fejét, besandított a tornáczra, aztán, mint a gyerek, aki rossz fát tett a tűzre, lerakta a tört kést a padkára, melléje a többit is, és kismfordált az udvarból észrevétlen.

Ahogy ide-oda téblábolt, egyszerre csak a templomépítkezésnél állt. Nézte a fuvarosokat, a kőműveseket, egyikkel-másikkal szót is váltott és jóízűen szította a pipáját. Itt a meszet oltották, ott maltert kavartak, az állványokról csengett a kalapács, ahogy a téglákat ütögették: tetszett a sok mozgás Bizának. Egyszerre csak azon vette észre magát, hogy kialudt a pipája. Megkötözte kiütögette, nyúlt a dohányja után: hát nincs dohány! Otthon felejtette. No, fene egye meg, mi lesz most! Pénze se volt, a szomjúság is jelentkezni kezdett, hiszen már vagy két órája nem ivott egy kortyot se. Vágyódó tekintettel nézett abba az irányba, ahol a háza állt, de hirtelen a kettétört kés vetítődött a szeme elé. Szégyenkezve fordult az ellenkező irányba s akkor szeme Jolcsi bácsi cégérére akadt meg.

Akaratlanul is arrafelé indult.

A kocsmá előtt a pallérral találkozott.

— Na? — kérdezte a pallér.

Biza gombócot érzett a torkában. Nehezen nyögte ki:

A bors miatt, tudja... Semmibe se tesz borsot az asszony, hát nem ízlik se étel, se ital.

A pallér úgy bólintott, mint az orvos, aki tökéletesen tisztában van a betege bajával.

— Hát egy fröccsöt én is megiszok — mondta megértően.

Beültek. Jolcsi bácsi előhőmpölyödött, aztán megtorpant, a szeme, mint az asztalfiók, hol ki, hol be: azt hitte, kísértetet lát.

— Te vagy az, ko-mám? — hebegte végre.

— Én, én, komám — bizonygatta Biza. — Tudod, nem ízlik otthon a koszt...

— A koszt? — Erre még a pallér is meggörbült ültében.

— Hijnye! Ne beszélj mán — tódta a kocsmáros.

Biza pedig kioldta a panaszok zsákját és hamarosan olyan cifra képet főstött elébük a felesége főztjéről, hogy Jolcsi bácsi, ha a bőrének végsőkéig igénybevett rugalmassága engedte volna, még jobban neki-gömbölyödött volna a gyönyörűségtől. Így azonban, nagy lelkességében csak gurult ide-oda, hozta a fröccsöket, a cigarettát, elrendelte, hogy délre borsos tokányt főzzenek s a szívességtől majd megolvadt.

Isten tudja, hogyan történt, de délre, amikor a leves-nótát húzták a kőműveseknek, már mindegyikük tudta, hogy Jolcsi bácsi borsos tokányt főzött s Biza fölmondott a feleségének.

— Merhogy nem tesz borsot az ételbe! — magyarázta Siket Gyuri Konecsnyi Palyonak.

— Azám, a bors! Már én is észrevettem . . .

És szép egymásutánban mind Jolcsi bácsihoz tértek be. Még a fuvarosok is ott spriccereztek.

— Cefetül jól érzem magam — konstataulta Biza, amikor körül nézett és az ismerős blattokat mind ott látta. — Akkurát, mintha ott-hon lennék . . . Csak épp, hogy a borsos tokányra jobban csúszik a bor. . .

Estig élvezte aztán a bornak ezt a csodálatos tulajdonságát és úgy becsudálkozott, hogy gyufaszállal kellett a szemhéját alátámasztani. Amikor aztán Jolcsi bácsi karonfogta, hogy valahol eltegye őt másnapra, pipaszárlába nem bírta el a töméntelen bormennyiséget. Úgy vittek ki ölben a komát. De még az ágyban is azt nyögte :

— Sem-mi-be se tesz bor-sot . . .

Az asszony meg csak várta haza, de elmúlt dél is, délután is és sötét este lett, ám Bizának se híre, se hamva. A kocsmája is elhagyatott volt, napközben alig néhány vendég fordult meg benne. — Teremtöm mi történt! — sápítózott kétségbeesetten. Már az eltört kés is szörnyen felháborította, aztán elmaradtak a kosztosai, a jó ivói és végül megtudta, — hogy ne tudta volna meg! — hogy szerelmes ura a Jolcsi bácsi kocsmájába tévedt.

Első haragja csak nehezen füstölgött el. Azon nyugodott meg, hogy örökké semmisse tart, Biza is hazatér majd, ha kimulatta magát. — Nem köll a gyeplőt mindig olyan szorosan fogni — mondogatta. De elmúlt a második, sőt a harmadik nap is, Biza csak nem jött s a kocma is üresen tátongott. Az asszonynak majd a szíve szakadt ki. — Az a pernahajder mind odacsóditette az embereket . . . Teremtöm, mi lesz, ha végképp odaszoknak Jolcsi bácsihoz? — Egész éjjel nem aludt, agya rémképeket káprázott s már nem tudta, mitévő legyen. — Tönkre megyünk, koldusbotra jutunk — siránkozott.

Negyedik napon az álmatlanság, a fáradság, majd leverte a lábáról. A gond, a zaklatottság is megtette a magáét. Rosszul volt, ágyban maradt. A mindenés aggódva kérdezte :

— Betegnek teccik lenni?

— Az, — mondta nyögdecélve — tán meg is halok. — És hirtelen ötlettől kaptva hozzátette : — Erigy a gazdáért, mondd meg neki, ha ha még látni akar . . .

Borcsa lélegzetszakadva rohant el.

— Halódik mán . . . halódik! Gyűjjék tüstént, mer mán vége is van — esett Bizának, aki éppen a reggeli papramorgóját szedte be.

— Ne izélj mán, nem ojjan fajta a feleségem — mondta hitetlenkedve, de belül azért kissé meghökkent.

Borcsa azonban nem tágitott s vinni akarta Bizát magával. Hanem az nem állt kötélnek.

— Ficimántos dolog lesz az! — gondolta. — Biztos, hogy fálnak akar állítani . . .

És elkezdte kikérdezni a Borcsát. Hogy mi van a késsel? Zörgött-e

az asszony érte? Meg hogy mi van a borjakkal s a baromfival? Végül azzal bocsátotta el a lányt, hogy majd meggondolja magát: hazamegy-e vagy se!

Meg is gondolta: nem ment.

Már hetedik napja lakott Biza Jolcsi bácsinál. Hajnalban kiment az udvarra, ahogy otthon szokta. Be akart nézni az istállóba. Maga is elnevette magát ezen. Ekkor valamelyik fa mögül sötét alak szólt rá:

— Pista, te vagy?

Biza összeszedte magát.

— Hát! Ki vóna?

A felesége vacogott előtte.

— Gyere haza, lelkem... Nézd, tönkremegyünk... Egy hét óta elkerülnek az emberek is...

Biza hallgatta a panaszt és lelkében igazat adott az asszonynak.

Csúf dolog volt tőle, hogy így elhagyta, csúf... Jó, hogy az Isten meg nem büntette... Minden csak a kés miatt volt pedig!

Az asszony mind közelebb simult hozzá, Biza meg kedvesen tapogatta meg a hátát.

Egyszerre csak megkutyálta magát. — Most mutasd meg, hogy te vagy az úr a házban, mert különben se vége, se hossza nem lesz megint az asszonyi darálásnak! — És megemelte az asszony állát, úgy kérdezte:

— Hát a borssal mi van, fiam? Lesz-é?

Az a kutya bors! — gondolta az asszony, de nem merte még csak elsóhajtani se. Csak bólintotta a fejét.

— Lesz, lesz, ha úgy akarod — mondta kis vártatva.

— Emmán döfi! — helyeselte Biza.

Aztán besettenkedett a házba, kihozta holmiját s mint a tolvaj, úgy lopózott ki az udvarról a feleségével. Az utcán mondta már:

— Most már ne búsulj, ne ríjj, édes lelkem, ha bors lesz, úgy visszacsalogatom a kőműveseket, hogy Jolcsi bácsi a falnak megy tüle. — Aztán mintha elröstelte volna magát, hiszen hálásnak kellene lennie az öreg iránt, aki egy hétig vendégelte, hozzátette:

— No, azért nem rossz ember az öreg... A vendéglátásért pedig megfizetek neki, meg... Becsülettel...

Majthényi György.

KERT.

*Vad sivatag volt, égő puszta,
Melyben csak silány gyom terem.
Bekerítették sűrű léccel,
S kert lett belőle hirtelen.*

*Szívedben árva virág nem nő,
Magját bár százszor elveted,
De mikor bekerít a bánat,
Termő kertté lesz életed.*

Falu Tamás.

A LAKATOS MÉGIS IGAZAT MONDOTT.

TÉLBE forduló délután volt, mikor Ágneske először találkozott Cincom nénivel. Az ég elnehezedett s nehéz, csúnya pihék buk-dácsoltak alá és el is olvadtak mindjárt. Hideg szél rontott be a budai hegyekből, sivítva rohant el a Duna fölött, kis darabokban szakadozott ki s beszaladozta az utcákat; a nagycsarnok mögül vág-tatott elő és a Lónyay-utcán tovadudorászott a Boráros-térnek s vissza. Bejött a házba is, fütyült a kályhában és meglebegtette a függönyöket. Ágneske dideregve jött már délelőtt az iskolából, kis borzongások futot-tak keresztül rajta, a levest sem ette meg és tüzelt az arca, mikor Apa rátette a tenyerét és azt mondta:

— Valami baja van ennek a gyerekeknek.

Délután aztán Anya ágyba parancsolta s elküldött a Doktor bácsiért. A Doktor bácsi megkopogtatta a kis hátát, mellét, sóhajttatta, köhög-tette, nyelvét kinyújtatta — á... á... á... — pulzusát meg-nézte — aranyórája volt a Doktor bácsinak és kis giling-galang volt benne, jó gyermekek mulattatására — a hőmérőt is betette a hóna alá s fehér port rendelt ostyába és utána cukros, citromos vizet kell inni, jól betakarózni és borogatást rakni szépen.

— Jaj, Istenem — mondta apa s a Doktor bácsi nevetett és meg-simogatta Ágneske arcát, mint a gyerekeknek szokta — semmi, semmi az egész, két-három napig maradjon ágyban a gyerek.

És a szobára aztán ólmos, nehéz köd ereszkedett alá rendre, rendre és a ködből néha Anya arca fehérlett elő, aztán a lány jött be — Terka — és a feje alját igazgatta, ült az ágya mellett és varrt valamit. Apa sutto-gott kint, mert Anikó nyúgösködött.

— Nem, — mondta apa — nem szabad bemenni Ágneskéhez, csak viseld jól magad és légy csendben... — Az ajtó nyilott, Apa az ölében tartotta Anikót és az ajtóból mutatta: — Látod, beteg Ágneske, pszt, pszt... — és a szobát egyre-egyre nehezebben és sűrűbben ellepte a szürke köd és aztán más furcsa dolgok jöttek. Suhajda jött a második béből, Suhajda Marika, hosszú fehér ruhában, mirtuszkoszorúval, fátyol-lal a fején és kis apródok emelték az uszályát és akkor egyszerre csak már nem is volt Suhajda Marika a második béből, hanem Hófehérke volt. A hét törpét kereste s jöttek azok is rendre és mind, mind onnan jöttek a sarokból, ahol a fehérre festett láda alatt érdekes holmik voltak elrejtve és a láda felett a falból egy cső állott ki. Ó, titokzatos dolgok voltak ott a sarokban s motozások, halk neszelések és ketyegések jöttek

elő onnan mindig. Régen, emlékezett rá, egészen kicsi volt és Anikó még nem is élt, akkor nem állott ott az a ládaféle s csak úgy szabadon terpszkedtek a csövek és szerkezetek és ő bent aludt még Anyáéknál a két ágy között. Néha begurult Anyához és reggel úgy ébredt, átölelve tartotta, de aztán, ahogy nőtt, nőtt és később jött Anikó s ő is mindig nagyobb és nagyobb lett, akkor ideköltöztették őket a lomszobába és Apa ezt a ládát mesterkedte a sarokba a holmi felé. Ott állt akkor Ágneske, kicsike volt, éppen csak hogy gügyögött már és megkérdezte:

— Mi ez?

— Ez, — mondta Apa nevetve és pemzivel fehér festéket kent a ládára — ez Cincomország bejárata. Itt laknak a kis cincom-emberkék.

Hosszú idők teltek és már másik kis ágyat állítottak a lomszobába Anikónak — közbül nyitva állott az ajtó és egy sóhajtásra már szaladt Anya éjszakánként — és néha elseje körül, mikor Apa a fizetést kapta, táskás emberek jöttek, levették a sarokból a ládát és számokat, jeleket írtak a noteszükbe és visszatették a ládát. Akkor később tudta meg Ágneske, hogy egyszerre nem szabad mind a két szobában égetni a vilányt, mert akkor a táskások nagy számokat írnak és Apának sok pénzt kell fizetni, pedig kevés van és sok mindenre kell. És Apa többet aztán nem is beszélt a cincomokról. Néha azért eszébe jutott ez még Ágneskének és sokszor megállott — ha magában volt — a sarokban, elhallgatva a furcsa kettyenéseket és a cincomokra gondolt, akik ott élnek bent valahol és ez az ő országuknak a bejárata, Istenem . . .

S most ezen a napon, estefelé, hogy a ködök már egészen befolyták a szobát, onnan a sarokból jöttek rendre, a hét törpe . . . aztán Piroska jött úgy, ahogy a képeskönyvben van és Árgirus királyfi is jött lovon . . . Mind, mind onnan jöttek és valahol a kulcslyukon elmentek Suhajda Marika után.

S a köd egyre sűrűbb, sűrűbb lett és akkor egyszerre . . . — még hallotta, hogy Anya azt mondja: alszik, de nem aludt és jól látta: felszakadt a köd nagy hirtelen . . . A sarokból szép fényesség támadott és a csövön a láda felett kis aranykapu nyílt . . . Picike kapu volt, vert aranyrózsák voltak rajta s kis angyalfejecskék körben és egy-egy csöpp gyémánt ragyogott a szemük helyén. Ott jött ki az aranykapun az ezüstös kis hintó és a hintóban, uramfia, Cincom néni maga. Sose látta azelőtt, de sejtette azért, hogy Cincom néni ez. Vágtatva jött a hintó, hetyke kocsis ült a bakon, pedrett bajuszú s nagyokat csattintott az ostorával, mellette pofaszakállas inas a bakon összefont karokkal, a négy hófehér paripa röpitette a hintót és a hátsó ülésen — de talpig selyemben az is — ott ült Cincom néni első frájja. Megálltak az ágy előtt. De valahogy olyan mákszemnyi csepp volt Ágneske is s nem csodálkozott semmin. Nosza leugrott az inas, feltárta a hintó ajtaját, kiszállott az első frájj és aztán lesegítette Cincom nénit. Odajöttek ketten és leültek az ágya szélére.

— Beteg vagy, Ágneske? — kérdezte Cincom néni és olyan finom

volt a kis hangja, mint a lehellet, de Ágneske jól értette s ahogy felelt, olyan volt az övé is.

— Beteg vagyok, Cincom néni, kérem.

— Nahát, csak feküdj szépen, vedd be az orvosságot, ne rúgd le a paplant és hamarosan meggyógyulsz.

Most bejött Terka, friss borogatást tett a Cincom néni már nem volt sehol. Félszemmel, bágyadtan látta, hogy a cső vakon és süketen áll ki a falból s már erősen este van, — Terka elment és úgy feküdt pillanatig kábultan — aztán egyszerre csak ott ült a Cincom néni hintájában és vágattak, repültek az aranykapu felé. Az aranykapu két oldalán két gyönyörű katona állott, de igazi katona, fegyveresen és szépen tisztelegtek, ahogy a hintó elrepült és kitérult a kapu előttük. Abban a pillanatban valami mélyzengésű harang szólalt meg, — bim-bam-bim — mint régen a nagy óra az ebédelőben, mikor jó volt még — csak szebben, ó sokkal szebben és rubintkövekkel kirakott úton vágatott tova a négy fehér ló, egészen a kastélyig, ahol újból megszólalt a harang s egész század vagy talán ezred katona tiszteleggett és megállottak.

— Itthon vagyunk, kislányom — mondta Cincom néni és meg-simogatta az arcát, de a keze, mintha Anyáé lett volna, csak kicsi, nagyon kicsi.

Ó, be felségesen szép volt! Kis cincom-lakájok vonultak előttük a bíborszőnyeges márványlépcsőn, csupa drágakő-terembe mentek, ahol fagyaltot, gesztenyetortát és datolyát ettek karbunkulus tányérokból. Aztán ismét egy másik terembe mentek, ott meg hangverseny volt. Kis cincom-zenészek, pici hegedűkön és zongorákon játszottak csodaszépen és ő az első sorban ült magával Cincom nénivel és néha összedugták a fejüket és nagyon finoman, nagyosan beszélgettek és Cincom néni igen szerette őt.

Még sok minden volt, színház, mozi és minden, és egy monogrammos karkötőórát kapott Cincom nénitől ajándékba, de a többi dolgok már összefolytak előtte. S reggelre, amint izzadtan és fáradtan ébredt, Anya ült az ágya mellett és a karkötőóra nem volt sehol, az aranykapu eltűnt . . . A cső szürkén állott ki a falból, egy helyen a meszelés megkopott rajta és olyan volt, mintha bandzsítana. Egész nap borogatták és kétszer is kapott a porból, mely rossz volt, mert az ostya ragadt és nyúlt, az egyik ki is szakadt és a keserű por a nyelvére ömlött. Délután jött a Doktor bácsi és azt mondta: másnap fel is kelhet, de még egy napig maradjon a szobában, — és Cincom néni nem jött többé, a kis aranykapu zárva maradt.

Másnap felkelt és jött-ment a szobában, nézegette a képeskönyvét, meg-megállott a sarokban a láda előtt, s hallgatva a ketyegéseket, felnézett a csőre, amelyik csúnya volt és bandzsított.

A következő napon már iskolába ment és ekkor eszébe jutott, hogy látta Suhajda Marikát mennyasszonyruhában s látta, hogy akkor sokkal szebb volt. Így csúnya és nagy pattanás volt az orrán. Ezen a napon

délután ismét sokáig állott a láda előtt, később magában halkan cincomot játszott. Zenét hallgatott és finoman, nagyosan bólogatott és szólt magában Cincom nénihez. Másnap beavatta Anikót. Anya elment Ilona néniékhez, Apa még nem jött haza, Terka a konyhában motozott és ő odavitte Anikót a sarokba és elmagyarázta neki ezt a dolgot a cincomokkal.

— Engem nagyon szeret Cincom néni — mondta — és akkor mehetek hozzá, amikor akarok. A többiek mind felségnek szólítják, de én csak Cincom néninek hívom.

— És hogy méssz be? — kérdezte Anikó s a csöpp szája tátva maradt bámulatában és kézen fogta Ágneskét. — Hogy tudsz bemenni?

— Ó, — mondta Ágneske és kicsit összeráncolta a homlokát — én olyan picike tudok lenni, mint Cincom néni. Még... még valamivel kisebb. És akkor fent a csapon megnyílik az ajtó... aranyból van és aranyrózsák vannak körben és kis angyalok, akiknek gyémántszemük van... — és elmondta a fényes kis cincom-katonákat, karbunkulus ösvényeket és szivárványszínű szökőkutakat.

És Cincom néni mindennapos lett a gyermekszobában. Igaz, hogy szürkült, egyre szürkült, de egyre otthonosabb is lett és hihetőbb. Rendre elmaradtak a nagy katonai parádék, az ezüst repülőgépek és autók serege, az óratermek és márványfolyosók megvedlettek és Cincom néni udvartartása már csak kék, piros és lila szolonokra szorult össze; azért volt még libériás szolgahad, imitt-amott ragyogott az arany és a gyémánt, de valahogy hiába: nem volt már királyné, nem. Ahogy megbarátkoztak vele, egyre jobban, egyre szorosabban, úgy lett Cincom néni mind emberibb és emberibb és a végén olyanszerű háztartása volt, mint egy jobbmódú polgáraszonynak. Ó, azért előfordult, hogy Ágneske lihegve érkezett Cincom nénitől és azt mesélte csillogó szemekkel: hallgasd csak, mi történt, Cincom néni bálba készül — melyik bálba? — hát a jogászbálba készül és olyan mérges volt, már megvolt minden, ki is volt ondulálva és a manikürös lány nem jött, csak az utolsó percben. Szegény Cincom néni, olyan fejförcsöket kapott, adott is a szobalánynak egy pofont mérgében, pedig az nem tehet róla, kétszer is telefonált a szalonba, de nem küldték a kisasszonyt, nahát.

Egy év is eltelt, vagy talán kettő és Cincom nénival minden megtörtént, ami egy nagy társadalmi életet élő gazdag úriasszonnyal megtörténhetik. Cincom néniéknél voltak kis estélyek és nagy estélyek, szép primadonnák énekeltek — olyan picikék, mint ő — és volt ballet a nagyteremben, tizenkét kis ballerina táncolt csipkeruhában és pici szolgálók frissítőket hordtak körül. Egyszer spanyolnáthát is kapott szegény és pirinkó mennyezetes ágyában feküdt. Apró Doktor bácsi szorgoskodott körülötte és nyáron strandolni járt Cincom néni és aztán rádiót vett egy szép napon, nyolclámpásosat, akkorát körülbelül, mint egy kisebb babszemnek a negyedrésze, olyant, amelyiken felül grammafon van és Amerikát is lehet fogni vele, mert mindenből a legszebb

és a legfinomabb volt Cincom néninek. Tyú, egyszer a lány eltört egy csodaszép kínai vázát és ezt le akarta fogni a béréből Cincom néni, de a lány szájaskodott és nagy veszekedés lett.

Ágneske majdnem mindennap meglátogatta Cincom nénit és hűségesen beszámolt a ház körüli dolgokról Anikónak, aki sokszor kérte, hogy vigye magával, de Ágneske ezt nem tehetette, Cincom néni megharagudna. Anikó így belement, hogy csak így kívülről ismerheti őt, de megkívánta, hogy mindennap halljon róla valamit. Jobb volt ez a főzőcskénél, az összes babáknál, mindennél. Ágneske kiküldte őt és nem volt szabad bejönni, csak ha ő szólt. Akkor aztán csillogó szemekkel szaladt be a kicsi:

— Voltál?

— Voltam. Cincom néni éppen fürdik, estére az Operába megy. Halványkék selyemruha lesz rajta csipkeujjakkal és hermelines belépő. De rosszkedvű, mert az üvegházból valaki elloptott egy rózsát. Úgy szerette azt a rózsát, már hetek óta leste, hogy kinyíljon; most kinyílt és ellopták.

Kutyája is volt Cincom néninek, kis selyemszőrű pincsi és a sárgarépat nem szerette Cincom néni, akárcsak Anikó. Ő, sokszor megengedte neki Ágneske, hogy meghallgassa, amint bekérezkedik. Csak, pszt, csendesen... — s kopogott hármat a ládán és megszólalt vékonyan.

— Kezit csókolom, én vagyok Cincom néni, Ágneske. Bejöhetek? — és felelt magának vékonyan: — Bejöhetsz kislányom, gyere — és a kicsi áhítatos pofácskával hallgatta és amint intett neki, lábujjhegyen iszkolt a másik szobába: — Pszt, Ágneske Cincom néninél van, nem szabad zavarni.

S ha aztán visszajött Ágneske, akkor mesélt, hű! mesélt a frakkos és estélyiruhás kis cincomokról, akik ott ültek a nagyszalonban és rőmit játszottak, de mind között Cincom néni tud a legjobban. És teát szolgáltak fel és rumot égettek bele és eloltotta valaki a villanyt és csak a kis kék lángok égtek és az egyik vendég az ölébe ejtette a csészét, jaj, hogy megijedtünk, de aztán olyan jól lehetett nevetni... és Cincom néni zongorázott később, mert azt is tudott.

S Anikó sokszor éjszaka is odabújt az ágyába, kérve, hogy mondjon mondjon még valamit Cincom néniről és Anya átszólt: — Mit pusmogtok? — Semmit, Anya! — és mesélte, mesélte Cincomországot.

Igy éltek ők hármásban, Cincom nénivel boldogan, sokáig, sokáig. Ágneskének már zsákbamacska-cukrot és színes ceruzát hordott egy kisfiú és Anikót is beírták az első elemibe — egészen addig a napig, amelyen megjelent a lakatosféle ember...

Ez délelőtt történt. Anikó már hazajött az iskolából, az ablak előtt ült és az irkájába szép, gömbölyűhasú a betűket rajzolt — vé-ko-nyan-fel-ke-re-ken-ben-ne-visz-sza, fel benne, vissza... fel..., még a nyelvét is kinyújtotta és követte vele a keze mozgását, így mégis könnyebb. Ágneske még nem volt otthon. A lakatos hosszú, szárazarcú ember

volt, nyomában jött az inas, tömzsi gyerek, maszatos az is, kenyeret rágott, úgy jött, hátán a szerszámos ládával.

— Töröljék meg a lábukat — mondta Anya.

— Jó, jó — szólt vissza a lakatos és csoszogtak, aztán bejöttek.

A kabátját bent levetette és egy székre dobta a lakatos, aztán elmozdította a sarokból a fehérre festett ládát, lecsavart valami srófokat, leemelt egy lapot és megállott cigarettát sodorni. Az inas a szerzőládát elépakolta és meggyújtotta a forrasztólámpát. Terka újságpapírokat teregetett a sarokba s morgott — mind feljárják a padlót.

A kicsi odaóvakodott — irtó rémület ült a két szemében és a nyelvét is kívül felejtette — úgy nézte, mi történik. A lakatos a forrasztólámpánál meggyújtotta a cigarettát — vékonyka cigaretta volt, az alsó ajakához ragadt, úgy szítta — s valami nagy fogóval benyúlt a sötétségbe.

— Jaj, — mondta akkor Anikó — kérem szépen... Cincom néni...

— Mi? Micsoda? — fordult felé a lakatos s hunyorgott a füsttől és mosolygott.

— A Cincom néni, — mondta a gyerek sírósan — ott lakik a Cincom néni...

— Itt aztán nem lakik senki — mondta a lakatos s a forrasztólámpát emelve, nevetett. — Né! — mutatta, a lámpát az inasnak adta — az vastagon röhögött — és fürgén mozgott a keze, kerekével, csapokkal, drótokkal — itt csak ezek laknak.

Ágneske jött s meredten állott meg az ajtóban.

— Né, — mondta a kicsi — te... s — odahúzta.

Állottak ketten, dermedt ijedtséggel a megnyílt Cincomország előtt. A kicsi a nagyra nézett, valamit várva, magyarázatot, vagy mit, de az nem nézett vissza, a lakatos tett-vett a fogókkal, lámpával, egy drótot idehúzott, a másikat odacsavarta... — Nna, — mondta vidáman, dolgvégezetten — kész. Nincsen ám itt semmiféle cincom, vagy micsoda — és az inas megint röhögött és összeszedték a szerszámokat és elmentek.

Szomorú napok következtek. A kicsi nem kérdezett, de várt. És Ágneske kerülte. Kerülte, bement a nagyszobába és Anya körül forgolódott és a konyhában Terkának segített; Anikó ment utána és este, ha lefektették őket, soká nem aludt. Ágneske tudta, hogy nem alszik, ő sem aludt és sokszor a hajnal bederengett, feküdtek az ágyban és szemben a sarokban a láda felett csúnyán bandzsított a csó. Anikó lefogyott, párnás kis pofikája sápadt lett és Ágneske sem evett. Anya kérdezte: — Mi bajotok szívecskéim? Csináljak szalagos fánkot vasárnapra? — És Apa egy este két szem rumos, cukros meggyet hozott haza képes bádogdobozkában.

Igy teltek a napok egymásután, nagy szomorúságban. Alig is beszéltek egymással és a kicsi sokszor sírva fakadt ok nélkül, itthon is

meg az iskolában is, mondta a tanító néni Apának s Apa egyszer ebéd után Anyának szólt, hogy el kell vinni Doktor bácsihoz és aztán németül kezdtek beszélni.

Ezen a napon délután Apa ledőlt egy kicsit a dívánra, Anya pedig kiment a konyhába.

— Gyere, — mondta Ágneske a kicsinek, napok óta most szólította meg először és a szeme homályos volt és szomorú, de nagyosan mondta — gyere csak!

Megállott bent a kisszobában, a sarokban s kicsit remegett a hangja:

— Cincom néni, — kopogott a ládán — Cincom néni, én vagyok, Ágneske... bejöhetek? — Bejöhetsz kislányom, hogyne! — felelte magának vékonyan és oldalt sandított a kicsire, az gyanakodva nézte őt és a ládát és gyorsan utána tette: — Mért nem jöttél mostanában, Ágneske? Már nagyon vártalak — és intett a kicsinek, hogy menjen.

Anikó elcsoszogott. Ágneske magára maradt a sarokban a láda előtt, amelynek megtámaszkodott és kezével zavartan megsimogatta a homlokát, szakasztott úgy, mint mikor Apának gondja van. Jó negyed-óraig állott a sarokban, szinte mozdulatlanul, akkor hívta a kicsit. — Gyere Anikó! gyere... — s az ablakhoz vonta, átölelte a nyakát — a gyerek nem nézhetett a szemébe — és gyorsan mondani kezdte:

— Cincom néni nagyon fáradt — mondta — nagytakarítás volt nála, igen. És újonnan beeresztették a parkettát és a kékszalont át-tapétázták, de most már rendben van, csak... csak sok munka volt és nagymosás is volt. Holnap újra megyek hozzá... uzsonnára... — a kicsi hallgatott — nézd... nézd, — mondta Ágneske és egy képet vett elő, amit a kisiútól kapott, krinolinós hölgy ült tükör előtt — nézd, ezt küldi neked Cincom néni... ez neki egy régi fényképe... csak meg van nagyítva. Úgy-e, szép?

— Szép, — hagyta rá a kicsi s kiszabadította a nyakát és felnézett rá — hát akkor... akkor a lakatos nem mondott igazat!

— Nem! — mondta Ágneske és tisztán a szeme közé nézett — nem, — és úgy mondta, valahogy ezt is nagyosan, mint amikor ő egészen kicsi volt, még kisebb sokkal, mint most Anikó és Nagymama egy reggel nem kelt fel, sok idegen jött a házba aztán és őt Ilona néniékhez vitték aludni és aztán Anya azt mondta, hogy Nagymama elment a Jóistenkéhez, ahol angyal lesz belőle — nem, a lakatos nem mondott igazat!

— Csúnya lakatos.

— Csúnya lakatos.

És ezen az éjszakán a kicsi odabújt az ágyába és ő megölelte és sokat, sokat mesélt neki Cincom néni új ponnyjáról, amelyik zenére lépked, mint a cirkuszban és a kékszoba tapétájáról és a világító szökőkútról, meg a szájharmonikázó majomról. És a kicsi úgy aludt el a karjában, elédesedő képpel, úgy ment át egyik meséből a másikba és még álmában is nevetett, hogy nahát a Cincom néni muzsikáló majma

milyen furcsa dolgokat művel, ellopja a szobalány főkötőjét és abba öltözik, tiszta nevetség!

És Ágneske sokat, sokat sírt ezen az éjszakán, a szíve mélyéről, mert Ágneske jól tudta, hogy a lakatos igazat mondott. Ágneske jól tudta, hogy a benzines forrasztólámpa elhamvasztotta egész Cincomországot, az aranykapuval, a gyémántutakkal, a selyemrétekekkel együtt, kékszalonnostul, világító szökőkutastul, mindenestül és Cincom néni meghalt, elmúlt már tőle mindörökre. A falban nincsenek mákszemnyi fehér ponnylovak és rubintos kis hintók, sem csipkeruhás ballerínák, a falban csapok vannak, kerekek, drótok és csavarok, amelyek számozott táblákra mérik fel az emberek világosságát és melegét és okos felnőttek szerszámokkal igazgatják őket. Bizony, — bólogatott a cső, ott a láda felett és bandzsi szemével hunyorított hozzá — bizony Ágneske, a lakatos mégis igazat mondott.

Török Sándor

MESSZE VAN...

*Messze van mitőlünk Páris,
Vonatunk is vicindlis.
Őreg kocsi, ócska mozdony,
Van ideje, mért loholjon?*

*Jobb, ha döcög, jobb, ha ringat,
Nem kelti fel álmainkat,
Barátkozunk földdel, éggel,
Ölelkezünk a vidékkel.*

*Minden fűszál ismerősünk,
Itt nyugoszik minden őszünk,
Az ablakból látszik hantjuk,
Nevüket is leolvassuk.*

*Minden betű egy-egy ablak,
Rajta ki-kihajolgatnak,
S míg a zörgő sinen járunk,
Hosszan bámulnak utánunk.*

Falu Tamás.

Sík Sándor : Fekete kenyér. Verskötet Jaschik Álmos rajzaival. Dómkiadás. Abban az évtizedben, amelyben vonzó és taszító delejének egész sugárzásával Ady Endre jelentette a magyar költészet központi égitestjét, tűnt fel Sík Sándor, azonban ő ama kevesek közé tartozott, akik tudtak saját pályájukon keringeni. Sőt annak a körnek számára, amely tartalmilag a katolikus világnézet feszültségével volt telítve, ő jelentette a költői központot. Hatását pontosan ellenőrizni lehet mindazokon, akik körébe gyűltek, viszont azok a tényezők, amelyek az ő saját alkotásainak közvetlen belső formálói voltak, csak belőle magából eredeztethetők. Témáit az univerzalitás igényével fellépő világnézetének ama szféráiból merítette, ahol az ember egyedül áll szemben Istennel ; Sík Sándor ennek az individuumnak költője volt. Ez a témakör minden bizonnyal időtlen szféra : nincs alávetve a korszakok változásainak, mint a többi költői ideák, amelyek darabokra hulltak a világháború utáni szörnyű detonációban, detonációjában annak a társadalmi rendnek, amellyel kapcsolatban voltak. Az erre következő évek azok, amelyekben Babits — egy még romjaiban is impozáns költői témakör vátesze — a líra haláláról írhat. Azonban az, hogy ebben az időben Sík Sándor költői termése is gyérül és témáiban is keresést mutat, valószínűleg csak véletlen időbeli összeesés. Minden témakörnek megvannak a géniusz számára elérhető határai és ha az alkotó az ezeken belül lévő egész területet érintette, új területet kell keresnie. És mindazok, akik figyelemmel kísérték, nyomon tudták kö-

vetni, hogy Sík Sándor az individuum témakörétől hogyan távolodott el egyre jobban és verseinek belső mágnesűi hogyan mutattak egyre határozottabban a kollektívítások élményei felé. A «Sarlós Boldogasszony» kötet és az «Advent» c. oratórium jelzik azt az utat, amelynek még mindig csak egyik állomása most megjelent kötete, a Fekete Kenyér is. Állomás, de valószínűleg a legjelentékenyebb. A verskötet jelentőségét nem lehet ugyan a vers és oldalszámmal mérni, de mégis van valami jelentése annak, hogy vékony füzetke helyett testes verskötet kerül az olvasó kezébe. De kell is hely : az útját most már teljes biztonsággal látó Sík Sándor árasztja el a lapokat egy új háborgási korszakához érkezett vulkán földrengést kísérő tüzeivel. S valóban úgy fekszenek előttünk a versek, ahogy kínjuk és kényünk alkotójukban zsongani kezdett, formátlanul és tündöklőn, mint a láva. A hasonlatot még részletezni is lehetne, mert vannak ebben a kötetben versek, amelyek oly hőséget árasztó hömpölygéssel szakadnak alá szétfreccsenő soraikkal, akár a láva kataraktái. Az erő vagy inkább kényszer, amely előzúditja őket, a leszámolás, a számvetés kényszere : egy ember, mielőtt tovább menne, számot vet önmagával és mindazokkal a szálakkal, amik őt bárhova kapcsolták. Érző szálak bonyolult hárfája ez, amely családhoz, nemzethez, környezethez, társadalomhoz köti az embert ; kollektívításokhoz, — mondja hidegen a recenzens, de a költő megkínzottan így sikolt fel : emberekhez ! S a titokzatos hárfaszálai együtt fájnak ama megkínzott tagokkal, amikkel kapcsolatban van-

nak, a nemzettel és társadalommal és felkiáltanak érettük és az ő nevükben amaz Örökhöz, akivel egyedül és a saját nevében állt szemben ifjúsága lázában. Nem maradhat ki semmi a nagy leszámolásból, fel kell vonulni itt az egymáshoz fűződő ciklusokban a gyermekkor hőmezőinek, az ifjúságnak, fel kell idézni az egyetemi tantermek zsongását, a könyvek tengerét, amelynek minden hulláma más és más nyelven kiáltoz, szerzetesi célát és morajló szerkesztőségeket, főpróbát, mellékutkákat, a világháború népfölkelőit, a forradalmak szennyét és dőrejét . . . egy élet és egy kor történelme ez, nem tudjuk, melyiké inkább, talán egyformán mind a kettőé. Sik Sándor, a költő, egyelőre a hozzájuk való saját viszonyát tisztázza a kötetben, amely ha nem is egyszerre szakadt ki belőle, de mindenesetre ugyanegy hangulatnak pszihikai egységében született: szinte egyetlen vers, váltakozó hangokkal és kórusokkal, egyetlen zenedarab az orgona változó regiszterein. A költészet útját nem lehet a geometrikus görbék törvényei szerint kimérni, de úgy tetszik, hogy ezután maguk az emberi közösségek szólalnak meg énekükkel és jajukkal, hiszen a költő már most nekik ajánlja a szívét, mint valami forró és puha kenyeret, amelyet alázatosan vall egyszerűnek és feketének . . . Ez a szimbolum húzódik át az összes versciklusokon és nemcsak a kötet egy-egy vers voltát fokozza, hanem alkalmat ad Jaschik Álmosnak arra, hogy az emberi hangra írt költemények mellé odaszője a vonalakból való költemények fehér és fekete mágiáját is.

Ijjas Antal.

Károlyi Imre gróf: A kapitalista világrend válsága. Budapest 1931. — Nehéz volna eldönteni, hogy csakugyan igaz-e az a ma annyiszor elhangzó meggyőződés, mely szerint az emberiség még sohasem élt át ilyen-

méretű válságot. Az azonban kétségtelenül való, hogy korunk válsága két tekintetben is lényegesen különbözik a história eddigi összes nagy fordulatától. Az egyik az, hogy ez az első ilyen eset, amely valóban az egész emberiségre kiterjedő krízis, minden nép és minden társadalmi osztály sorsát hatalmában tartja. Bizony, az emberekre ilyen formában sujtott le összetartozásuk tudata. A másik pedig az, hogy ilyen tudatosan, mint ma, sohasem éltek át ilyenfajta megrázkódtatást. Ma úgy vagyunk, mint a beteg orvos — a történelmi, gazdasági, szociológiai tudományok fejlettsége folytán, — ki maga diagnoszkálja betegségét és tisztán látja a procedurát. S a legtragikusabb az, hogy a betegség rombolását nem tudjuk feltartóztatni, de nem azért, mintha a gyógyszerek ismeretlenek volnának, hanem azért, mert az emberiség nemcsak bölcsekből és szentekből áll, hanem esztelen, gyáva és aljas emberekből is, s emellett az események, a befolyásunk alól mindörökké kisiklott régmúlt okszerű következményei, olyan gravitációs erővel hurcolják magukkal az emberiség sorsát, hogy szerfelett kísértő az apatikus lemondás. Ez azonban mégis tilos a jobbik számára. Először is biznunk kell, mint az orvosnak a legreménytelenebbnek látszó esetben is a természet regeneráló erejében. Másodszor pedig tudnunk kell, hogy az észszerű szellemi befolyások bármily lassan, nehezen és sokszor elformátlanodva, de mégis megtalálják az érvényesülés útját és hatásuk egyszer mégis csak megmutatkozik. Az őrizőknek vigyázni kell a strázsán, azért őrizők.

Károlyi gróf mindenesetre ezek közé tartozik. Régen keltett publicisztikai mű olyan mély és széleskörű hatást közönségünk körében, mint az ő könyve. Az ilyen természetű munkáknál, melyek közvetlenül az életre és gyakorlatra akarnak hatni, nem

exakt tudományos eredményeket tárolnak, nem közömbös szerzőjük személye. Személyi körülmények fokozzák a hatást vagy eleve útját szegik. A jelen esetben pedig a magyar arisztokrácia és gazdasági közélet egyik kimagasló férfiával állunk szemben. De a mű egyébként is jeles publicisztikai alkotás. Rendszeres, áttekinthető kompozíciója, bátor, egyenes hangja, tömörsége, lendületes előadása, mely a gondolat frissiségének és átéltségének erejét árasztja, alkalmassá teszik a mély hatás keltésére. Ami tartalmát illeti, a diagnózist és prognózist, azt ily szűk helyen lehetetlen megvitatni. Kétségtelen, hogy egyik vagy másik ponton más megfigyelőknek más a véleménye. Különösen az orosz viszonyok megítélésében túlságosan jóhiszemű Károlyi gróf, aki nem személyes tapasztalatok alapján fogadja el az állapotokat rózsás színben feltüntető híradásokat. Pedig azok a viszonyok egészen bizonyosan nem csábítók, még az európai nyomorhoz képest sem. Egyre valószínűbbnek látszik, hogy az ötéves terv sikerei potemkinsikerek, s az újabb események még egy nagy ellenérvet szolgáltatnak a kapitalizmus kezébe, azt tudniillik, hogy a világválság immár a szovjet birodalmat sem hagyja érintetlenül. A válságnak a forrása voltaképpen nem magában a kapitalizmus rendszerében, szerkezetében rejlik, hanem abban, amire a szerző nem mutat rá: abban a szellemi mozzanatban, hogy a kapitalizmus formájából kiszáradt az a mély vallásos, puritán, istenfélő, Isten dicsőségére tevékeny szellem, mely — Max Weber kutatásai szerint — azt létre is hozta. A gyógyításnak tehát elsősorban ezen a ponton kell kezdődni. Az önmagukért való nagy tőkefelhalmozásoknak kell megszűnni, e tőkét kell egoizmusukból kilendíteni. Be kell láttatni velük, hogy nem önmagukért vannak, értékük nem pusztán létükben és gyarapodásukban

rejlük. S ha így látjuk a dolgot, akkor itt is egy mulasztást írhatunk Károlyi gróf terhére. A mai helyzetért elsősorban a pénztőke felelős, a mai viszonyok elsősorban ezeknek a tőkéknek az egészséges keringését kívánják meg, tehát az orvosnak is mindenekelőtt hozzájuk kell nyúlni. Termelőnek és fogyasztónak pénzre van szüksége. A röpirat ezen a ponton nem olyan érelyes, mint egyéb vagyonokkal szemben, nem mutat rá, hogy az első áldozatot a bankoknak kell hozni, illetve nekik kell visszatérni a kapitalizmus eredeti szelleméhez, mely a kollektív felelősséget foglalta magában. S mindenesetre több bensőséggel, mint a mai kollektivizmus. Abban azonban egészen helyesen lát a szerző, hogy a helyzet generális megoldása a gazdasági élet, a termelés és elosztás nemzetközi, planétáris tervszerű megszervezésében áll. Ennek a tervszerű szerveződésnek a szüksége nyilván vitán felüli. Annyival is inkább, mert szépen lassan, mintha kezdene megvalósulni. Sajnos, igen lassan. Egyelőre még papíron sem, csak tervezetekben. Minden egészséges állapot, a természet és az ember világában egyaránt, erők egyensúlya. A mai gazdasági életben az egyensúly bomlott meg, azt kell rendbe hozni. Ez pedig csak tervszerűen történhetik. Talán maguk ezek az erők is be fogják látni, hogy nekik is ez az érdekük.

Végül még csak két mozzanatra szeretnék rámutatni. Az egyik az, hogy az ebben a könyvben feltárt helyzetképből is világosan kitetszik a dogmatikus történelmi materializmus tényszerű cáfolata. Világos, hogy a mai «gazdasági válság» voltaképpen szellemi válság. Forrásai egyfelől a technika, mely a szellem alkotása, másfelől az elvakult nacionalista imperializmus és a rosszul értelmezett liberalizmus mozgalmi. Önként következik ebből a másik, ismét két pontra hasadó belátás. A válság megoldása

ilyenformán csakis szellemi kiindulású lehet: világnézeti kérdés. Tehát nincs mit áltatnunk magunkat, a veszély voltaképpen nem az, ami a gazdasági rendet fenyegeti, hiszen bizonyos, hogy a kapitalizmusnak mai formájában nemcsak hibái, de bűnei is vannak, hanem a veszély igazában az, ami a rendben kifejlődött világnézetet fenyegeti. Össze van-e kötve a kettő, ez a kérdés, s erre nem oly egyszerű a válasz. A materiális élet egyetemesen kielégítő és végérvényes elrendezése kérdésében erős a szkepszis bennünk, de az egy pillanattig sem lehet kétséges előttünk, hogy az emberi szellem számára a legtökéletesebb, mert természetének legjobban megfelelő világnézeti rendszer az, melyet az európai keresztyénség alakított ki, a humanizmus, idealizmus és személyiség elvének pilléreire, — ennek a világnézetnek az elhanyagolása kimondhatatlan veszteség volna. Nem azért, mintha nem térne vissza hozzá majd egyszer ismét az emberiség. De mennyi erő és idő menne kárba!

Joó Tibor.

Falu Tamás: A halottak is élnek. Budapest. Singer—Wolfner. 1931. — Dr. Ihary Elemér ügyvéd gazdag, boldog ember, de nem tudja megbecsülni a szerencsáját. Első feleségét megcsalja, amibe belehal az asszony. A nevezetesen bosszút áll: második házasságát is hamar felbontja a halál. Iharyt titokzatos erők vonják tragédiája színhelyéről. Árva leánykája, a nagyszülők sem tudják lekötni; vándoréletre vágyik, hogy feledjen. Végre délen köt ki, egy misztikus portás tanácsára hotelt vásárol magának a tengerparton; emberek közt van s mégis egyedül, idegen életek szeszélyes hullámverését figyelve. Egyszer aztán váratlan esemény rázza fel álmodozásából: első felesége hasonmására ismer egyik vendégében. Az asszony messziről jött, északról, egy tromsói orvosnak, Larsen Henriknek felesége. Helga csupa

titok, nem érintkezik senkivel, Ihary sokáig nem tud hozzáférközni. Végre megembereli magát, megmutatja neki elhalt felesége arcképét, s Helga megért mindent. Megérti, hogy köze van ehhez az emberhez, bele tartozik az életébe. A sorsukban is van valami hasonlóság. Ő is boldog volt, ő is áldozat s ő is sebet ejtett valakin. A férje megcsalta egy ápolónővel s most azért menekült ide, gyermeket, boldog otthonot feledve. Érti, mit kíván tőle ez a férfi, de nincs ereje; húzza vissza az otthon s hirtelen, búcsú nélkül távozik. Ihary utána megy, fel akarja keresni az otthonában, de már be sem kell kopogtatnia: az ablakon át láthatja sorsát. Az asszony elégedetten ül együtt az urával, gyermekével, a felhők elsímulnak, szent a béke. Ihary vándorlása is véget ér; visszatér hazájába, hogy emlékeinek s gyermekének éljen.

A regény alap gondolata: nincs ember, akinek hasonmása ne volna, csak a természet óvatos s messzire dobja őket egymástól, nehogy könnyen ismétlésen kapják rajta. *Falu Tamás* nem aknázza ki a hálás lehetőségeket, kerüli a szíverítően banális befejezést. Olvasójára bizza, hogy a fölvetett problémát megoldja. A halottak is élnek, de csak emlékezetünkben. Néha ugyan úgy tetszik, mintha még egyszer testet ölténének számunkra; hanem a *külső* hasonmás mégsem a mienk, *belül* nem is hasonmás az, a sors nem is adja nekünk, s menekülnünk kell előle, mihelyt utunkba téved.

A regény művészi munka. Falu Tamás legértettebb könyve. *A kicsinyesek* óta nagyot fejlődött ez az írónk. Ott még érezni lehetett bizonyos aránytalanságot; a regény vézna épületét többször túlterhelte a líra, a sok díszlet. Itt Falu Tamás már komponálni is biztosabban tud, pedig a mese vázlata soványabb, mint ott, s ami történik, jórészt belső esemény. Falu

Tamás voltaképp novellaíró. Egy hosszú novella ez a könyve is, mely határozott vonalvezetésével, lassított történetével, eredeti gondolatok, természeti képek gazdag pompájával felékesítve a regény illuzióját kelti. Nincs Falu Tamásnak még egy műve, melyben életbölcseége annyira szóhoz jutott volna, mint ebben; egységesebb írása sincs; amit mond, bármennyire elkalandozásnak lássék is néha, mind a központi gondolattal függ össze. Valami előkelő tartózkodás, mely mögött örök emberi részvét könnye csillog; szelíd hang, mely szinte önmaga visszhangjától is fél; hófehér tisztaságú erkölcsi érzés: ez Falu Tamás költészete. Mert írjon bár novellát vagy regényt, mindig a költő Falu Tamás szól hozzánk. Írói modora mindig ugyanaz, megnyilatkozása mindig versek hangulatából teljesedik ki. Legfinomabb ízlésű csipkeverőink közül való. A tárgyak, jelenségek, bármilyen jelentéktelenek is, nemcsak nevükön szerepelnek nála, hanem meglekésedve, életre kelve; éreznek, gondolkodnak, akár az emberek, beleavatkoznak az életünkbe, aktorai a cselekménynek. Így csupa mozgalom van az írásában, csodálatosan behízélgő, a szelíd lemondás és kimondhatatlan vágyakozás gordonkaszávára. Az élet és halál értelmét kereső poéta-filozófus írta ezt a regényt is, nemes szíve lüktet minden sorában. *Vajthó László.*

Havas István válogatott versei. 1891—1931. (Singer és Wolfner Irodalmi Intézet kiadása.) Negyven év költői termésének antológiája... még akkor is irodalomtörténeti érdekességű lenne, ha ezt a negyven évet nem osztaná ketté egy új irodalmi korszak és még inkább egy új történelmi korszak. Vajjon hogyan tükröződnek a változások egy olyan költő műveiben, aki nem annyira aktív mozgatója, mint inkább passzív befogadója volt irányoknak, s egyébként mint a ma-

gyar pedagógia egyik jeles munkása, «hivatalból» is egyik megfigyelője és regisztrálója volt a körötte zajló áramlatoknak. Ha az ember többé-kevésbé a végén kezdi olvasni a kötetet, vagy legalább is tekintettel van a versek alá írt évszámokra, amiknek legrégibbjei a kilencvenes éveket jelzik, akkor úgy tűnik fel mintha egy elmerült világ emlékei kerültek volna a kezébe. Mennyire más, mennyire polgáribb volt az akkori világ, helyesebben: mennyire más volt akkor az, ami polgári volt. Egy mozdulatlanlanságig szilárd társadalmi rend hordozott egy hasonlóképpen szilárd költői idearendszert, amelyben határozottan meg van szabva a szerelem és a hazafiság skálája, adva vannak az érzelmességnek összes engedélyezhető variációi, adva vannak a szókincs és a formák és semmiestre sem illő, de nem is nagyon lehetséges túlcsapni a mindenfelé megszabott határokon. Mindez nem azt jelenti, mintha e korszak költői, így Havas István is, utánczók lennének. Pusztán annyit jelent, hogy ők fiai és kifejezői koruknak, koruk még az érzelmekben és költői fellángolásokban is polgári rendjének. De azután jön a század első és még inkább második évtizedének lírai forradalma, a magyar költői nyelv átízzik és felolvad az új mesterek kezén, az egyéni egyénibb, a társadalmi társadalmibb lesz az érzelmek skáláján és Havas István verseiben pontosan meg lehet figyelni ennek előrehaladását. Különösen a költői nyelv az, amely a maga egész hajlékonnyá olvadt lágyágában az övé lesz. A magyar városokról írt szonettciklus versei közt sokszor a magyar dolce stil nuovo egész pompája és zengése felragyog. «Magyar Valhalla, nyári éjtszakában, — Hogy arcod a Hold lábájába ful, — Alvó teredre óhimes palástban, — Halott királyok árnya felvonul» — hangolja fel a Székesfehérvárról szóló szonett első strófáját. Ez

a versciklusa a legújabb és a legköltoibb alkotása, noha talán kissé sok az egytémájú versből. És van a kötetben még egy érdemes megfigyelni való: Lenau verseinek édes, ideges és fáradt hegedűszava, amely a kötet végén sir fel; úgy rémlik, mintha a fordító egy a saját költői idearendszerével rokonnak és ideálnak érzett költőt fedezett fel volna benne. Azt hiszszük, hogy Havas Istvánnak érdemes volna, különösen újabb nyelvi készségével, további fordításokkal gazdagítani irodalmunkat. —i—

Majthényi György: Mit tud a kis egér. Mesék. (Dante-kiadás.) **Podri-Podri és a varázsló.** Mesék. (Dante-kiadás.)

Az ember akár mint kritikus, akár mint gyermekkori impressziói felidézésére vagy ellenőrzésére kíváncsi «egyszerű felnőtt», valami előzetes bizalmatlansággal veszi kezébe az új meséskönyveket. Az ősi mesekontinenseken a primitív embernek, a «homo magicusnak» tudatvilága élt s ebben még nem vált ketté az élő és élettelen világ, hanem az ember élő voltának hite mint valóság vetítődött szét a tárgyakra. Ugyancsak az alanyi és tárgyi világ jegyeinek azonosításán alapszik a gyermekmese és a valóság-tudatát már elvesztett ősi mese sokáig adta a gyermekmese nyersanyagát, míg be nem következett variációinak teljes kimerülése és a mesének irodalmi műfajjá való tudatosodása. Csábító volna az utóbbi folyamatnak a német romantikával való kapcsolatait felvázolni, azonban ehelyett idézzük fel inkább a Költőt, — vajjon ki ne emlékeznék még szimbolumaira: a Rettenhetetlen Ólomkatonára, vagy a Tengeri Tündérre, aki üvegzöld hullámok közül szállott fel halfarkával, ami helyett lábakat varázsolgatott magának és emiatt minden lépésével éles késeken kell járnia a Hercegéért, akit szeret... Az Űzlet azonban olcsó és

otromba átdolgozásokra írta rá Andersen nevét és utána alig van költője a mesének. A modern mesecírók alkotásait semmiképpen nem lehet azonosnak tartani az ősi mesével, amely a költészetnek *egyetlen* ősi kifejezési formája, sem a meseköltőével, akinek számára *legfőbb* kifejezési forma a mese. Legtöbben a két mesefajta variációit szövik és keverik tovább: a meséskönyv ma egy állandó fogyasztási szükségleten alapuló írásipari termék. Majthényi György, összehasonlítva ennek az iparnak szállítóival, nagyon előnyösen üt el a többségtől, amely úgy gondolja, hogy a gyermekek számára lehet tartalmilag: erőszakolt csapongással, formailag pedig pongyolán, egyszerűvel felelőtlenül írni. Majthényi a gyermekeknek ugyanazzal a becsúgygyal és műgonddal ír, amely többi írásait is jellemezte, a fantáziája sokszor szerkeszt artisztikus képeket és ezeken érzik, hogy költőjük kedvvel és gyönyörűséggel alkotta őket. Ezt teszi az új mesecíróknál már annyira megszokott erőszakolt naivitás helyébe, ami úgyis annyira idegen és ízetlen, a réginél sokkal korábban érett és többet tudó mai gyerek számára. Szóval okkal és móddal igyekeznek áthidalni a régi műfaj és tőle tagadhatatlanul eltávolodott kis közönség közt nyílt rést. Igyekeznek tanulságos is lenni, de ezt se erőlteti a művészet és az érdekesség rovására. És ami a legfontosabb: ritmikus, modern prózához szoktatja olvasóit, úgyhogy a mesekönyvek átlaga fölé emelkedik ez a két könyv. (—i—)

Teresesényi György: Hősök. (Singer és Wolfner, 1931.) — Hadviselt Andris öt hold földet kap, de nem kezdhet vele semmit, annyira távol esik minden emberközösségtől. Napszámos a város kertjében s átkozza a virágokat: szaggassa el gyökereiket a föld, éhen gebedünk ebben a bitang kertben. Valérnak, a napszámoslány-

nak mondja ezt déli falatozás közben. Andris harminckét éves s biceg egy kicsit, hogy el ne feledhesse a háborút, de így is tetszik a szép, egészséges Valérnak. Összemosolyognak, meg-egyeznek; kiderül, van is vagy ezer pengőjük. A lány rokonai örömet adják rájuk áldásukat s aztán ki az öt kis holdra: Andris földjére!

Uradalmi legelő volt az; a föld-birtokreform végrehajtásakor nem lettek alkalmasabbat a jámborok kijózanítására, akik azt képzelték, joguk van rá, hogy verejtékes munkájukat a magukéba öljék bele. Nem is kellett senkinek, mikor Valér és Andris fölkeresi, bogáncs, dudva burjánzik rajta. Mégsem riadnak vissza tőle, kikötnek reményeik lélekvesztőjén a roppant arányokban hullámzó uradalom közepén, mint árva Robinzonok a pusztaszigeten. Andris bízik benne, hogy ketten vihetik valamire. Vályogból megtapasztják kis fecskéfészükét, feltörrik a vonakodó ugart, úgy, hogy Andris magát fogja a ló mellé az ekébe. Őszig a föld bevetve, az asszony várandós. Még egy szalámigyárat is helyez a regényírói gondviselés a közelükbe, hogy télen át se kelljen a készlet fölélniük. Mire Andris megcsinálja tavaszi számvetését, már ötszöröse emelkedett a parányi tőke, amellyel hősi útjukra elindultak.

S én ezt mind szívesen el is hiszem. Nem tartozik rám a regény zárómérlegének könyvszakértői ellenőrzése. Nem kérdezem, honnan vegyen egy mai napszámos pár ezer megtakarított pengőt, ami Terescsényi optimizmusa szerint is alapföltételnek látszik az effajta új honfoglaláshoz. A regény számot ad róla, honnan ez az ezer pengő s magyarázata elfogadható. De még ha sorsjegyen nyeretné hőseivel ezt az összeget, sem kifogásolhatnám. Ez az ezer pengő az a fikció, amely belül emel bennünket a realitások falán. Az író föladata ezen túl kezdődik: megmutatni, mekkora szakadatlan

erőfeszítés, örök résenállás kell hozzá, hogy egy legelő közepén két Istenbogárkájának szűkös tanyája fölépüljön, — mert szűk lesz az hamarosan a szapora gyerekhadnak.

Terescsényi nagyon szereti ezt a hős házaspárt s én is szeretem. Örülök, hogy a folyamszabályozott Alföldön olyan hirtelen fölbuggyan kútjuk iható vize; jól esik, hogy mikor Andrist építés közben egy gerenda leüti, olyan hamar kilábal, s föllélekzem, mikor hűsleges lovuk, mely szintén beteg lett közben, hasonlóan egy-kettőre talpraáll. Örülök és szeretném, ha Andrisék pályáját végig Terescsényi jószíve irányíthatná, nem a mai magyar élet keményebb bordáin szövédnék a sorsuk tovább. Nem rovom föl neki, hogy utópiát ír; nekem csak ahhoz van regényében közöm, ami álom, látomás, költészet.

Ez az álom a részletekben csupa valóság: a föld költészete. Terescsényi mindenről pontosan értesít, az épületfák vételétől a berendezkedés apróságain át a gyerek születéséig. Alakjai környezetében teljesen otthonos, sok izes, élénk jelenete van, mint mikor például Andris lánykérőbe megy Valér rokonaihoz s azok rögtön megszimatolják rajta a közjük valót, vagy mikor vetés közben a varjakkal hadakozik, egy menekülőt elbujtat a csend-örök elől stb. Leírásain költői fény rezeg. Nyelve néhol göröngyös, bukdácsoló ugyan, legijesztőbbben ép az első lapján, de írói hivatása legnépszerűtlen. Művészi szándéka a legnemesebb. Példás sorsot ábrázol, enyhén eszményítő eszközökkel: fiatal hősei aszkéta lázzal vetik magukat föladatukra s minden gáton keresztül lendülnek.

De ha örülök diadaluknak, írójuk érdekében szeretném, ha akadályaik komolyabbak volnának s szigorúbban megpróbálná őket a sors. Nem azért, mert ez jobban megfelel a mai valóságnak (vinné az ördög a valóságot!), csak mélyebbre láthatnánk a regény

alakjaiba. Megvallom, ahogy a mű elején fölmorajlott Andrisban a nyomor dühe, olyasmit reméltem, hogy ez a keserű lélek fokozatosan fog átalakulni idill-hőssé. Sajnos, ennek a motívumnak jóformán semmi folytatása. Pedig : az egymásra találás fénybe szedíthet átmenetileg olyan lelket is, mint Andris, de egy harminckét éves ember már nem fog két hét alatt végleg ennyire átféheredni.

Milyen tiszta szándék vezet példál az író e házasság első napjainak leírásában, ahol Andris és Valér úgy élnek künn a mezőn egymás mellett, mintha testük se volna. Csakhogy ez elég indokolatlan marad a regényben s nincs művészi megoldva. Az a baj, hogy csak a történetekben veszünk részt, a lelkek zárva maradnak előttünk. Valér sze.int Andris olyan, «mint valami kőlapokba kötött és felnyitott könyv». Valérnak becsületére válik ez a hit, az írónak azonban tudnia kell, hogy ilyen nyitottkönyv-lelkek nincsenek.

Vagy azt hitte, elvész hőseinek példaadó hitele, ha külső bajaikhoz lelküket is vegyít? Két ember összeszokása a kopár mező nélkül sem ilyen rózsás idill. Az ilyen példának éppen azért nincs művészi átütő erejük, mert nagyon is szembeszökően példák, túlfehérek, egyhangúak. Pedig a kötet végén álló novellákban látszik, hogy az egészen tragikus színezéshez is van Terescsényinek ereje. A mai példázat-írókat szeretném Németh László Emberi Színjátékára emlékeztetni : fiatal tévelygések micsoda örvényeiből nővel ott krisztusivá a főhóst az író ! De utalhatok Defoe Robinzonára is, amely jóval konokabb részletezéssel zsúfolja a külső tényeket, de epizódjai mögött ott egy igazibb történet : a fiatal kalandor lelki megtisztulása. Terescsényi hősei már indulásuk percében olyan tiszták, hogy történetüket szinte több haszonnal forgathatja egy hasonló vállalkozásra készülő földműves, mint a magamfajta előítéletes

olvasó, aki a könyvben lelkeket, nem kalandorokat keres. Ez a tanulság nemcsak Terescsényinek szóljon, aki bizonyára hamarosan túlnövi mai fejlődésfokát, hanem minden fiatal elbeszélőnek, aki kevesli a művészi célt s tanítani akar. Madách régi szavát ne feledjük : az ember sárból s napsugárból van összegyúrva. Ahol a mi éghajlatunk alatt nincs semmi sár, ott okvetlenül fagyos tél van s bármily szép is a fehér tél, napsugarának nincs melege.

Juhász Géza.

Kosáryné Réz Lola : Egy hordó bor. Regény. (Az Uj Idők kiadása.) Kosáryné Réz Lola eddigi regényeiben, akár a jelenkorba, akár a múltba vagy a régmúltba ágyazta is történetét, mindig a mese ragadta meg az olvasót, a mese, amelyet költészetének romantikus koloritjával, mesemondó hangjának hajlékony bájával oly vonzóan tudott előadni, hogy még a kritikus is inkább a szívével figyelt rá és sietve altatta el kétségeit, ha itt-ott megmozdultak volna. A «Filoména»-tól, amellyel feltűnt s amely azóta is legjelentékenyebb műve maradt, a «Porszem a napsugárban» című regényéig, minden könyvének ez volt a főerőssége. Alakjainak lelke (ha lábukat a naturalizmus bocskorába bujtatta is) a mese bizonytalan mélyéből fejlett föl és csak annyi fényt vagy árnyékot kapott, amennyit a romantika rejtelmes fény-szórója az egy síkban mozgó lelkeknek juttatni tud. Ilyenformán Kosáryné regényeiben, kivéven a «Filoména»-t, inkább hősoket találhatunk, mint a reális élet húsból, vérből, idegekből összekomplikált embereit, de hiszen a mesének hősokekre van is szüksége és Kosáryné íróvá éppen lelkének gazdag meseforrása tette.

Legújabb regényében, amelynek «Egy hordó bor» a címe, egy lépéssel tovább ment annál a l'art pour l'art szándéknál, hogy mesét mondjon, csupán azért, mert az kikívánczolt be-

lőle. Ennek a könyvnek nemcsak belső tendenciája van, ezt nemcsak a művész alkotóvágya hozta létre. Az «Egy hordó bor»-ban egy előre megfontolt célt tűz maga elé, művészi képességeit és szándékát egy tendencia szolgálataiba állítja. Irányregény ez a könyv és Kosáryné szinte harcias elszántsággal írja előszava végére: «Alkohol rab-szolgafelügyelő Úrnak, a halál miniszterének, minden asszony és gyermek legszívtelenebb ellenségének ajánlom szívem mélységes gyűlöletével». De ez a tendencia soha, egy pillanatra sem lesz akadályozója belső művészi szándékainak.

Konstrukciójában azonban elüt eddigi műveitől. De ezúttal a hős nem ember, hanem a falusi kocsmá ászokfáján csapravert hordó bor, amely körül az alkoholba szédült emberek tömegei járják elítéltségük halálos táncát. Mintha szövettani metszeteket vizsgálva, azt látnók, hogy bizonyos festési módra mindig ugyanannak a kórnak az ismertetőjelei mutatkoznak meg a sejteken, úgy jelentkezik Kosáryné regényében is fejezetről-fejezetre a különböző társadalmi rétegek metszetében az alkohol pusztító hatásának kórképe. Szinte minden fejezetben újabb és újabb emberek botladoznak élénk (mintha csak új metszetet csúsztatnánk a mikroszkóp alá) kísérteties galériája az alkohol rabjainak, akikből áporodott lehelletükkel együtt az emberállati aljasság minden gonoszsága is felénk hömpölyög. Csak Kosáryné szubtilis költészete enyhíti meg a szívbemarkoló képeket, a keserves tragédiákat. Mert akármilyen mélyre nyúl is, akármilyen eleven hűséggel állítja is élénk alakjait, mindvégig decens marad és írásának önmagukban ható szépségei hiánytalanul ragyognak fel ebben a könyvben is, ha az harcos szándékkal íródott is.

Majthényi György.

Zsigray Julianna: Szüts Mara házassága. Magyar Regények 2. kötete. (Singer és Wolfner. 1931.) — Magánügy! Béke és nyár, Alföld és tehermentes nagybirtokok, két dzsentri lány és egy huszártiszt, meg egy földbirtokos és természetesen happy end: mindez olyan reménytelen, hogy a regénytechnika összes fogásai sem segíthetnek rajta, különösen akkor nem, ha ez a technika kissé már a múlté. Azonban ezt egyelőre hagyjuk és állapítsuk meg: az író nő boszorkányos biztonsággal kezeli ezt a technikát. Alig van ingadozás: itt talán egy mesterkelten «szellemessé» erőszakolt párbeszéd (6. old.); ott: átlátszóan naiv eszközök a huszárhős jellemzésénél (VI. fejezet). Egyéb talán nincs is. De — és az ember szíve nehéz, amikor leteszi a könyvet — csak ennyi volna az élet? Akár a magyar élet, akár a dzsentriosztály élete 1908-ban, sőt: akár két ember vagy négy ember élete bárhol és bármikor... csak ennyi volna? Igazságtalan megcsonkítása az emberi élet háromdimenziós végtelenségének, ha helyette csak a szerelem síkját tartjuk — legyünk enyhék: regényben megírható — valóságnak, amikor (1908!) az egész magyar föld alatt ott reszket és dörög a vulkán feszítőereje. Vagy ha a kollektív vonatkozások kiemelésének köteles voltát egy, a maga helyén meg is okolható álláspont nevében el is vetjük, akkor is: mennyire mások és nem csupán a szereleméi, annak is pusztán parfümmé való desztillációi azok a gőzök, amelyek előtörnek az emberi lélek félelmetes és örök mélyeiből, mint sötét füstölgő szakadékokból. A világ, még a szóbanforgó két ember világa sem Péter és Juliska személyes vonzódása körül forog, hanem más valóságok, elsősorban a Jó és Rossz adamant tengelyei körül. Már pedig itt Mara és Tamás, Kornélia és Balázs szerelme körül forog minden, a technika is pusztán ezt szolgálja, ameny-

nyiben eleve kirekeszt minden más vonatkozást, ezért nem korszerű többé, még a maga, szinte kifogástalan tündöklésében sem. Az irodalomnak egy készülő szociológiája bizonyára meg fog emlékezni azokról az írókról, akik anélkül, hogy meghatározottan valakit utánoznának, öntudatlanul, magukban legtöbb esetben az eredetiség hitével, egy elmúlt stíluskorszakot utánoznak. Ez Szüts Mara házasságának esete : azt a technikát utánozza, amely Magyarországon Herceg Ferencben kristályosodott ki és amely elmúlt, egy elmúlt korszaknak kétségtelenül maradéktalan tökéletességgel megírt témáival együtt és ezeket nem lehet többé föltámasztani, még a legőszintébb utánéléssel sem. Aki első regényében ilyen hajlékony adaptáló ösztönnel sajátított el egy formát, az tudna talán egyéni formát is teremteni magának.

(i-s a-l.)

Hans Sammereyer : Sáríka. (Verlag F. C. Mayer. München). Külföldi író magyar tárgyú regénye. Bennünket nem az író képességei érdekelnek, hiszen erről valószínűleg beszélnek honfitársai is éppen eleget, hanem az a kép, amit rólunk fest. Egy vadászlap kiadásában jelent meg a regény, tehát nem lepődünk meg, hogy a természet szépségeinek lelkes bámulóját és a kisebb-nagyobb vadászkalandok hű ecsetelőjét ismerjük meg az íróban. Másodszorban végigvonul a regényen egy szerelmi történet is, amely az író és egy roppant kedves magyar földbirtokosleány, Sáríka közt szövődik ; harmadszorban aztán jön a couleur locale, a magyar szokások és a magyar táj rajza.

Ami a szerelmet illeti, az a benyomásunk, hogy az író nem azt írta

meg, ami megtörtént, hanem amit szeretett volna, hogy megtörténjék. Ezért Sáríka egy kicsit Mariandl és Gretchen lett, aki roppant szentimentális, szereti a holdvilágot és roppant fenkölt lelke van, s ami a fő : igazán kedves az íróval szemben. Ez a szimpatikus jellemvonás még jobban kidomborodik, ha meggondoljuk, hogy vagyonos és feketelelkű kérőjével milyen kurtán elbánik, mert szívében a német lovag képe ragyog.

Szerepel a regényben még egy sokat káromkodó őrmester és egy félbolond cigány, aki csodaszépen hegedül, a szerzőt egy legendás híru szarvas nyomára vezeti, amelyet szimpátikus német ismerősünk el is ejt, Sáríkáknál is segíti hősünket és a titokzatos elemet képviseli, ami tudvalevőleg nélkülözhetetlen kelléke minden jól nevelt regénynek.

Ami a magyar szokásokat illeti, mindent megtalálhatunk, amit pár évtizeden keresztül olyan sikeresen exportáltunk ; bizony fenegyerek a magyarok, duhajul mulatnak, borzasztóan tudnak gyűlölni és általában úgy viselkednek, hogy az objektív külföldi szemlélőnek igen sokszor eszébe juttatják a végtelen ázsiai pusztát, a népvándorlást és sok más érdekes dolgot. Sammereyer azonban jó vadászember, neki tetszik az ilyesmi, keresi az exotikumot és talál is bőven.

Fábián István.

Megjelent *Genthon István : A régi magyar festőművészet* c. könyve, mely a középkori magyar piktúra történetét összefoglalóan ismerteti Nagy Lajos uralkodásától a mohácsi vészig. A szépen kiállított könyvet 102 kép díszíti Minden könyvesboltban kapható, ára fűzve 15, félpergamentkötésben 20 pengő. Ismertetésére visszatérünk.

Színház.

Péter és a nagyváros.

Garai Norbert vígjátéka a Nemzeti Színházban.

Vígjátéknak bohózat, bohózatnak sivár s még sivárságnak is ósdi. A kritikus, ki tódítani a dicséretben is áttal, époly kevéssé örömet dobálódzik a kategórikus ócsárlással. Csak-hogy ez eddig ismeretlen s további ismeretségre cseppet sem csábító szerző esetében joggal érezheti magát fölmentve minden tisztelet alól, mely-lyel még a gyámoltalanabb írói törekvések iránt is bizonyára tartozik. Elébe itt fantáziátlanul odavetett helyzetek kerülnek, melyek a «sancta simplicitas» komédiáját kívánnák meg-érzékíteni, de a szerző sancta simplici-tásán kívül a világon semmi egyebet meg nem érzékeltetnek. Pillanatokra azt vélnéd: e helyzetek kényszere majd csak kipattant itt-ott egy-egy jobb mondatot, — hiába: ez az érze-kenyebb veszteségünk nélkül németté lett szerző-hazánkfia a dialógusban a született antitalentum; amikor a színészre nézve előáll a perc impera-tívusza, hogy: no, most azután csak-ugyan legalább is valami vígjátéki közepességet kellene mondani, — akkor ő még ezt is sürgősen megtiltja s mondat vele olyan útszéli lapossá-got, hogy ahhoz képest a darabban annyit emlegetett zöld mező sem elég lapos és elég — zöld.

Balfogások a világ minden szín-házában akadtak s össze azért még egyik sem dőlt; de egy előkelő, állami, drámai színháznak ennyire balul fogni másként, mint — bekötött szemmel talán nem is lehet. Mondják: Rózsa-

hegyinek szántak vele parádés szere-pet. Nos, jeles színészt vészterhesebb «hatalmas» szereppel, mint színpadunk legjobb humoristáját e humormentes holdbeli Péterével, kárhozatba vinni valóban aligha lehetséges.

De a színház — mely a darabot a maga dramaturgiával fordította le s az igazgató személyes rendezésében adatta elő — a kudarcért talán majd utólag is az érzéketlen közönséget s főleg az ádáz kritikát okolja. Pedig szegény kritikus még csak azt sem mondhatja többé, amit Dante: «Nézd meg s menj tovább...» Pétert már meg nem nézheted: Péter ebben a könyörtelen, színházra szánt garasait óvatosan fogához verő nagyvárosban örökre, a viszontlátás legvékonyabb reménye nélkül elmerült.

Porcellán.

Andai Ernő vígjátéka a Kamara Szín-házban.

Öt éve a Mikszáth-díjat egy igen fiatal író *Soha ilyen tavaszt!* című regénye nyerte el. Ez a szerző — miután közben színpadon is bemutatkozott — mostani vígjátékában megint egy efféle «soha ilyen tavaszt» drama-tizált, egy érzelmes polgárkisasszony májusi ábrándját az «álmok hercegé»-ről, ki egy hercegnek vélt hercegi titkár alakjában meg is zavarja éppen a huszadik születésnapját, hogy azután sürgősen kiderüljön: sokkal tanácsosabb a már rég előirányzott, kétségbe-ejtően bunfordi, de egyébként eszmé-nyien kitűnő «férjanyag» régészpro-fesszor megkaparintására koncentrá-lódni. A történet cseppet sem új és

cseppet sem igazabb, mint korábbi változatai bármelyikében. Andain érezni, hogy sok őszinte hangulati emléket őriz tavaszi diákszerelmekről és légvárépítésekről, innen van tagadhatatlan kedvessége, üde hangja és lírai kis ötletekben való gazdagsága. Hanem ezekből az őszinte emlékekből ő is csak úgy «alkot», hogy ami a kezéből kikerül, minden, csak nem őszinte, sőt merőben a «színpadiasság» konvencióihoz igazodó. Alakjaiban nincs egyetlen új vonás, helyzeteiben egyetlen új fordulat, itt «mindenki a maga mesterségét folytatja», a lelki mozzanatok átugorja vagy ellírálja, a pillanatnyi helyzetek tisztázódása felől époly biztonságban érezzük magunkat, mint ahogy kétségeink a végkifejlés iránt sincsenek. Az egész : a színpadi «adottságok» költészete. A színikritikus rendületlenül várna az újat és meggondolkozttatót és rendületlenül ez a régi és minden gondolkodást szigorúan megtakarító genre kerül elébe, egyszer hervadtában, egyszer frissebben. Az Andai esetében kétségtelenül frissebben. Annyit meg kell adni, hogy ízlése, szerénysége, behízelt hangja mind becsülést érdemel — a maga nemében ; csak ez a «maga neme» . . .

Darabjának várható sikerét Csathó Kálmán rendezésében ragyogó előadás szolgálja. Bajor Gizi a kedvesen, de sablonosan megírt leányszerepben a maga ezerszer gazdagabb, szinte már a másodperceknek is izgalmas lelkitalmat adó egyéniségével sugározza be a színpadot. Andai Pamfil Ilonkájának vannak lagymatagabb mozzanatai, — Bajor Gizinek nincsenek : él ő perzselőn, minden idegszálával — ha kell — a szerző alakja helyett is. Legnagyobb dalénekesnőnk, Medgyaszay Vilmát juttatja az eszünkbe, kinél, mikorrőpke chansonnokkal életsorsokat éget belénk, szintén nem volna ajánlatos dalainak pusztá írott szövegét szemügyre venni, mert — az ő lélekmelegének és fantáziájának csilláma nélkül — sivár és

színtelen kavicsot szorongatnánk mar-kunkban. Uray is kitűnő : az ilyen ártalmatlan svihákoknak ő nemcsak a a szükséges szeretetreméltóságot, hanem a várható megbocsátást is játszva biztosítja. Aczél Ilona trafiktulajdonos őrnagy-özvegye nemes vígjátéki stílusban tartott alakítás, a Kürthy vezérigazgatója diszkrét komikumú charge-figura. Petheő Attila egyszerű és mértéktartó, Gál Gyula Pamfil Péter régiségkereskedője pedig époly jó, mint volt az *Elzevir*-beli Andersen János antikvárkönyvárus korában.

Az asszony és a bolondok.

Szabados Árpád színműve a Kamara Színházban.

Bánk bán-kori magyar környezetben az asszonyi kacérság és férfiúi indulatok hullámjátékát tárja elibénk a fiatal szerző, ki Aradon színészi és rendezői minőségben a dráma szolgálatában áll s aki e művével esztendeje Szegeden, majd a rádió mikrofonja előtt is már szóhoz jutott. Színpadi gyakorlata megóvta a kezdők súlyosabb technikai botlásaitól, de egyúttal — sajnos — egy kissé a színpadi köz-helyek felé is terelte. Egy forróvérű velencei szépséget állít a zajgó mellkasú férfiak, a szerelem bolondjai közé. Ez most az öregedő várúr felesége, de korábban ennek szentföldi hadba szálló öccsét hitegette, nemcsak szóval : szerelmi foglalóval is. Közben egy vendég német ritler sem reménytelenül legyeskedik körülötte. Végül pedig urának udvari bolondját is magába bolondítja. Mindez a keresztés-vitéz hazatértekor pattan ki, a testvérek vágytársakul kerülnek szembe, mignem az asszony «kisebbik ura» — ki e Putifárné mellett József nem méltatlan utódának bizonyul — a gyűlni kezdő, villámterhes felhőket bátyjáról is, magáról is elhárítja, az asszony pedig — hű bolondja kíséretében, ki az ő szép szeméért a félelmetes baj-

vívó németet is leparittyázta — visszavándorol Itália kacérabbul mosolygó ege alá.

Komoly becsvágygal, tiszteletreméltó írói gonddal vette munkába a szerző ezt a meglehetősen konvencionális drámai anyagot. Belőle szerencsésen ragadott meg egy szílat s talán ezt kellett volna az egészen erőteljesebben végigvezetnie: a két nagyindulatú testvér viszonyát, kiket éppen a legnagyobb békességbontó hatalom, a szerelmi vetélkedés vezet egymás meleg, atyafiságos szeretetébe. Ezekben a mozzanatokban meg-megindul a drámai vérkeringés, de annál jobban elakad a többiben: az asszony szinte iskolai penzumként mondja fel a romantikus színpadi kacérság egész kiskatéját, a ritter is színpadi ősei hosszú sorának jólismert menetrendje szerint «lézeng» és kötekedik, az udvari bolond pedig az egész darabon át egysíkú papiroskivágat módjára veti az árnyékot.

A színház a közönségnek a darab előadásával sok szolgálatot nem tett, de a szerzőnek valamelyest talán mégis s szavunk ez ellen sem lehet: hibátlan mű a színház rendelkezésére mindenkor aligha áll s a Szabados Árpád hibái legalább nem ellenszenvesek s nem is egészen reménytelenek.

A kosztüm-stílusú drámának előadásában is némi színpadi kosztüm-stíluskísértett. Mátrai Erzsébet olasz démonja gyönyörű jelenség, de vérmérséklete az író elgondolását hiánytalanul nem fedi: ez az alak az idegenben hűtlenkedő Tőkés Anna perzselőbb temperamentumát kívánná. Kürti várurában sok a nemes részlet, de a háborgás és rezignáltság közt nem eléggé biztos járású. Egészen a maga helyén van Abonyi fiatalos lelkesége, emelthomlokú morális ereje, — s egészen rossz helyen van a más területen oly tehetséges Hosszú Zoltán a csinált szentimentalizmusú bolond riktó szürkeségében.

Evelyn.

Lengyel Menyhért színműve a Vig-színházban.

Minden írói merészségnek mi nagy tisztelői vagyunk, valameddig a merészséget valódi írói inspiráció fedezi. A színházi élmény-befogadás kollektív természetéből folyik, hogy színpadon a «kényes» téma kényesebb, mint könyvben, hanem azért az irodalmi *passe par tout*-ja ide is érvényes, ha vele itt szót nem sívár számítás, hanem költői alkotás kényszere kér. Lengyel Menyhért azt vallja, hogy teljes őszinteséggel kívánt írni a «vágyakról és tüzekről, mik az előítéletektől felszabadult nőt veszélyes kalandokba sodorhatják», mindarról, amiből a színpad nyilvánosságáig elég kevés jutott el. De abban, amit ad, ily veszélyes kalanddal inkább csak játszik, azt színpadilag szinte *ad absurdum* kizsákmányolja, a «vágyak és tüzek» genetikáját, emberi és drámai kibogozását egészen elejti s az «előítéletektől felszabadult nő»-vel szemben végül még a maga írói állásfoglalását is lerovatlan adósságul hagyja a közönségre.

A szekszuális válságok drámájának nehézségei elől a könnyű színpadi kontraszthatások területére menekül, csodálatos kétéletű Evelynjét ugyanazzal a férfival előbb egy párizsi álbriidgesalon elegáns züllöttségében, majd egy londoni úri otthon családi tisztaságában állítja szembe, végül pedig ezt a két világot összehozza a legképtelenebb félmegoldásban. Evelyn ezt a «veszélyes kaland»-ot ép bőrrel megússza, noha esete éppen nem a hisztéria kórtanából ismert *second état* nevű ködös állapot, hanem az éber tudat ellenőrzése alatt álló vakmerő mutatvány: az érzéki aberráció mekkora foka egyeztethető össze a — «mintafeleség»-i minőséggel. S a szerző nagy «bátorság»-a éppen e vonatkozásban esik a számító öncélúság gyanú-

jába : a kérdést szándékosan nyitva hagyja, hadd fájtassa fejét rajta a közönség. Ilyesmire a színház reklám-közleménye is buzgón invitál : «NÉZZE MEG — úgymond — Lengyel Menyhért új darabját. Olyan problémát vet föl, amilyent még nem tárgyaltak. SZÓLJON HOZZÁ !» Még azt is hozzá tehetnék volna : «Itt látható az ELŐÍTÉLETEKTŐL FELSZABADULT NŐ !»

Ezt a nőt Gombaszögi Frida nagy színészi biztossággal s az itt annyira fontos eszköz-beli választékossággal játszotta. Az érzékek kalandorában az úrinő kontúrjait, a feleségi szerep nagy komédiajátzásában a lefojtott hetéra-ösztönöket egyforma maesztriával érezte, a titokzatosság varázsa pedig egyéniségétől amúgy sem idegen. Rajnai férjét mintha kezdettől fogva bénítaná az a színészilag is megoldhatatlan feladat, mely rá a darab végén vár. Törzs ragaszkodik ahhoz a «tiszteletes férfi»-hoz, akit a szerző e «harmadik»-nak figurájában megírni kívánt, állandó küzdelemben azzal a csöppet sem tisztességes férfival, akivé ez az alak a szerző kezében sikerült. Góthnének kiváló színei vannak a nagystílusú amoralitáshoz. Az együttesben a tavaly bemutatkozott Márkus Margit üde hangja is kellemesen tűnt fel.

Becsületes megtaláló.

László Aladár vígjátéka a Magyar Színházban.

A szerző, ki esztendeje másodmagával mutatkozott be színpadon, ezúttal a maga konyháján főz : nem

valami meglepő invencióval, de eléggé ízesen. A becsületes megtalálóról kanyarít ügyesen elindított s kissé meszterkélten megoldott történetet, aki ezúttal sem nem becsületes, sem nem megtaláló, hanem egyike a színpadon újabban igen elszaporodott «gangster»-figurák kellemesebb példányainak. Az előre megfontoltan «megtalált» aranyretikül tulajdonosánál, egy vidám özvegnél, tizenkét órán át magántitkárul működik, az alkalmazotti hűség mintaképeként s még a csattanóul tervezett villakifosztásról is lemond, mert közben érzelmileg is megpörkölődik. Mindez nem túlságosan új dolog s hogy zsöllyénkről barátságosan végighallgatjuk : a szerző dialogizáló ügyességén fordul meg ; a dialógus is végiglen egy témát variálgat, de fordulatosan és bizonyos jóleső mértéktartással. Fodor László rokonihletű *Ékszerrablás*-ától abban üt el szerencsésen, hogy vékony ötletét nem találja fel oly nagy garral s az egészet egységesebb vígjátéki tónusban tartja.

Az előadás is ezzel a finomabb hanggal hatott. Belőle két előkelő színvonalú alakítás emelkedik ki : a Makay Margitnak — szerepét sok egyéni árnyalattal meggazdagító — kacér rózsadombi plutokrata hölgye, meg a címszerepben a Páger Antal ezúttal is szép színészi jövővel biztató művészi munkája. Ő itt is bátran szakított a szerep-sablonnal : a «gavallér» betörőkben már megszokott parkett-táncos-magatartással ; ehelyett választékos játékmodorral, enyhén melankólikus aláfestéssel vitt új vonást a régi figurába.

Rédey Tivadar.

Külföldi klasszikus színházi esték.

II. Richárd új rendezése a Burgszínházban.

Az emberi izléstörténelem egyik legérdekesebb és igen tanulságos, hatalmas fejezetét jelentené az, ha valaki

megírná a világirodalom híres drámáinak *színpadi életrajzát*. Mindenkor ugyanis a maga képére és hasonlóságára formálta és formálja át a régi darabokat és a megelevenítés összes tényezőjét. Sógókönyvek, rendező-

példányok, díszlet és kosztümtervek, egykorú kritikák és följegyzések tanuskodnak a drámák színpadi kaméleon-életéről. A mai kor *tudatosan* keresi a belső kapcsok megteremtését az előadásban a *régi* színpadi alkotások és a *mai* közönség között. Ez a tudatos közvetítő: a rendező. Az ő feladata például többek között: az előadásnak, mint *látásélménynek* jellegét megszabni a díszlettervező számára, akinek munkája ily módon szervesen kapcsolódik be az előadásba. A magyar színházlátogató és színházszerető közönség előtt ezek a körülmények alig ismeretesek. Azt reméljük, hogy külföldi klasszikus előadások rendezéskritikai elemzésével sikerül majd az olvasó figyelmét az előadások e nem lényegtelen mozzanatára felhívni, ezáltal kritikai érzékét fejlesztve, a színház új szépségeire eszméltetni.

*

II. *Richard* Shakespeare egyik leg-problematisabb értékű, emellett színpadi szempontból hálátlan darabja. II. *Richard*, ez a trónrakerült Hamlet, energiátlanságával, állandó összeroppanásaival, a történelmi tények laza szövetét nem tudja elég érdekes színekkel átszőni... Az előadás, a színészek és a rendezés feladata megkapóvá tenni ezt a szétomló képsort, értelmet adni a mai ember, a *mai néző* szempontjából az előadásnak.

A Burgtheater felelevenítése színészi részében alig, rendezői részről félig oldotta meg ezt a nagy feladatot. Raoul Aslan, a címszereplő túlságosan femininnek rajzolta II. *Richard* figuráját. Puha mozgásával, asszonyos kosztümjeiben néhol pathológiásan nő volt. Az együttes a Burgtheater átlag-előadásainak színvonalán mozgott. Különösen gyenge nivót mutatott a *női gárda*. Mégis, tanulságos az előadás *színpadművészi* szempontból.

A színlap tanúsága szerint *Franz Dingelstedt* átdolgozása nyomán folyt

a rendezés, azonban igazán nem kell sűgőkönyv-összehasonlításához folyamodnunk, hogy megállapítsuk: édeskevés köze van Dingelstedtnek az előadáshoz, mely egy kép (II. 1.) kimaradása és két kép összevonása (III. 1. és 2.) kivételével pontosan betartotta a dráma eredeti jelenetkezési sorrendjét, Shakespeare királydrámáinak legnagyobb német rendezője pedig a kor díszletezési nehézségei miatt bizony négy-öt szintérre és felvonásba gyurta össze a drámák képeit, mely a jelen esetben pl. *tizenkilenc*. A *díszlet* kérdése tehát a rendezés egyik fontos problémája, mert hiszen nemcsak a gyors színváltás okoz gondot, hanem a bármilyen megoldást egyesíteni kell a darabot alátámasztó hangulat-szugesztiójával.

A bécsi Nemzeti Könyvtár színházi gyűjteményében van egy rajz Johann Kautskytól, aki a Burgtheater éppen 30 év előtti II. *Richard* előadása számára tervezett díszletet (1901. V. 12.). A jeles dekoratőr érdekes termegoldással dolgozott és pontos, lehetőség szerint korhű szobát tervezett a királyné számára. A falakat primitív-rajzú gobelinek borítják, a mennyezet fagerendás, ölmozott, színes üvegablakok... A középtől kissé balra egy hatalmas, gótikus díszítményekben gazdag kandalló. Harminc év után ez a gazdag, nehézkes terem egyetlen művészi, brokát hatású függönnyé egyszerűsödött, csak a kandalló maradt a helyén, — a középtől kissé balra... Kautsky pálya- és kortársa, Gilbert Lehner, egysor klasszikus és új drámát inszenált a 80-as évek végétől körülbelül 1910-ig a Burgtheaternek, a korénál nagyvonalúbb realizmus stílusában. Annyira rányomta az egyes tervezők műveire közös bélyegét a Burgtheater, hogy senki se vette észre, ha *egy* darab különböző díszleteit *két-három* művész tervezte és ugyanaz a díszlet nyugodtan szerepelhetett *több* darab-

ban. Igy Lehnertől az említett színházgyűjteményben látható «Hamlet, Saal» című terem játszott még a «Jüdin von Toledo», «Romeo és Júlia», «Lear király» és a — II. Richárd előadásain is... (Pompás hatású oszlopos csarnok, balra nagy boltíves nyílással valami udvarra, mely kisebb, oszlopokon nyugvó román ívekben folytatódik.) Tehát: egy előadáson: Kautsky és Lehner. Ma nehezen lehetne összekeverni egy estén Oskar Stonad és Alfred Roller díszleteit, vagy akár ugyanannak a díszlettervezőnek két különböző darabhoz készült dekorációit is.

Érdekes összevetni a harminc év előtti rendezői megoldást, Ottó Reigbert modern, éppen tíz éves (1921) díszletterveit és a mai Burgtheater előadást. Ottó Reigbert a modern színpadművészet nagy forradalma után nyul e témához, mely elsöpört a színpadról minden felesleges realizmust és a művészi kifejezést tűzte ki főcéljául. Az első kép mindjárt megfogja az embert: fekete háttér előtt, a színpad jobb oldalán, ferdén beállított, magas, hármastagolású obeliszkszerű térforma alatt ül II. Richard, stilizált, gótikus trónon. Az obeliszktől jobbról-balról egy-egy kockán áll két díszruhás figura. A trón emelvényéről ferdén fut le a színpad bal előteréig egy vörös szőnyeg. A bal háttérben, az árnyékban egy hasonló hármastest-köteg áll, mint a trón mögött. Ez a motívum: a kék és vörös színekben tartott, fenn félkörívben lekerekített hármastag, lapos oszloptest csaknem minden interieurjelenetben visszatér. A színpad színpadszerűségének hangsúlyozása a minél érdekesebb expresszió kedvéért az olyan jelenetekben azután, mint a II. felv. 2. képe, fény és árnyékjátékok misztikus lendületében éli ki magát.

Ez megint a kor Shakespeare-je, a színpadi élmény-szuggesztió után vágyódó kor II. Richárdja, mint ahogyan a harminc év előtti előadás is a nyu-

godtan, harmónikusán élő polgárság kiegyensúlyozott, realizstikus világnézetének jegyében folyt le.

A mai néző, legalább is az a közönségréteg, mely a Burgtheaterbe jár, túl van a minden áron való újat akarástól. A színpad a II. Richárd előadásán valóban ennek a lehiggadt, stílusban ha nem is ideálisan egységes, de mindvégig izléses modernség jegyében áll. A színpadot az angol gótika szellemében tartott nagyon dekoratív, plasztikus, állandó kettős előkeret fogja történelmi hangulatot keltő módon körül. A két ráma közötti előszínpadról jobbra-balra állandó járás. A belső keret mögött a színpad két lépcsőfokkal emelkedik. Ezen túl változó brokáthatású függönyök jelzik az interieuröket. Mindjárt az első képfestőien szép: mély bordó, bőredozetű függöny előtt a trón, jobbra-balra a csillogó ruhás kíséret. A második kép új termét egy gyors függönycserre és kissé más világítás jelzi. Érdekes a párviadal-jelenet színpada: a függönyök szétnyitva, a trón háttal a közönségnek, a színpad hátsó része lemélyítve, mintha Richárd valami terraszról nézné a viadalt. A következő képben: megint új, komoly, sötét brokátháttér, a beteg Gaunt széken ül. A királyné kandallós «szobáját» már említettük. Bár érdekes, de a stílusból kizökkenő egy fehér háttérre kék fényvel vetített sziluett-erdő, mely a glostershiri vadont akarja jelezni. A halálraítélt Busky és Green fáklyák komor vörös-sárga fényében mennek a tőkéhez, ahol a bakó már várja őket. Amikor emeli a bárdot, sötétség, függöny. Mire világos lesz: *naturalista* sziklák jelzik az emeltebb második színpadon, az archaikus állandó keret mögött a walesi partokat. Ez a valóság-utánczás nyílt ellentmondása az egész iszcenálással, bántó. Ugyanez megismétlődik a következő két képnél (Flint-vár és a York herceg kertje), hogy annál teljesebb kárpótlást kap-

juk az előadás *egyetlen szünete* után a IV. felvonás első képében. Fekete körfüggönyben mélytűzű színekkel két hatalmas, ódon üvegablak — monumentálisan szép ez a Westminster-hall. Ebben a jelenetben felizzik a dráma, mint valami hamvadó parázs, a trónról való lemondás nagy fájdalma, egy energiátlan ember tragédiája forró atmoszférát teremt a nézőtérén: a dráma találkozott a közönséggel... Érdekes a Tower-felé vezető utca jelzése pár faltömbbel, a yorki herceg palotájának terme már realiztikus, masszív falával, valóságos ajtóival. Az új király windsori kastélytermét csak úgy egy brokát-függöny jelzi, mint a szerencsétlen Richárdéit az előző képekben. A pomfreti börtön térhatása érdekes. Jobbról egy vasrácsos kerek kis ablak világítja meg halvány arcát a nagy monológ alatt és a királygyilkosságot. Az utolsó képet nem terembe, hanem a palota

elé helyezi a rendezés. Lépcsők futnak fel a nagy, egyszerű, négyszögletes kapunyíláson át be, a palotába. Hideg, kékes-szürke, tompa fény, csak a kapunyíláson túl, a fekete háttér előtt süt egy meleg, sárga sugár és világítja meg a tétován kilépő új királyt egy pillanatra, mikor a *volt* király földön heverő holttestét jön megpillantani.

Mindvégig lüktető tempó: a *mai* ember pauzákat nem tűrő élettempója.

*

Nincsen értelme a rendezésnek *játékmesteri*, színészek alakítását ellenőrző és javító munkáját bírálat tárgyává tenni, mert ez az előadás mindenki részéről való ismerete esetén lehetne csak eredményes, tanulságos. A bécsi *II. Richárd* rendezés azt bizonyítja, hogy a színpadnak mindvégig egységes stílusban *együtt kell élnie* az előadással!

(Bécs.)

Németh Antal.

Képzőművészet.

Nemzeti Szalón.

A hetvennegyedik csoportkiállítás szereplői között különösen feltűnik *Káplár Miklós* festő, kinek nevével elsőízben találkozik a közönség. *Káplár* az autodidakták rögzös útját járta, míg *Rippl-Rónai József* mellé nem került, akinek művészete intenzív hatással volt reá. Később a magyar föld és táj szépségei ragadták meg, hosszabb ideig a Hortobágyon dolgozott s körülbelül abba az irányba fejlődött, mint a Hortobágy másik szerelmese, *Boromisza Tibor*. Tájakat és magyar típusokat ábrázol, előadásából optimizmus és fiatalos derű csendül ki s ha néha még túlságosan közeledik is az etnográfia határaihoz, művészete fejlődésképes és biztató. *Hacki Zoltán* munkái közül a nagyvonalú, jól összefogott tájképek a jelentékenyebbek. A Pozsonyban dol-

gozó művész szolid technikai tudása, nem csillogó, de becsületes előadási módja biztató a jövőjére nézve. *László Béla* és *G. Pataky Etelka* vásznai is a jobbak közé tartoznak, az előbbinek darabos előadási módja sokszor még egyenetlen, az utóbbi finom tájképekkel szerepel. A kiállítás szobrásza, *Forgács-Hann* Erzsébet izgatott formavilágú, erőteljes, de még nem teljesen kiforrott plasztikákat mutatott be. Az iparművészeti anyag szép és változatos volt.

Ernst-múzeum.

A legutóbbi csoportkiállítás leg-erősebb résztvevője *Czóbel Béla*, ki évek óta külföldön dolgozik s így fejlődését nehéz szemmel tartani. Évekkel ezelőtt állított ki utoljára Budapesten s azt kell tapasztalni, hogy azóta magaalakította stílusa nem sokat változott. Nem megnyerő, mégis értékes

művészet ez, olyféle hatást tesz, mintha kitűnő verseket erősen fátyolozott hangon szavalnának. Czóbel foltokban látja a természetet, nehézkesen és bizonytalanul fest, de térérzéke kitűnő s súlyos, tompán de rengő színeivel valóságérzetet tud kelteni, anélkül, hogy a természetet utánozná. *Czene* János túlságosan megnézte Rudnay képeit, egyelőre teljesen bizonytalanok vagyunk kvalitásait illetőleg. *Vadász* Endre primitíveskedő rézkarcai között néhány igen artistikus akad, ez a fiatal művész kitűnően tudna amatőr-díszmunkákat illusztrálni. A kiállítók közül megemlíthetjük még *Csóka* Istvánt, akinek halvány pasztelljei között néhány finomrajzú akad. Itt is, mint a Nemzeti Szalónban, szép iparművészeti kollekción egészíti ki a festők munkáit.

Tamás Galéria.

A legújabb irányok mozgékony kiállító helységében, a Tamás-Galériában főképp iparművészeti jellegű kiállítás nyílt meg. A szereplő művészek között első helyen *Ferenczy* Noémi áll gobelinterveivel és néhány ceruzarajzával, valamennyi ritka csemege műbarátok részére. A művésznő gobelinjeiről Ernst-múzeumi kiállításával kapcsolatban annakidején megemlékeztünk, itt csak azt kívánjuk hozzátenni, hogy vázlatai éppoly zavartalan és mély gyönyörűséget okoznak a hozzáértőknek, mint kész művei. *Ferenczy* Béni plakettjei a legjobbak közé tartoznak, amit e nemben Budapesten látni lehet. Igen érdekesek *Pekáry* István japán módra, két pálca közé kifeszített vásznai, melyekre egyszerre hatott *Henri Rousseau* és *Csontváry*, a magyar népművészet és az ortodox szlávság ikon-festészete. Ily heterogén eredőkből kialakult stílus primitívsége nem lehet őszinte, sőt éppen raffináltsága teszi érdekessé. *Bar* Pál szőnyegei s *Kovács* Gina groteszk babái ötletesek.

Az Iparművészeti Társulat kiállítása.

Az O. M. Iparművészeti Társulat karácsonyi kiállítása, mely az Üllői-úti múzeum földszinti üvegcarnokában nyílt meg, kiterjeszkedik a művészi ipar csaknem valamennyi műfajára. A keramikusok közül *Gorka* Géza és *Gádor* István edényeit említhetjük meg, melyek felveszik a versenyt a külföld legjobb ilyenmű produktumaival. Kitűnő modern ötvös-művekkel szerepel *Okrutzky* Erzsébet, a textilcsoportban pedig kiválik a *Fővárosi Iparrajziskola* modern gobelin- és szőnyegsorozata. *Győrffy* Zoltánné csipkéi lehelletfinomak s a többi kiállítók, akik bőrmunkákkal, edényekkel és hímzésekkel szerepelnek, ugyancsak kitettek magukért. Az alacsonyra szabott árak lehetővé tették, hogy a vásár már az első napokban szép anyagi sikert ért el.

A Napraforgó-utca.

Néhány héttel ezelőtt kinn a Pasaréti-út oldalában is megnyílt egy kiállítás: házak bemutatása. Egy vállalkozó cég egész utcányi villát építtetett fel s azokat együttesen bemutatta a közönségnek. Az utca a napraforgóról kapta nevét s a név ezúttal szimbólikus. A modern házak hatalmas ablakai a Nap éltető sugarait várják, bárhonnan jöjjön is az, úgy vannak építve, hogy befogadhassák. Napfény és levegő, tisztaság és egyszerűség, praktikum és mindezekből folyó egészség kell a mai embernek. A Napraforgó-utca házai, melyek felépítésében a mai magyar építésztársadalom színe-java működött közre, *Kertész* K. Róberttől *Molnár* Farkasig, a nagyvárosi ember természet- és saját otthonutáni sóvárgását akarják ki-elégíteni, jól és olcsón. Ezt a nemes munkát nem érheti gáncs még akkor sem, ha valakinek nem szívügye az új stílusú építészet. Még csak azt jegyezzük meg, hogy a villák legnagyobb része máris gazdára talált.

Borsos József.

Gondolataink visszaszállnak nyolcvan esztendő multjába, a biedermeier régi Pestjéhez. Zsúfolt, függönyökkel homályosított szobában ülünk, a sokfiókos almáriumok rézveretei tompán fénylenek. Hátrább üveges vitrinek állanak, telve aranyszélű findzsákkal, karcsú, görögízlésű ezüst kávéskannákkal és üvegpoharakkal, melyekre Kothgasser úr rajzolta fel nagy műgonddal a bécsi Szent István-dóm képét. Az utcán vasárnap délutáni hangulat, dámák sétálnak lassan ringó krinolinokban, a mellettük lépdelő gavallér könyvet tart a kezében. Amott a sarkon, az Üri- és Kígyó-utcák szegletén nagy csődület támad Juhász és társainak rumburgi vászonkereskedése előtt. Most került ki az új cégér, derék művész hazánkfia, Apáthy Than Mór festette, azt bámulják. Érdemes is nézni, a szép juhásznét ábrázolja, «mely mű szinte bizonyítani látszik, hogy Juhász és társai mindenből a *javát* szeretik megrendelni». Egy szürkecilinderes úr elmélázik a könyvesbolt előtt, melynek kirakatában főhelyen pompázik Szontágh Gusztáv új műve: A szenvedelmes dinnyész. «Gyilkosan» vágató batárok szeldezik a kövezetet, sok is a kifogás ellenük a Vasárnapi Ujságban, mely arról emlékezik meg első lapján, hogy a városba két török dervis érkezett, hogy a Császárfürdő melletti török mecsetet megtekinthesse.

Az ötvenes évek Pestje az elnyomatás idejének fővárosa, melynek arculatán csüggedtség és bizakodás váltja fel egymást. A mai magyar nem sokat tud róla, hiszen az iskolában negyvennyolc után hatvanhetet tanítják s a közben eltelt tizenkilenc esztendő ilyenkor úgy tűnik, mintha az utóbbi dátum előjátéka volna. Pedig az elnyomatás kora hősi kor volt és példát adott arra, hogy kell az előbb kivívottakat — itt a reformkor eredményeit — jobb időkre konzerválni,

rugékonynak maradni a sanyarúságban is, sőt amennyire lehet, készülni a jövőre. Pest-Buda ekkor is fejlődött. A város, melynek új képét a nagy építő, József nádor álmodta meg, kiegészült, a maga nemében teljessé vált. A régi Pest, ami épületeit illeti, nem volt festői, romantikus sem, mint mai csodálói gondolják. Klasszicisztikus stílusú, kevés díszű, sárga épületsorai a józan, kissé bágyadt s csapások miatt zárkózottá vált lakosság lelkét hűen fejezték ki.

A biedermeier Pest legjellegzetesebb művészi megnyilvánulása az irodalom volt, mely a szabadságharc előtt feltüzeltelte és előrevitte a polgárságot, utána pedig bájos és átlátszó allegóriáival a lelket tartotta benne. Mellette az építészet és az ötvösség kapott nagyobb szerepet. Ekkor alakult ki Pest városképe, mely minden ízében egyseges volt s melyet «a minden művészeti lelkiismerettől távoli idők építészeti bűnei»¹ romboltak le. Az irodalom emlékeit megőrizték a könyvek, az eltűnt épületeket a róluk készült metszetek és rajzok csak fátyolos hangon idézik. A bécsi mintára fejlődött ötvösség legvirágzóbb művészi iparunk volt, csak arra kell emlékezni, hogy a század első felében százötven ötvös működött Pesten s a legélen haladó mestert, Szentpétery Józsefet a bécsi ötvöscéh tiszteleti tagjává, a párizsi Szépművészeti Akadémia pedig dísztagjává választotta.

Negyediknek a festészetet kell megemlíteni az irodalom, építészet és ötvösség mellett. Az igazi későempire- és biedermeier-stílus virágzása miatt eleinte nem jutott szóhoz a romantika. Donát János, Bernwallner József, Barabás Miklós, Grimm Rezső és Heinrich Ede pikturája többé-kevésbé bécsi nyomokon indult, semmi köze sem volt az ájtatoskodó-romantikus naza-

¹ Horváth Henrik: A régi Pest. Magyar Művészet, V. évf. Bp. 1929, 599—609 1.

rénus festészethez, mely Rómában bontotta ki szárnyait. A romantikusok csak később győztek Pesten, az ötvenes években, mikor Molnár József kissé vértelen próbálkozásai nagyhatású segítőtársra akadt egyik oldalon Madarász Viktorban, másikon az osztrák Rettenkofenben.

Borsos József festész hazánkfia — kinek emlékét Kopp Jenő szép könyve idézi¹ — tulajdonképpen egyik csoporthoz sem tartozott. Egyik lábával a biedermeier, másikkal a romantika ösvényét taposta. Ami a formát illeti, velejéig biedermeier-festő volt, senki sem festette e kor magyarjai közül közvetlenebb bájjal a mélyszemű és rózsásarcú, fehérvallú és teltalakú asszonyokat, a bál utáni hangulatokat, fürdő nőket, ifjú drótostótokat és gyümölcsárus leánykákat. Szólót vagy csókot? kérdezi egyik képével, máskor a bort és nőt ünnepli együtt, de művészete, mely mindig érzékies, sohasem válik érzékivé. Ha álmodozik is, a kor alaphangulatától nem szabadulhat, vidámsága mögött bágyadt lemondás búvik meg, érezni, hogy az idő nem kedvez a hazafiaknak s a művészetben is megállott a hullámzás. A festészet e korban, mint Kopp találóan írja, «csillogó, holt felület, mely mozdulatlan szintjével ellepi majd egész Európát».

¹ Kopp Jenő : Borsos József. Budapest, 1931.

Sokáig Bécsben élt s ott tekintélyre tett szert, mégis hazajött. Vendéglős volt itthon, majd előbb fotográfus ez a kitűnő művész, aki, mint említettem, nem találta helyét a stílusok zárt világában sem. Bármennyire a biedermeier korának fia volt, témáiban olykor a közelgő romantikát érezte meg. Megfestette az elégedetlen művészt, a sebesült harcost, amint apáca ápolja ; csataképekkel is kísérletezett. Kőre rajzolta Teleki Sándor grófort, amint gyertyagyári munkás Xersey szigetén. Az új téma azonban nem vezette új formanyelvhez s életének késői szakában sem sikerült irányt változtatnia. Hogy is változtathatott volna az öreg kocsmáros, kit a sors a Szép Juhászné vendéglőhöz kötözött, vizes bort nyalkaló szelíd svábok közé a zöld budai hegyekben. Utolsó képe kocsmájának cégére volt, melynek közepébe, kövér puttók közé elhalt feleségének képmását festette. 1883-ban halt meg, magárahagyatva, meghasonulva, elfeledve.

Megérdemelte, hogy emléket állítsanak neki s műveit összeszedjék. Kopp Jenő pontos katalógust mellékel könyvéhez, mely száznegyvenkét Borsos-képet sorol fel. E száznegyvenkét alkotás múzeumokban, magánosoknál, itthon és külföldön megőrzi a festő emlékét s vele együtt a régi Pest utcáit és tereit, boldog és boldogtalan embereit.

Genthon István.

Zene.

A II. filharmóniai hangverseny műsora különös érdeklődésre tarthatott számot. Kitűnő előadásban hallottuk újra *Mozart* nagy g-moll szimfóniáját. Különös, hogy míg *Mozart* kortársai felismerték e mű sötét, pesszimizisztikus hangulatát, szenvedélyes nyugtalanságát, a romantika csupa görög derűt, gráciát, életkedvet talált benne. Az a kor, melynek kirobbanó szenvedélyessége mindenben a kifejező esz-

közök kiszélesítésére törekedett, nem sok érzéket mutatott a mozarti lélek szenvedéseinek, küzdelmeinek a klasszikus kereteket kemény figyelemmel tiszteletben tartó megnyilvánulása iránt. Ami a kortársak előtt szokatlanul romantikus, nyugtalan volt, az a kiteljesedett romantikában már korlátozottnak, egyensúlyozottnak tűnt fel. Ma, mikor ismét erősebb a fogékonyság a klasszikus tömörség, az egy-

szerű, világos vonalak iránt, újra felfedezzük Mozart szimfóniájának objektív, időfeletti értékét, mely mindig ugyanaz marad. Dohnányi mester a nagy muzsikuskok csálhatatlan ösztöneivel hozta felszínre ezt az értéket. Megértjük, hogy filharmónikusaink nyári salzburgi szereplésének fénypontja volt ez az interpretálás.

Először hallottuk *Bartók Béla* 1917-ben bemutatott «*A fából faragott királyfi*» c. táncjátékát suite formában. A mű, mely annak idején első teljes elismerése volt Bartók nagy jelentőségének — így, szimfónikus formában sem vesztett hatásából. Nagyszabású elgondolása messze túlszárnyalja a színpad szűk realitását. A suite műnek három legjellegzetesebb részét nyújtja: az erdő táncát, a hullámtáncot és a fabábú táncát. Mind kitűnő alkalmak Bartók páratlan erejű és hajlékonyságú melódiáinak, kifogyhatatlan változatosságú ritmikájának és harmóniájának csillogtatására. Tragikusan mély sóvárgása az elérhetetlenül szépségnek, az emberi élet szűk korlátaiból való túllépésnek, keserű hangja az örök kielégíthetlenségnek! A fabábú táncának groteszsége az a jellegzetesen bartóki groteszség, mely revelációszerűen mutat rá örök igazságokra: a két nem egymással szemben tanúsított örök meg nem értésére, elfogultságára. Ime a nő, aki nem valódi értékeit, hanem csak a külsőségeket — jelen esetben a királykisasszony a fabábún csak a koronát és palástot — látja meg a férfin, de minden csalódás dacára a férfi mégis hisz benne. Egy női zeneszerző bizonyára ugyanezt a tételt formulázta volna meg — a férfiről, de, sajnos, a zene terén egyelőre csak a férfinem erősítheti a maga igazát. Olyan nagy mestertől, mint Bartók, ezt is szívesen fogadjuk s csak örülhetünk annak, hogyha már az Operaház nem tartja műsorán a művet, legalább zenéjének egy részét megnyerte a hangversenyközönség.

Az est vendége *Rubinstein Artúr*, lengyel származású zongoraművész, Brahms monumentális II. zongoraversenyét játszotta. Hangszerének igazi mestere, akinek ujjai alatt minden hang színes, eleven erőt nyert.

A III. filharmóniai hangversenyen *Schmidt Ferenc*nek, a bécsi állami zeneakadémia magyar származású igazgatójának «Változatok egy huszárdal felett» c. művét mutatták be. Ezt is bátran odasorolhatjuk ama megszámlálhatatlan magyar vonatkozású zeneművek közé, melyek hivatottak a magyar zenei témák nagy vonzerejének, világreputációjának bizonyítására, de annál kevésbé tarthatnak igényt arra, hogy ezeket a magyar zene értékeihez soroljuk. Nem a téma tesz magyarrá egy művet, a tüntetően magyaroskodó külső cifraságok, hanem a szellem, melyben ezt a témát a zeneköltő feldolgozza. Olyan ez, mintha valaki megtanul egy mondatot magyarul, de nem érti a tartalmát, így a szavakat, melyek a mondatot alkotják, már nem tudja önállóan úgy kombinálni, hogy eredeti szerkezetet alkossanak.

A másik bemutató *Casella Alfredo* «Italia» (1909) c. műve volt. Ma már ugyan nem sok eredetiséget találunk benne, de a szerző őszinte patriotizmusa, mellyel hazájának mintegy apoteozisét nyújtja, délvidéki temperamentumának tüze pompás hangszerelése legértékesebb művei közé emeli.

Nagy gyönyörűséggel hallgattuk a romantika egyik legfinomabb szellemének, Schumannnak ritkán játszott B-dur szimfóniáját. Tavasz szimfóniának hívta Schumann ezt a művet, az egyetlen, mely életének rövid, nap-sugaras idejéből való. Ha azokra a tragikus árnyakra gondolunk, melyek lelkét élete vége felé mindig erősebben hatalmukba ejtik, határozottan meglepő az a finom humor, életkedv, játszi öröm, rajongó szertelenség, mely itt keresztül viharzik. Tragikus gesztu-

sok, nagyvonalúság helyett ragyogó lendület, mely élesen tagolt ritmussal mindent lebegővé, csodálatos könnyűvé tesz. Mintha habkönnyű, tündöklő színű szappanbuborékok szállnának fel a napsugaras éterbe, melyekből az érzelmek logikája alkot tündéri formaképet.

Meg kell még emlékeznünk *Guglielmetti Anna Mária* nagyszerű énekkultúrájáról, mellyel Mozart gyönyörű szólókantátáját (Exultate, jubilate) előadta.

*

Stefániai Imre ezidei zongoraestjének különös értéket adott műsora, melyet teljesen Liszt Ferenc géniuszának szentelt. Nem kis vállalkozás, de annál elismerésre méltóbb minden idők legnagyobb szabású zongoraművésznének káprázatosan gazdag művészi egyéniségét egy este keretén belül életre kelteni: nemcsak hatalmas technikai teljesítményt, hanem nagyvonalú formáló erőt is követel. Az előadott 6 mű is képet adott Liszt zongorára írt oeuvejének univerzalizálásáról. Meleg, érzéki melódiák, grácia és szellem, elragadó szenvedély és tűz, mély kedély, hatalmas produktívítás, mind csak pár szegényes szó a jellemzésére. Örömmel láttuk, hogy *Stefániai* is elérkezik lassan ahhoz az állomáshoz, hol már nem a bravuroskodó, dekoratív sallangokkal bőven ellátott virtuóz művet, hanem a mély szellemi tartalommal telítettek keltik fel a művész érdeklődését. A Busoni átiratban Pesten először játszott «Ad nos, ad salutarem undam» orgonafantázia, korál és fuga, a hatalmas H-moll szonáta voltak különösen bizonyítékai e komoly elmélyedésnek. Természetesen bőven nyílt alkalom *Stefániai* nagyszerű virtuóz tudásának érvényesítésére is. Kívánatos volna, ha nem hagyná abba szép studiumát. Egypár agyonjátszott művön kívül, Liszt számtalan szerzeményét a feledés homálya fedi. Ma-

gyar művészekre vár a feladat, hogy ezeket új életre keltsék.

*

Horthy Miklós kormányzó névességén Operaházunk vezetősége az idén is nagyszerű ünnepi előadást rendezett. *Martin János* lelkes felköszöntője után az egyetemi énekkarok Vaszeg karnagy kitűnő vezetésével a jelenkor két nagy magyar mesterének: *Dohnányinak* és *Kodálynak* egy-egy karművével arattak megérdemelt sikert. Ezután *Kacsóh Pongrác* annak idején példátlan népszerűségre emelkedett daljátéka, a *János vitéz* hat évvel szerzőjének halála után került az ország első színpadán előadásra. Hogy, a pompás kiállításnak és elsőrangú szereplőknek ellenére teljesen elhatározó sikerről mégsem számolhatunk be, ennek okát első sorban a zenekar színtelenségében, hogy így mondjuk, hangtalanságában találjuk. Az operai közönséget nem elégítheti ki az a magyarázat, hogy *Buttykay*, akire a mű új hangszerezését bízta, csupa kegyeletről alig változtatott a régi operett színpadhoz és énekesekhez mért hangszerezésen. Nem is csodáljuk, hogy ezt a szerénységében sok helyen csak a legegyszerűbb kíséretre szorítókozó zenekart, *Palló (János vitéz)* szárnyaló énekével néha teljesen ignorálja, úgy hogy az énekes és zenekar közötti tempóeltolódások csak még feltűnőbbé tették utóbbi hiányait. Pedig milyen behízelgő, szívhezszóló még ma is az a sok szép melódia! Az «Egy rózsaszál», «Megálmodtam réges régen», *Jancsi furulyaszólója* stb. sok kedves emlékezést kelthettek fel azokban, akik akkor a «rég jó időkben» voltak fiatalok. A mai generáció azonban már inkább észreveszi azokat a banális, idegen elemekkel bőven vegyített zeneszámokat, melyektől — az akkori magyaros stílusnak megfelelően — a «*János vitéz*» sem maradhatott menten.

Első helyen kell megemlékeznünk a rendező *Márkus László* és a díszleteket tervező *Oláh Gusztáv* nagyszerű munkájáról. Különösen mesteri teljesítményök tündérország teljesen magyar stílusban elgondolt, pazar színpadi képe.

A szereplők közül *Palló Imre* teljese az egyéniségére rászabott szerepet kapott János vitézben. *Orosz Júlia*, *Halász Gitta*, *Szende*, *Laurisin* a maga helyén mindegyik elsőrangú alakítást nyújtott.

Prahács Margit.

Külföldi Szemle.

Erik Axel Karlfeldt az új Nobel-díjas. Az irodalmi Nobel-díj ez évi odaítélése valóságos riadójel volt az egész kultúrvilág számára. A világ minden táján, valamennyi nép sajtójában lármás harsonák feleltek rá és egyetemes volt a meglepetés, hogy a svéd Akadémia ezúttal a szokástól eltérően és egész kivételesen egy halott író művét tüntette ki a legnagyobb és legirigyeltebb irodalmi díjjal. Igaz, sokan joggal hivatkoztak a régi szokásra és arra is, hogy van elég élő író, aki éppen olyan joggal tarthatott volna számot a Nobel-díjra, mégis ha közelebbről és egészen tárgyilagosan vesszük szemügyre az eset körülményeit, alighanem a svéd Akadémiának kell ezúttal igazat adnunk.

Erik Axel Karlfeldt egy vermandi felsőnépiskolai tanító, 1904 óta főtitkára volt a svéd Akadémiának és így a Nobel-alapítványnak is. Ez az állása nagy kitüntetés volt számára, de ez volt egyben a szerencsétlensége is, mert szerénységre kötelezte. Karlfeldt tehát mindig a háttérbe vonult, mert lehetetlenségnek tartotta, hogy a Nobel-díjat éppen az alapítvány főtitkára kapja meg, pedig 1919-ben egyenesen ő volt a svédek jelöltje, de akkor is elhárította magától ezt a kitüntetést. A svéd Akadémia ennek a fonák helyzetnek a következményeit akarta most korrigálni, amikor élete virágjában elhunyt főtitkárának adományozta a Nobel-díjat, hogy ezzel egyben a modern svéd lírát, illetve annak talán legkimagaslóbb költőjét koronázza halhatatlanná.

Svéd lírikus eddig még nem kapta

a Nobel-díjat. Werner von Heidenstam ugyan lírikus is, de kitüntetése nem lírájának, hanem elbeszélő művészetének szólt, amely először ajándékozta meg nagystílú klasszikus prózával a svéd irodalmat. Heidenstammal együtt az újromantikus irányhoz tartozott Karlfeldt is, amely irány a modern prózán kívül az újabb svéd lírának is gazdagon buzgó forrásává vált s ha az irány legkiválóbb képviselői közül *Heidenstam* főképp az érzelmek finomságának és a forma nemességének mestere, *Fröding* a metafizikai magasságokig szárnyaló gondolat extatikusa, *Karlfeldt* viszont a közvetlen és őszinte érzéseknek s a természet tiszta szeretetének költője.

A 90-es években erős harc dül a svéd irodalomban az idealizmus és a realizmus között. A fiatal írók csaknem kivétel nélkül elfordulnak Strindberg nyers naturalizmusától és az eszményi eszteticizmus lobogója alá szegődnek. Talán legnagyobb diadala az iránynak, hogy lassankint Strindberg is mindjobban elmerül a metafizikai világszemléletben. Csak később kezdődik ismét az eszményi újromantizmus visszahatásaképpen új realizmus és Karlfeldt költészetének éppen az biztosít kivételes helyet a svéd irodalomban, hogy az ő lírájában kiegyenlítődik, harmonikus egensúlyba kerül a két ellentétes törekvés a neoromantika és a neorealizmus. Karlfeldt költészetének egész felfogása, alaphangja az idealizmus jegyében fakadt, szemlélete, fantáziája még romantikus, de őszintesége a természetel való bensőséges viszonya és elő-

adásának keresetlen közvetlensége az átélt realizmus erejével hat. Talán ez a kettőség teszi líráját eléggé szűk tárgyköre mellett hangban és színekben olyan gazdaggá és változatossá. Egyik kritikusa azt írja róla, hogy nála a svéd nyelv ez a legzeneibb és legszebb germán idioma éneklő hangszerré válik: majd a tiszta hárfa, majd a hatalmas orgona, hol a meleg hegedű, hol a csufondáros gitár, hol meg a mélabús fuvola hangján szólal meg.

Karlfeldt a természet himnuszait írja. A táj költője, mégpedig a hazai tájé. Az a szép, titokzatos mondák varázsától belengett Dalarne ihlete, amely Lagerlöf Zelma elbeszélő művészetének lenyűgöző misztikumát is termette. Ennek a tájnak kemény metszésű hegyei, völgyeinek szeszélyes kanyarodói, zúgó sötét erdői, tisztafényű nyarainak ragyogása és hosszú, zord teleinek félelmes erői adják a tárgyat, a színt és a hangulatot verseihez.

☉ Karlfeldt azok közé a költők közé tartozik, akik mint *Mallarmé*, keveset írnak, de költészetükben nincs egyetlen fölösleges sor sem. Ebben is hasonló a dalarnei röghöz, amely verejtékes munka árán, nehezen és szűken termi gyümölcseit, de ezek éppen ezért annál drágábbak és kedvesebbek. Első kötete, amely nevét ismertette, az 1895-ben jelent *Vildmarks och kärleksvisor* (Dalok a vadonról és szerelemről) még egészen szülőföldje, a vadregényes Dalarne iránt érzett vajudó szeretetének túláradó ódái. De nagy népszerűségét két következő kötetének köszönheti. Ez a két kötet a *Fridolins visor* (Fr. dalai) és a *Fridolins Lustgard* (Fr. paradicsoma) amelynek középpontjában a régi vágású falusi nemes áll, aki mint egykor a legendás Nidhart von Rinwentel, az egyszerű paraszti élet barátja. Ujabb kötetei a *Flora och Pomona* és a *Flora och Bellona* hangban, tárgykörben, gondos vá-

lasztékosságban teljesen az előző kötetek színvonalán állanak, de a legutolsó kötet mégis kivétel annyiban, hogy itt már a háború, az emberiségnek ez a félelmes vaskorszaka érezte hatását Karlfeldt líráján. Csodálatos tükröződései ezek a költemények egy embertelen kor vad barbarizmusainak egy mélyen érző, nagy szeretettől áthatott ember lelkében.

Bármennyire svéd talajból fakadt is Karlfeldt költészete, forrásainak mégis találunk idegen hatást is és ez a hatás magyar. Nem véletlen az, hogy Karlfeldt annyira vonzódik a természethez, a néphez, az egyszerű paraszti élethez, hogy előadasmódja annyira természetes és közvetlen és hogy dalai annyira telítve vannak népi elemekkel. A fiatal svéd lírikus első zsenge inspirációit olyan költőtől merítette, akinek költészetében szintén döntő befolyás jutott ezeknek az elemeknek: Petőfi Sándortól. Svédországnak *Ridderström*, Bieger *Schöldström*, *Tolmer Öman* és mások buzgólkodása révén elég gazdag gyűjteménye volt a nagy magyar lírikus költeményeinek fordításából. Karlfeldt első költőeszményképe a szabadság és szerelem magyar lantosa volt. Már mint gimnazista tanulmányt írt Petőfiről és első kötetében félreismerhetetlenül kimutathatók a Petőfi-hatások, a szellem pedig, amely költészetét áthatja, mindvégig rokon Petőfi szellemével. A Nobel-díj tehát, amely ezúttal egy halott sírjára tette rá a halhatatlanság koszorúját, a lelkek és eszmények láthatatlan birodalmának titokzatos kapcsolatai révén odahullat babérjából néhány levelet a segesvári csatátér ismeretlen és jel-telen sírjára is.

Kállay Miklós.

A modern német irodalmat bírálja Otto Ernst Forst de Battaglia *Der Kampf mit dem Draehen* című könyvében. A mai német irodalom főirányát a három első fejezet címével is jel-

lemzi: «Entsonnte Vergangenheit, Be-leuchtet Gegenwart és Flammende Zukunft». Battaglia szerint a mai német irodalom legfőbb törekvése, hogy leromboljon mindent a multból, ami értéknek számított: családot, vallást, erkölcsöt, államot, nemzetet, monarchiát. A jelenben hangsúlyozza a zűrzavart, dicséri az elvtelenséget, hogy ezzel is valamilyen, ma még meghatározatlan jövőt készítsen elő. A mult értékeinek rombolói közül különösen *Emil Ludwigot* és *Stefan Zweiget* tartja fontosnak, a jelen különleges ábrázolói közül pedig különösen *Keyserlinget*. Mindhármat felületesnek, olcsó hatásokra vadászónak tartja, akiket nem az igazság felderítése vezérel, hanem romboló szándékuk. A «dángoló jövőt» *Trockij* és *Isidora Duncan* pályafutásában mutatja be, akik közül az egyik politikai, a másik erkölcsi téren nemcsak hirdette, hanem meg is valósította a mult «előítéleteitől» független életet.

Ez az alapgondolat vonul végig az egész könyvön és az egész mai német irodalmon, amelyben Battaglia kevés vigasztaló jelenséget talál. A lírát kivéve mindenütt süllyedést állapít meg nemcsak világnézeti, hanem esztétikai szempontból is.

Battaglia a sötétben látó emberek közé tartozik. Egyrészt, mert túlságosan feketének látja az ördögöt, destrukciót szimatol ott is, ahol más éppen az ellenkezőjét állapítaná meg (*Keyserling*), másrészt annyira belemerül a sárkánnyal való harcába, hogy észre sem veszi vagy alig veszi észre a szelídebb teremtményeket, akiket simogatni kellene, pl. az új német katolikus irodalmat, hogy egészen szembeötlő esetet hozunk fel. Ha kritikája nem is mindig megbízható, könyve nagyon hasznos, mert újszólván az egyetlen áttekintés a mai német irodalmon, amelyet alapos munka és nagy olvasottság előzött meg.

A *szellemtörténeti irány* eddigi eredményeit a német irodalom területén egy *Aufriss der deutschen Literaturgeschichte nach neueren Gesichtspunkten* című könyv foglalja össze, mely *H. A. Korff* és *W. Linden* szerkesztésében jelent meg. A munkatársak közt megtaláljuk az új irány legjobb erőit, mint *Strichet*, *Merkert*, *Günther Müllert*, *Hermann Pongsot*.

Minden korszak megírását más-más szerzőre bízták, ennek következtében a könyv eléggé egyenetlen és nem is domborodik ki vezérszempont, ami összekötné a különböző tanulmányokat. A német irodalomtörténet nagy szintézise még mindig a jövő ígérete marad. Érdekes újításokat azonban bőven talál az olvasó. A középkori irodalomtörténet tárgyalásában teljes fejezetet kap a német irodalomtörténet eddigi mostoha gyermeke: a miszticizmus és ezzel egyenlő rangú társa lesz a lovagi költészetnek. A XVI. század történetére *Merker* a generáció elméletet alkalmazza szemmel látható sikerrel. A könyv utolsó fejezete a «*Neue Sachlichkeit*» irodalmát tárgyalja. Úgy látszik, meg akarják mutatni, hogy a szellemtörténészek abban is modernek, hogy a legújabb kort is bevonják az irodalomtörténet anyagába. A szándék szép, megvalósítása (*H. Pongs*) azonban nem a legsikerültebb.

Fordítások:

Amerikai trónó az *Athenaeum* új sorozata első regényének szerzője: *Ursula Parrot*. A magyar cím: *Exfeleség*. A könyv válással kezdődik és új házassággal végződik. A két esemény között egy *Patricia* nevű hölgy hirdetéseket ír, táncol, rengeteg pálinkát iszik és sok tapasztalatot gyűjt a férfiakra vonatkozólag. A téma elég borsos, de angolszásznak és nőnek kell annak lennie, aki ilyen hidegen, minden izgalomkeltés nélkül tudja megírni. *Anderson*, *James Joyce* és a ke-

reskedelmi levelezések hangja keveredik ebben a könyvben az obligát amerikai szentimentalizmussal. A regény művészi értéke csekély, inkább kortörténeti és lélektani szempontból érdekes.

F. Marion Crawford: Sant l'Ilario. (Szent István.) A pápai állam és Garibaldi harcai korában játszódik a regény, melyben nemeslelkű hölgyek és urak szerepelnek egy meglepetésekkel tele történet keretében.

Fábián István.

Antoine de Saint-Exupéry : Vol de nuit.

Az irodalmi díjak közül a *Prix-Femina*-t ez évben egy ismeretlen, fiatal író kapta *Éji repülőjárat* című regényéért, mely témájával és előadásának lírai színezetével egyaránt felűnést keltett. André Gide, aki előszót írt a regényhez s aki nem nagyon dobálja a dicséreteket, többek között ezt írja: «Azt hiszem, hogy ami legjobban tetszik nekem e regényben, az annak nemessége. Jól ismerjük már az ember gyengeségét, magárahagyatottságát és csődjét, és a mai irodalom túlságosan is ügyes ennek a bizonyításában; de az egyéniség felülemelkedése, mely a megfeszített akarat következménye, erre volt szükségünk, hogy valaki nekünk megmutassa».

A regény témája: a munka és a kötelesség apoteózisa. Színhely: a levegő, az éjszaka, tele ezer veszéllyel, viharral, mert a pilóta örökké a halállal áll szemben, sohasem tudja, hogy eléri-e célját. Pedig nem hadszíntér felett repül, csak a tenger felett, éjjel, Európa postáját viszi. Hiába figyelmeztetik, hogy ne induljon útnak, mert vihart jeleznek, a kötelesség, a munka szeretete erősebb. A Cordillériák felett ciklónba kerül s lezuhan. S amikor főnöke, Rivière megtudja, hogy Fabien pilóta elpusztult, határoznia kell, hogy a másik gép, melynek éjfélkor kell Rióba repülnie, elinduljon-e. Rivière kemény, érzéket-

len ember, aki most nem tudja, hogy mit cselekedjen: Fabien szerencsétlensége megrázza, talán jobb lenne nem indítani több éjjeli repülőjáratot, de akkor megszűnne az előny a gyorsgőzessel szemben... S elindítja a gépet.

De nem a mese fontos itt. Az egész regényt lírai hangulat jellemzi: impresszionista leírások, tájak változnak: «Az éj lassan emelkedett, mint sötét felhő s betöltötte a völgyeket, melyeket már nem lehetett a síkságtól megkülönböztetni. A falvak megvilágosultak, s mintha köszöntötték volna egymást. Válaszul Fabien is meggyújtotta lámpáját. Minden ház kitűzte a maga kis csillagát, szemben a végtelen éjjel s minden, ami emberi életet rejtett, pislogott. Fabien csodálkozva szemlélte, amint gépe belefut az éjszakába, lassan és szépen, mintha révhez közeledne...»

A modern világ Icarusának mítosza ez a regény. Úgy látszik, hogy a francia fiatalok kiábrándultak az önanalízis gőgös divatjából és a Greenek, Arland-ok mellett egy Malraux vagy Saint-Exupéry is igazolást nyer.

Just Béla.

Benjamin Crémieux : Inquiétude et reconstruction.

A «háború utáni irodalom» problémája állandóan foglalkoztatja a franciákat. Néhány évvel ezelőtt a líra haldoklása volt a téma, majd a regény állítólagos válsága, könyvek jelentek meg és siratták a regényt, vitákat rendeztek, maguk az érdekelt és lesajnált írók is nyilatkoztak s lassan elcsendesedett a kétségbeesett kritikushad.

Benjamin Crémieuxnek, a *Nouvelle Revue Française* egyik kritikusanak most megjelent könyve, *Nyugtalanság és újjáéptés*, a háború utáni francia irodalom szellemi életének jellegzetes vonásait vizsgálva érdekes megállapításokra jut. A háborút követő irodalom Crémieux szerint befejezéséhez

közeledik, egy új rekonstrukciós áramlat tüneteit lehet észlelni, mely ideológiai síkban az 1918—1930-as korszak teljes ellentéte lesz.

1918-ban vége a háborúnak, de a béke nem hoz semmi jót. A nyugtalanság, a tétova bizonytalanság általános tünet s az irodalomban is hűsége sen visszaturkózik. Proust az egyéniség szétszakadásának és az érzelm elsőrendűségének zseniális illusztrátora, Gide az örök nyugtalanság és kételkedés megtestesítője és a fiatal írónemzedék vezére. Dosztojevszkij partatlan lelkiisége ihleti a fiatalokat, Pirandello elkápráztatja őket és a freudizmus (vagy inkább egy pseudo-freudizmus) divatja elképesztő méreteket ölt. Montherlant, Rivière, Delteil, Cocteau etc. újabb rázkódtatást okoznak, a közönség egyik meglepetésből a másikba esik s teljesen tanácsaltalanul áll. A kritikusok hasonlóképpen. A zűrzavar teljes.

Crémieux keresi az okát és eredőjét ennek a nyugtalan légkörnek. Elsősorban az egyetemesség teljes hiányát hangsúlyozza: mindenki a saját igazát keresi, csak én vagyok, más nem számít. A háború előtti írónemzedékek megszűnik minden kapcsolat és eszmeközösség; soha két generáció nem állt távolabb egymástól; Romain Rolland és mondjuk Cocteau között áthidalhatatlan úr tátong. A fiatal

generáció a szélsőségek felé hajlik: vagy miszticizmus vagy teljes nihilizmus. S a legjellemzőbb vonása ennek a korszaknak az én teljes csődje. Az ember nem ura önmagának, sőt nem is ismeri önmagát. Proust bebizonyítja, hogy legfeljebb azt a nem létező személyt ismerjük, akik voltunk. Mindennek természetes következménye, hogy a morál kérdése megszűnik: ez a kor nem annyira immorális, mint amorális.

De Crémieux figyelmeztet az ellenritmusra is: ez a rekonstrukció szeleme. Maritain «antimoderne»-attitűdjé, Valéry hűvös arisztokratizmusa éles ellentétet képez a kor zűrzavarával szemben. A baj csak ott van, hogy Crémieux nem akarja észrevenni, hogy Maritain thomizmusa végeredményben nem ennek a kornak eszmei terméke, hanem egy némileg erőszakos módon megtelepített palánta s nagyon kétséges, hogy a francia szellem racionalis természeté képes lesz azt éltetni és lomboztatni. És Valéry sem ennek a korszaknak az embere, reprezentatív alkotásai a háborút megelőzőleg születtek. S így a Crémieux által idézett újjáépítők: Alain, Valéry, Maritain stb. egy teljesen idegen világ idetévedt lényei s nehéz elképzelni, hogy belőlük indul ki az a rekonstrukciós áramlat, mely után annyira vágyakozik a francia közönség s talán a kritika is.

Just Béla.

A Szerkesztőség közleményei.

Minden kézirat a Szerkesztőség címére (Budapest, VII., Rózsa-u. 23. Telefon J. 314—20.) küldendő. Hivatalos órák délután 5—7-ig.

A folyóirat anyaggyűjtését minden hónap 15-én zárjuk. — Irógépen írt cikkeket kérünk. — Kéziratokat csak akkor küldünk vissza, ha bélyeggel ellátott, megcímezett borítékot mellékel a szerző.

A NAPKELET minden közleményeért írója felel.
A szerkesztésért és kiadásért felelős: TORMAY CECILE.
Helyettes szerkesztő: HARTMANN JÁNOS.

Stephaneum nyomda r. t. — Nyomdaigazgató: KOHL FERENC

Megjelent a **Magyar Legendárium**: Szent István, Szent Imre és Szent Gellért csodálatos elbeszélésekké kivirágzott legendái. Ma is élvezetet nyújtó olvasmány. A legendákat eredetiekből fordította **Tormay Cecília** s ő írta a bevezetést is. A mű gyönyörű fametszetei pedig **Molnár C. Páltól** valók. — Papírja, kötése,

tipografizálása áhítatos gonddal készült. Külsejében és tartalmában egyaránt a legnemesebb élmény.

Bibliofil kiadásban ára 20 pengő. Az író és rajzolóművész autogramjával ellátott számozott példány ára 50 pengő. A Könyvbarátok Szövetsége tagjai tagilletményként kapják. Megtekinthető, vételkényszer nélkül, a könyvkereskedésekben. Ismertetőt díjtalanul ad az Egyetemi Könyvesbolt (Kossuth Lajos-utca 18).

Budapest, 1931 karácsony hava.

Kiadja a

Könyvbarátok Szövetsége.

A legszebb karácsonyi ajándék:
MÉCS LÁSZLÓ

BOLOND ISTÓK BÁBSZÍNHÁZA

Az albumalakú gyönyörű kötet Jaschik Álmos színes illusztrációival, kézfestéssel, merített papíron, számozott példányban a szerző és illusztrátor sajátkezű aláírásával dec. elején jelenik meg a **Napkelet** kiadásában. A kötet nem kerül könyvtárus forgalomba.

A NAPKELET
előfizetői számára
ÁRA 4 PENGŐ

Páratlan kedvezmény

a NAPKELET előfizetőinek!

A NAPKELET január elsejével lépett a X. évfolyamba. A jubileumi évforduló alkalmából kiadóhivatalunk lehetővé teszi t. olvasóinak az alábbi kiadványok rendkívüli kedvezményes áron való beszerzését:

I. A Napkelet lexikona

az ismeretek minden ágát felölelő legjobb kézi lexikon. Tartalmi összeállításában kitűnő, adataiban teljesen megbízható, könnyen kezelhető, aránylag kis terjedelmével is igen bő ismeretanyagot ad, mert 30.000 címszót ölel fel a külső előállításában fényűzően szép munka. A közel 1500 oldalra terjedő lexikont 600 rajz és szebbnél-szebb műmelléklet díszíti.

Bolti ára P 48.—. A NAPKELET előfizetői az egy kötetbe kötött lexikont két havi részletben törleszthető P 10.— kedvezményes áron rendelhetik meg kiadóhivatalunknál;

II. A Napkelet régi évfolyamai

Mérsékelt számban még rendelkezünk bekötött teljes sorozattal. Ezek megszerzését is rendkívül kedvezményes áron tesszük lehetővé. Az

1923. évi bekötött évfolyam (tartalmaz 10 számot)	P	6.—
1924. « « « «	10 « «	6.—
1925. « « « «	10 « «	6.—
1926. « « « «	10 « «	6.—
1927. « « « «	13 « «	6.—
1928. « « « «	24 « «	10.—
1929. « « « «	24 « «	10.—
1930. « « « «	12 « «	6.—

A nyolc évfolyam (az első négy kötött, a négy utolsó füzött állapotban) együttes megrendelés esetén P 56.— helyett P 40.— áron rendelhető meg, mely összeg ö havi részletekben is törleszthető. Az első részlet beküldése után a megrendelt kiadványokat portómentesen postára adjuk.